

Львівський національний університет імені Івана Франка
Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська юридична академія»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Грабинський Михайло Ігорович

УДК 341.1/8+339.727.3/.742.2

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН
У МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ

Спеціальність: 12.00.11 – міжнародне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ М.І. Грабинський

Науковий керівник:
РЕПЕЦЬКИЙ Василь Миколайович,
кандидат юридичних наук, професор

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Грабинський М. І. Правове регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 «Міжнародне право». Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021.

Дисертація присвячена аналізу правового регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві. В рамках дисертаційного дослідження вперше обґрунтовано необхідність виділення фінансово-кредитного інституту міжнародного фінансового права та визначено його місце у системі міжнародного права. Цей інститут можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють фінансово-економічні та грошово-кредитні правовідносини, які виникають між суб'єктами міжнародного публічного (фінансового) права, в основі яких лежить публічний інтерес держави щодо ефективного внутрішнього функціонування економіки. Фінансово-кредитний інститут є самостійним інститутом міжнародного фінансового права, який в свою чергу є підгалуззю міжнародного економічного права в структурі міжнародного публічного права.

Визначено, що міжнародні фінансово-кредитні правовідносини це є особливий різновид міжнародних економічних правовідносин, що підлягають міжнародно-правовому регулюванню, предметом якого є фінансово-кредитні, валютні та монетарні система й політика держави у частині, що підлягає правовому регулюванню, в тому числі, за участю інших суб'єктів міжнародного права.

Встановлено, що в межах кодифікованих (рамкових) джерел міжнародного фінансового права варто виділити системо-встановлюючі джерела, такі як міжнародні договори, якими закріплені основи фінансово-кредитних відносин у світі (наприклад, результати Паризької, Генуезької та Бреттон-Вудської конференцій, якими встановлювались нові форми таких відносин).

З'ясовано, що міжнародний договір на сьогодні є важливим та головним джерелом сучасних фінансово-кредитних відносин, а акти міжнародних організацій виступають допоміжним та уточнюючим джерелом міжнародного економічного права, а їх влучне поєднання можна вважати особливістю міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

В роботі вперше досліджено вплив та межі застосування загальних принципів права, основних принципів міжнародного права та галузевих принципів міжнародного економічного права у міжнародних публічних фінансово-кредитних відносинах. Встановлено, що система джерел міжнародних фінансово-кредитних правовідносин є досить розвиненою та налагодженою, що може свідчити насамперед про розвинутість та сформованість цього інституту міжнародного фінансового права зокрема та в цілому. Виявлено, що на відміну від національного законодавства, у міжнародному праві немає відмінності у вживанні термінів «кредит» та «позика».

Виявлено, що договір може бути вміщено більш, ніж в одному документі. До таких документів можна віднести меморандуми, кредитні договори, попередні розрахунки, плани виплат та траншів, акти про імплементацію тощо. Така форма міжнародного кредитного договору часто зустрічається у міжнародному фінансовому праві, однак це жодним чином не впливає на його дійсність.

В рамках цього дослідження вперше виявлено особливий порядок укладення та специфічні істотні умови міжнародних кредитних договорів. Для ефективного контролю за витрачанням коштів Позичальниками у міжнародному публічному праві практикується механізм поступової (поетапної, траншової) виплати позикових коштів. При цьому положення про транші можна вважати однією із істотних умов міжнародного кредитного договору, адже інформація про нього зазвичай закріплюється навіть у випадку передбачення лише одного єдиного траншу.

Через специфіку кредитних правовідносин, одним із необхідних етапів виконання міжнародного кредитного договору є повернення кредитних коштів або (якщо договір безвідплатний) виконання проекту, і ці юридичні факти повинні

обов'язково відбутись до певної конкретної дати (dead-line).

Виявлено, що принципи міжнародного права можуть бути правовою основою для стримування проведення агресивної політики так званих «валютних війн», а такі неправомірні дії держави, зазвичай, проводять непомітно та завуальовано, тому після завершення «холодної війни» таку політику держави не проводять взагалі, однак головною ознакою «валютних війн» є їхня латентність та можливість відстежувати неправомірні дії лише за їхніми наслідками.

Дисертація вперше розмежовує питання суб'єктів міжнародного фінансового права та учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин. До суб'єктів міжнародного фінансового права віднесено держави, міжнародні міжурядові організації та інших суб'єктів міжнародного права. Серед учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин слід виділити, залежно від форми закріплення у міжнародних договорах та їх ролі у відносинах: Позичальника, Кредитора, Банка, Гаранта, Виконавця проекту та інших учасників. Учасниками міжнародних фінансово-кредитних правовідносин та міжнародного кредитного договору можуть бути суб'єкти міжнародного права, їх представники та окремі органи, а також фізичні та юридичні особи, що безпосередньо не володітимуть правосуб'єктністю, але реалізовуватимуть права та обов'язки суб'єктів міжнародного права.

Також було досліджено питання відповідальності за невиконання зобов'язань, що виникають з фінансово-кредитних відносин. Відсутність заходів міжнародно-правового впливу на недобросовісного Позичальника, прямо впливає на небажання Кредитора укладати міжнародний кредитний договір. Оскільки міжнародне право не дає можливості застосовувати аналогічні зобов'язуючі заходи, що й у національному праві (такі як забезпечення позову, судовий чи нотаріальний примус через залучення органів виконання рішень та приписів тощо), міжнародне економічне право послуговується зазвичай «стимулюючими» засобами. Одним з них виступає обмеження подальшої співпраці.

Політико-економічний аспект вносить свої корективи у питання правового регулювання, а міжнародний кредитний договір виступає важливим інструментом

у врегулюванні цих відносин. Сьогодні поки не можна простежити вплив права на ці відносини, адже міжнародне фінансове право лише обслуговує цілу систему міжнародних фінансово-кредитних відносин.

Аналізуючи договори, що укладаються між Україною та міжнародними організаціями Бреттон-Вудської системи, встановлено, що незалежно від кількості та назви міжнародних актів, якщо вони укладені між тими самими суб'єктами, щодо того самого предмету, вони вважатимуться окремими документами одного міжнародного договору.

Встановлено також, що у рамковій угоді МВФ (на відміну від МБРР) передбачено процедуру реалізації права сторони на припинення співпраці, а отже надає можливість державі безперешкодно припиняти її участі у Фонді.

Встановлено, що загальні умови фінансування проекту ЄС додаються до кожної угоди про фінансування, при цьому усі необхідні відхилення від таких умов фіксуються у основній частині договору. Зручність такого способу полягає у тому, що прописані раніше умови є універсальними та «рамковими», а отже, за загальним правилом можуть стосуватись будь-яких відносин. Фактично такі умови виступають прототипом «публічної оферти» у національному праві. І аналогічно до національного права – усі особливості та специфічні характеристики кредитного договору, що відрізняються від стандартних («рамкових») умов, фіксуються безпосередньо у тексті кредитного договору (ця частина договору називається «особливі умови»).

Матеріали дослідження, сформульовані висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у науково-дослідній роботі (як основа для подальших досліджень), у правотворчій діяльності (під час розробки відповідності нормативних та міжнародних правових актів), у правозастосовній діяльності (у роботі Кабінету міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства фінансів України і Міністерства юстиції України, в рамках фінансово-економічного співробітництва України з міжнародними економічними організаціями групи Світового банку, МВФ, ЄБРР, ЄІБ, тощо, європейської інтеграції України, гармонізації законодавства України з європейськими

правовими стандартами тощо), у навчальному процесі (при викладанні студентам вищих навчальних закладів курсів «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій», «Право міжнародних договорів», «Міжнародне економічне право» та «Міжнародне фінансове право», а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних вказівок) тощо.

Ключові слова: міжнародне економічне право, міжнародне фінансове право, міжнародні фінансово-кредитні правовідносини, міжнародний кредит, кредитний договір, принципи міжнародного економічного права, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський Союз.

SUMMARY

Hrabynskiy M. Legal Regulation of Financial and Credit Relations in Public International Law. Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The thesis for obtaining a scientific degree of the Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.11 «International Law». Ivan Franko National University of Lviv, National University «Odesa Law Academy». Odesa, 2021.

The dissertation is devoted to the analysis of legal regulation of financial and credit relations in the public international law. Within the dissertation research for the first time the necessity of allocating a financial and credit institution of international financial law is substantiated and its place in the system of international law is determined. This institution may be defined as a set of legal norms regulating financial, economic and monetary relations that arise between the subjects of public international (financial) law, which is based on the public interest of the state in the effective internal functioning of the economy. The financial and credit institute is an independent institute of international financial law, which is a sub-branch of international economic law in the structure of public international law.

It is determined that international financial and credit relations are a special kind of international economic relations under the international legal regulation. Its subjects are the financial, credit, currency and monetary system and state's policy under the legal regulation, including participation of other subjects of international law.

It is established that within the codified (framework) sources of international financial law it is necessary to identify system-establishing sources, such as international treaties, which establish the foundations of financial and credit relations in the world (for example, the Paris, Genoa and Bretton Woods conferences' forms of such relations).

It was found that the international agreement is today a main and important source of modern financial and credit relations. On the other hand acts of international organizations are an auxiliary and clarifying source of international economic law. Their apt combination can be considered a feature of international financial, credit and legal relations.

For the first time the influence and limits of application of general principles of law, basic principles of public international law and branch principles of international economic law in public international financial and credit relations are investigated in the work. It is established that the system of sources of international financial and credit relations is quite developed and well-established, which may indicate primarily the development and formation of this institution of international financial law in particular and in general. It was found that, unlike national law, there is no difference in international law in the use of the terms "credit" and "loan".

It was found that the contract contain more than one document. Such documents may be memoranda, loan agreements, preliminary settlements, payment and tranche plans, implementation acts, etc. This form of international credit agreement is often used in international financial law, but it does not affect its validity in any way.

In this paper was described a special procedure for concluding and specific essential conditions of international credit agreements. Borrowers in public international law practice the mechanism of gradual (phased, tranche) repayment of borrowed funds for effective control over the expenditure of funds (spending). In this case, the provisions on tranches can be considered one of the essential conditions of an international loan

agreement, because such information is usually fixed in the case of providing only one or more tranches.

Due to the specifics of the credit relationship, one of the necessary stages in the implementation of an international loan agreement is the repayment of credit or project implementation (if the agreement is free), and these legal facts must occur by a specific date (dead-line).

It was found that the principles of international law can be a legal basis for deterring aggressive policies of *currency wars*. Such illegal actions of the state are usually carried out unnoticed and veiled, so after the *Cold War* such policies are not pursued. But the main feature of *currency wars* is their latency and the ability to track illegal actions only by their consequences.

The dissertation for the first time distinguishes between the subjects of international financial law and participants in international financial and credit relations. The subjects of international financial law include states, international organizations and other subjects of public international law. Among the participants in international financial and credit relations should be distinguished, depending on the form of consolidation in international agreements and their role in the relationship: Borrower, Lender, Bank, Guarantor, Project Executor and other participants. Participants in international financial and credit relations and an international credit agreement may be subjects of international law, their representatives and individual bodies, as well as individuals and legal entities that do not directly have legal personality, but will exercise the rights and obligations of subjects of public international law.

The issue of liability for non-fulfillment of obligations arising from financial and credit relations was also investigated. The lack of measures of international legal influence on the unscrupulous Borrower directly affects the unwillingness of the Lender to enter into an international loan agreement. As international law does not allow the application of similar binding measures as in national law (such as securing a claim, judicial or notarial coercion through the involvement of law enforcement agencies, etc.), international economic law usually uses "incentives". One of them is the restriction of further cooperation.

The political and economic aspect makes its adjustments to the issue of legal regulation, and the international credit agreement is an important tool in resolving these relations. Today, it is not possible to trace the impact of law on these relations, because international financial law only serves the entire system of international financial and credit relations.

Analyzing the agreements concluded between Ukraine and international organizations of the Bretton Woods system, it was found that regardless of the number and title of international acts, if they are concluded between the same participants on the same subject, they will be considered separate documents of one international agreement.

It is also established that the IMF framework agreement provides for a procedure for exercising the party's right to terminate cooperation, and thus allows the state to terminate its participation in the Fund without hindrance (unlike the IBRD).

It is established that the general conditions of financing of the EU project are attached to each financing agreement, and all necessary deviations from such conditions are fixed in the main part of the agreement. The convenience of this method is that the previously prescribed conditions are universal and "framework", and therefore, as a general rule, can apply to any relationship. In fact, such conditions are the prototype of a "public offer" in national law. And similarly to national law – all the features and specific characteristics of the credit agreement, which differ from the standard ("framework") conditions, are fixed directly in the text of the credit agreement (this part of the agreement is called "special conditions").

The materials of the paper, formulated conclusions, proposals and recommendations can be used in research work (as a basis for further research), in law-making activities (during the development of compliance with regulations and international legal acts), in law enforcement activities (in the work of the Government of Ukraine, within the framework of financial and economic cooperation of Ukraine with international economic organizations of the World Bank, IMF, EBRD, EIB, etc., European integration of Ukraine, harmonization of Ukrainian legislation with European legal standards, etc.), in the educational process (when teaching students of higher educational institutions courses "Public International Law", "Law of International

Organizations", "Law of International Treaties", "International Economic Law" and "International Financial Law", as well as in the preparation of relevant sections of textbooks, educational sow and methodological guidelines), etc.

Key words: international economic law, international financial law, international financial and credit relations, international credit, loan agreement, principles of international economic law, International Monetary Fund, International Bank for Reconstruction and Development, European Union.

Список публікацій здобувача, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Грабинський М. Міжнародне публічне економічне право та міжнародне приватне економічне право : порівняльно-правова характеристика. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород, 2015. №3. С. 257-259. URL : http://www.pap.in.ua/3_2015/75.pdf

2. Грабинський М. Основні етапи розвитку міжнародних валютних правовідносин. *Альманах міжнародного права*. Одеса, 2016. №12. С. 44-52.

3. Грабинський М. І. Сучасний погляд на суб'єктів міжнародних економічних правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ, 2016. №4. С. 277-281.

4. Грабинський М. І. Роль принципів міжнародного права у регулюванні міжнародних фінансово-кредитних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини"*. Львів, 2018. Вип. 44. С. 201-211.

5. Hrabynskyi M. The role of the international loan agreement among the sources of public international law. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Vol. 6, Iss. 1. P. 12-17.

6. Грабинский М. Возникновение финансово-кредитных отношений в международном публичном праве. *Международный научно-практический правовой журнал «Legea și Viața»*. 2019. № 3/2 (327). С. 30-34.

Список публікацій здобувача, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Грабинський М. І. Міжнародне економічне право : приватно-правовий та публічно-правовий аспекти. *Развитие науки в XXI веке* : материалы V международной заочной научно-практической конференции (Харьков, 31.08.2015). Донецк : научно-информационный центр «Знание», 2015. С. 79-83.

8. Грабинський М. І. Історія становлення фінансово-економічних та валютно-кредитних публічних правовідносин. *Сучасні тенденції міжнародних відносин : політика, економіка, право* : зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м.Львів, 18.02.2016). Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2016. С. 46-49.

9. Грабинський М. І. Учасники міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 28-29 жовтня 2016 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2016. С. 154-157.

10. Грабинський М. І. Класифікація суб'єктів міжнародного фінансового права. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 28-29 жовтня 2016 р.). Запоріжжя : ЗМГО «Істина», 2016. С. 14-16.

11. Грабинський М. І. Класифікація міжнародних економічних, фінансових та кредитних договорів. *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information* : dcoll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale (Bordeaux, 3 mars, 2019). Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. Vol. 3. P. 18-21.

12. Грабинський М. І. Стабільність міжнародних фінансово-кредитних правовідносин (на прикладі МВФ та МБРР). *Криза сучасної системи безпеки : у пошуках нового міжнародного порядку*: матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 4-5 квітня 2019 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 50-53.

13. Грабинський М. Про доцільність попередньої правової експертизи міжнародних кредитних угод. *Україна-Європа: між політичними деклараціями та експертними оцінками*. Матеріали I міжнародного експертного форуму (13 вересня 2019 року, Львів). Львів: 2019. С.55-56.

ЗМІСТ

Анотація	2
Зміст	13
Перелік умовних позначень	14
Вступ	15
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА	24
1.1. Становлення міжнародних фінансово-кредитних відносин та фінансово-кредитного інституту у міжнародному фінансовому праві	24
1.2. Фінансово-кредитні відносини як об'єкт міжнародно-правового регулювання фінансово-кредитного інституту	34
1.3. Джерела фінансово-кредитного інституту як фундамент фінансово-кредитних правовідносин	50
Висновки до Розділу 1	82
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН	87
2.1. Об'єкт та учасники міжнародних фінансово-кредитних відносин	87
2.2. Зміст міжнародних фінансово-кредитних відносин	116
Висновки до Розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ	141
3.1. Фінансово-кредитні правовідносини України з міжнародними організаціями Бреттон-Вудської системи	141
3.2. Інші міжнародні фінансово-кредитні правовідносини України	167
Висновки до Розділу 3	193
Висновки	197
Список використаних джерел	202
Додатки	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМР США	Агентство США з міжнародного розвитку
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЄС	Європейський Союз
Закон про вступ	Закон України №2402-ХІІ від 3 червня 1992 року «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій»
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МВФ	Міжнародний валютний фонд
ООН	Організація об'єднаних націй
СРСР	Союз радянських соціалістичних республік
США	Сполучені Штати Америки
ТНК	транснаціональні компанії
Угода про МБРР	Статті угоди 1945 року (Про Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку)
Угода про МВФ	Статті угоди Міжнародного валютного фонду
УРСР	Українська радянська соціалістична республіка
ФРН	Федеративна республіка Німеччина
Хартія	Хартія економічних прав та обов'язків держав
ЧБТР	Чорноморський банк торгівлі та розвитку
SDR (СПЗ)	<i>Special Drawing Rights</i> , спеціальні права запозичення

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Найінтенсивніший розвиток міжнародних фінансово-кредитних правовідносин відбувся у XX ст. у зв'язку з наслідками світових війн та чисельними економічними кризами. Кількість міжнародних кредитних договорів щороку зростає, однак у науці міжнародного права досі не було проведено комплексного аналізу щодо них.

Слід зазначити, що наукові підходи до цих питань формувалися окремо радянськими та західними вченими. У своїх дослідженнях вони враховували специфіку політичного та економічного устрою їхніх держав. З моменту розпаду соціалістичного табору вітчизняна наука міжнародного права отримала нові підходи до дослідження т.зв. «міжнародного валютного права» (як прототипу сучасного міжнародного фінансового права), які виникли з поєднання позицій радянської та західної школи міжнародного права. Однак, зважаючи на взаємовиключний характер цих досліджень, їх результати слід актуалізувати та встановити, як здійснюється правове регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві.

Цим відносинам властиві галузеві особливості суб'єктного складу та джерел правового регулювання. Міжнародні кредитні договори в свою чергу містять відповідні спеціальні істотні умови. В процесі реалізації цих відносин досить часто починаються наукові суперечки про доцільність віднесення ТНК до переліку суб'єктів міжнародного публічного права в цілому. Зважаючи на те, що Україна є активним учасником міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, ця тема потребує належної наукової розробки та аналізу.

Проблематика обраної теми дослідження зумовлена необхідністю переосмислення теоретичної основи міжнародних фінансово-кредитних правовідносин. Однак, можливість та правові підстави існування таких правовідносин за участю державоподібних утворень, народів та націй, що борються за самовизначення, а також використання альтернативних способів розрахунків (наприклад, із застосуванням криптовалют) ще не стали об'єктом спеціального вивчення в сучасній науці міжнародного права та потребують

окремого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках планових наукових досліджень кафедри міжнародного права Львівського національного університету ім. Івана Франка в контексті теми «Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку» (державний реєстраційний № 0113U00870) на 2012–2017 рр. та теми «Україна в сучасних міжнародно-правових відносинах» (державний реєстраційний № 0117U001397) на 2017–2021 рр.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження є поглиблення та вдосконалення наукових знань, уявлень щодо правової природи міжнародних фінансово-кредитних відносин на підставі комплексного аналізу їхнього змісту, виокремлення особливостей правового регулювання та розкриття їхньої сутності.

Для досягнення цієї мети у дисертаційній роботі поставлені такі завдання:

- розкрити процес становлення та розвиток фінансово-кредитних правовідносин у міжнародному публічному праві;
- встановити місце міжнародних фінансово-кредитних правовідносин у системі міжнародного права;
- розкрити сутність міжнародний кредитний договір як основне джерело фінансово-кредитного інституту міжнародного фінансового права та інші джерела цього інституту;
- визначити об'єкт та встановити співвідношення між суб'єктами та учасниками міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин;
- з'ясувати зміст міжнародних фінансово-кредитних відносин та етапи їх розвитку;
- проаналізувати фінансово-кредитні правовідносини України з міжнародними організаціями Бреттон-Вудської системи;
- охарактеризувати інші міжнародні фінансово-кредитні правовідносини за участю України.

Об'єктом дослідження є міжнародні фінансово-кредитні правовідносини, що виникають між суб'єктами міжнародного права на підставі норм міжнародного публічного права.

Предметом дослідження є правове регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві.

Методи дослідження. Тема дослідження, його мета та завдання, специфіка об'єкта та предмета зумовили його методологічну основу. Застосування загальнонаукового діалектичного методу дало змогу визначити сутність базових понять міжнародне економічне право, міжнародне фінансове право, фінансово-кредитний інститут міжнародного фінансового права, міжнародні фінансово-кредитні правовідносини, міжнародний кредитний договір, а також визначити їх особливості (підрозділи 1.2, 2.1). Застосування загальнонаукового аналітичного методу та методу конкретизації дало змогу визначити місце фінансово-кредитного інституту у міжнародному публічному праві (підр. 1.2). За допомогою історико-правового методу досліджено генезу та етапи розвитку фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві (підр. 1.1). Аналіз величезної кількості правових актів, ухвалених в рамках ММО, базувався на використанні формально-юридичного методу (догматичного) (підр. 2.2, 3.1, 3.2). Застосування порівняльно-правового методу дало змогу з'ясувати особливості правової природи кожної з міжнародних економічних (фінансових) організацій (підр. 3.1, 3.2). Формально-юридичний та системно-функціональний методи використані при визначенні особливостей джерел та змісту фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві (підр. 1.3, 1.4, 2.1, 2.2). Метод прогнозування допоміг охарактеризувати можливі варіанти розвитку міжнародних фінансово-кредитних правовідносин (підр. 3.2).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження виступили наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених: А. Б. Альтшулера, С. С. Андрейченко, В. В. Мицика, М. О. Баймуратова, В. Г. Буткевича, О. В. Буткевич, М. В. Буроменського, І. І. Лукашука, О. О. Мережка,

В. М. Репецького, Г. І. Тункіна, О. В. Тарасова, В. М. Шумілова, В. А. Василенка, Д. А. Керимова та ін.

Питаннями міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, їх об'єктів та суб'єктів в незалежній Україні почали займатись порівняно недавно (після 2000 року) і лише опосередковано. Вагомий внесок у дослідження міжнародного фінансового права зробили українські вчені – фахівці з міжнародного права, зокрема Палій Є. В., Тимченко Л. Д., Тропін З. В., Криволапов Б. М., Вільчак Я. М., Шперун Х. В., Дунас О. І., Дахно І. І., Музика-Стефанчук О. А., Лабунська А. В., Лазебник Л. Л. та інші.

Нормативну та емпіричну основу дослідження становлять міжнародно-правові акти, міжнародно-правові звичаї, установчі договори міжнародних фінансових організацій, рішення міжнародних економічних організацій та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим у вітчизняній науці міжнародного права спеціальним комплексним дослідженням правового регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві. Новизна конкретизується у таких основних положеннях, які були отримані у результаті дослідження:

уперше:

встановлено місце фінансово-кредитного інституту у системі міжнародного права. Це інститут міжнародного фінансового права, яке в свою чергу є підгалуззю міжнародного економічного права, що є галуззю міжнародного публічного права;

досліджено вплив загальних принципів права, основних принципів міжнародного права та галузевих принципів міжнародного економічного права у міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносинах та визначено межі їх застосування;

розмежовано правовий статус суб'єктів міжнародного фінансового права, суб'єктів та учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, визначено важливість виокремлення суб'єктів правовідносин та учасників відповідно до їх функціональної ролі, та встановлено здатність окремих утворень бути учасниками правовідносин, не виступаючи при цьому суб'єктами

міжнародних фінансово-кредитних правовідносин;

встановлено специфічні істотні умови міжнародних кредитних договорів (такі як сума кредиту, його строк, відсоток за користування, кількість та обсяг траншів позики та мета, з якою було надано кредит);

удосконалено:

класифікацію суб'єктів міжнародного економічного права залежно від ступеня їх залученості до міжнародних економічних відносин (зокрема, із урахуванням їх ролі та у взаємопов'язаності з класифікацією учасників таких правовідносин) та залежно від рівня їх економічного розвитку (внесено зміни до елементів, щодо держав-суб'єктів, відповідно до поділу, який використовує ООН та МВФ);

доктринальні підходи до розуміння, тлумачення та розмежування понять «фінансово-кредитний», «валютно-кредитний», «валютний» та «монетарний», а також щодо доцільності використання терміну «фінансово-кредитний»;

положення про генезу, розуміння та тлумачення понять «кредит», «позика», «позичка» та «інвестиція» у міжнародному публічному праві та національних системах права;

тезу щодо розуміння відповідальності в міжнародному економічному праві у зв'язку із існуванням Ямайської (Кінгстонської) валютної системи, що не забезпечена золотом та іншими дорогоцінними металами;

тезу про змістовну характеристику участі України у діяльності міжнародних фінансових організацій. Крім існуючого критерію, що полягає у кількості та сумах кредитних коштів, що були залучені в рамках міжнародних кредитних договорів, додатково проаналізовано умови, що стоять перед Україною як Позичальником, у зв'язку з потребою залучення таких коштів;

підходи до визначення ролі актів міжнародних організацій у процесі міжнародного нормотворення, а саме значення рекомендацій цих організацій для виконання міжнародних кредитних договорів, зміцнення національної економіки держави-Позичальника, а також для подальшого повернення кредиту;

набули подальшого розвитку:

положення щодо становлення та розвитку міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, їх трансформації через три етапи: «Золотий стандарт», Бреттон-Вудську багатосторонню валютну систему та Ямайську (Кінгстонську) валютну систему, що діє з 1976 року і до сьогодні. Кожен з цих етапів має свої характерні особливості щодо об'єкта правового регулювання цих відносин, а саме забезпеченість монетарної системи, що впливає на правоздатність, дієздатність та деліктоздатність сторін;

обґрунтування форм та видів міжнародних договорів у міжнародному фінансовому праві залежно від сторін, учасників та їх характерних ознак, умов та шляхів реалізації. Зокрема, такі договори зазвичай укладаються у письмовій формі, у декількох документах, між двома чи трьома сторонами, виконуються одним або декількома траншами тощо;

питання ефективності участі України у діяльності міжнародних фінансових організацій, у формах укладення, дії та виконання міжнародних кредитних договорів, змін в економічній та політичній сфері України та змін у чинне законодавство щодо пенсійного забезпечення, ринкових цін на енергоресурси, кримінальної відповідальності за незаконне збагачення тощо;

наступні положення:

«міжнародний кредитний договір» – міжнародна угода, що регулює публічні правовідносини, які виникають між суб'єктами міжнародного фінансового права щодо виникнення, зміни та припинення фінансово-кредитних відносин, зокрема укладення, зміни, розірвання, виконання, а також контролю за виконанням та покладення відповідальності за невиконання міжнародних кредитних зобов'язань,

«фінансові інструменти у міжнародному економічному праві» – міжнародні договори, укладені між суб'єктами міжнародного фінансового права, на підставі яких виникають взаємні права та обов'язки фінансово-економічного характеру, а також процедурні та політико-правові алгоритми досягнення згоди із зазначених питань,

«фінансово-кредитний інститут у міжнародному фінансовому праві» –

сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо кредитування чи фінансування різних галузей економіки на оплатній чи безоплатній основі, які виникають між суб'єктами міжнародного публічного права, в основі яких лежить їх публічний інтерес щодо ефективного внутрішнього функціонування економіки, та які характеризуються тривалістю та систематичністю,

«міжнародне фінансове право» – підгалузь міжнародного економічного права, яка є сукупністю міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють фінансові відносини між суб'єктами міжнародного права, а саме міжнародні розрахункові правовідносини, міжнародні фінансово-кредитні правовідносини, правовідносини з фінансового забезпечення торгових угод тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження, сформульовані висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – як основа для подальшого дослідження фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві;

правотворчій діяльності – під час розробки міжнародно-правових документів у галузях права міжнародних договорів, права міжнародних організацій, міжнародного економічного права, міжнародного фінансового права;

правозастосовній діяльності у роботі Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства фінансів України і Міністерства юстиції України, в рамках фінансово-економічного співробітництва України з міжнародними економічними організаціями групи Світового банку, МВФ, ЄБРР, ЄІБ, тощо, європейської інтеграції України, гармонізації законодавства України з європейськими правовими стандартами тощо;

навчальному процесі – при викладанні студентам закладів вищої освіти курсів «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій», «Право міжнародних договорів», «Міжнародне економічне право» та «Міжнародне фінансове право», а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних вказівок.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародного права факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка. Теоретичні положення дисертації доповідалися на семи міжнародних науково-практичних конференціях: V міжнародна науково-практична конференція «Развитие науки в XXI веке» (Донецьк-Харків, 31.08.2015); V щорічна міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право» (Львів, 18.02.2016); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (Запоріжжя, 28-29.10.2016); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (Запоріжжя, 28-29.10.2016); Ecological and Economic Problems of International Trade: Summaries of the Fourth Biennial International Scientific Conference (Львів, 24-25.10.2017); La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: dcoll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale (Бордо, Франція, 03.03.2019); Криза сучасної системи безпеки: у пошуках нового міжнародного порядку. Міжнародна наукова конференція (Львів, 04-05.04.2019); Україна-Європа: між політичними деклараціями та експертними оцінками. I міжнародний експертний форум (Львів, 13 вересня 2019 р.).

Роботу обговорено на кафедрі міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення у 6 статтях, з яких 4 опубліковано у наукових фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, та 2 статті у зарубіжних періодичних виданнях, а також у 7 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура роботи зумовлена проблематикою дослідження, його метою, предметом і завданнями. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, які охоплюють 7 підрозділів, висновків до розділів та до роботи, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи

становить 255 сторінки, з них 36 сторінки – список використаних джерел, який складається з 359 найменувань, та 19 сторінок додатків.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА

1.1. Становлення міжнародних фінансово-кредитних відносин та фінансово-кредитного інституту у міжнародному фінансовому праві

Правова характеристика переважної більшості міжнародних публічних правовідносин зазвичай розпочинається з питань історії, становлення та розвитку таких відносин, їх місця у міжнародному праві, а також міжнародно-правового інструментарію. Тому загальну характеристику міжнародних фінансово-кредитних правовідносин ми розглянемо за схожою схемою, і почнемо з того, що міжнародне економічне право зародилось та почало розвивати свою складну галузеву структуру у повоєнний період, однак окремі міжнародні фінансові правовідносини виникли задовго до виникнення зазначеної галузі права. Правове регулювання цих відносин на той момент здійснювалось стародавнім та середньовічним міжнародним правом, а конференції та міждержавні угоди XX століття (Паризька, Генуезька та інші) є яскравим проявом класичного міжнародного права.

Виникнення міжнародного права взагалі тісно пов'язане із торговими відносинами, адже будь-які, не тільки економічні, а й політичні, соціальні, гуманітарні та інші відносини, завжди містять економічний елемент. Саме наявність цього елемента в міжнародних публічно-правових відносинах на момент їх становлення і поклала початок такій галузі, як міжнародне фінансове право. При цьому необхідно зазначити, що торгові відносини у стародавньому світі хоча й носили здебільшого публічно-правовий характер, однак вони в свою чергу стали основою для виникнення міжнародного комерційного права, що є галуззю міжнародного приватного права. Варто також згадати про те, що перші міжнародні фінансово-кредитні відносини виникли ще у 3 тисячолітті до н.е. Це були насамперед розрахунки між державами та громадами, які здійснювались на підставі торговельної співпраці [319; 328, р.9-10; 20, с.102-106; 133, с.44-45].

Становлення та розвиток фінансово-кредитного інституту у міжнародному фінансовому праві мають досить тривалу історію, хоча міжнародне фінансове право як підгалузь міжнародного публічного права в цілому та міжнародного економічного права зокрема, виникло порівняно не так давно.

Вперше в науковий обіг термін «міжнародне право» запровадив І. Бентам у 1780 році, а декількома роками пізніше він ввів термін «міжнародні відносини». Концепцію міжнародного господарського права, яке б мало регулювати міжнародні економічні відносини, запропонував лише у 1928 році український юрист-міжнародник В. М. Корецький [143; 170, с.11, 419-420]. Як бачимо, між цими теоретичними висновками є значний проміжок часу у півтора століття. Це свідчить про те, що міжнародні економічні відносини пройшли тривалий процес юридичного становлення, а їх правове регулювання не було більше можливим без спеціального галузевого наукового обґрунтування та аналізу. Більше того, пропозиція В.М. Корецького у часі співпала з початком занепаду золотого стандарту, про що буде зазначено пізніше. А відтак, його концепція була вчасною академічною реакцією на той стан світової економіки, який тоді існував.

Початок активного розвитку міжнародного економічного права як регулятора міжнародних економічних відносин припадає на другу половину 20 століття, коли постало питання про те, що європейське співтовариство не може не реагувати на відсутність можливості захисту своїх економічних інтересів на міжнародному рівні. У зв'язку з цим у міжнародній спільноті виникла необхідність створити відповідний регулятор міжнародних економічних відносин, яким виступило міжнародне економічне право. Пізніше проблему наявності «міжнародного публічного цивільного права» також піднімав І. С. Перетерський [170, с.419-420; 165, с.235; 189].

Фінансово-кредитні відносини як різновид публічних економічних правовідносин виникли ще у V-VI столітті до н.е. одночасно з розвитком грецької торгівлі, яка потребувала ефективного механізму правового регулювання міжнародних фінансово-валютних відносин. На той час кожне місто-поліс прагнуло карбувати власну монету задля задоволення насамперед своїх

адміністративно-фінансових інтересів, а це провокувало необхідність організації обміну таких грошей. Цю роботу виконували трапезити – торговельні посередники. Вони виконували функції банку, і окрім обміну грошей також надавали ту чи іншу грошову одиницю як позику під проценти, зберігали гроші своїх клієнтів та вели їх особисті рахунки. Схожа ситуація була і у римській торгівлі, адже міжнародна торгівля аналогічно потребувала функціонування і римських професійних міняйл [20, с.105; 133, с.44-45].

Міжнародні публічні фінансові відносини розвивались і в інші періоди, спочатку у формі обміну монет із дорогоцінних металів (як-от, бронза та срібло), дисконту внесків, а потім у формі розрахунків між банками різних держав.

У середині XIV століття в Європі було створено Ганзейський союз, який став першим середньовічним механізмом колективного вирішення проблем торгівлі і її фінансового забезпечення [291, с.59].

Розвиток економіки та формування економічної думки у XVIII столітті набули вагомого суспільного значення, а низка економічних інститутів виокремились у самостійні економічні структури. Це зумовило необхідність в заходах міжнародного характеру, оскільки наявні на той час міжнародні фінансові та валютно-кредитні відносини гальмувалися невпорядкованістю міжнародних фінансово-економічних відносин, практично некерованістю валютних ринків, неоднозначністю та суперечливістю валютної політики різних держав. Тому згодом і відбулося перетворення стихійних відносини в упорядковану валютну систему [20, с.102-104; 74, с.10].

Створення цих економічних інститутів призвело до необхідності відповідного міжнародного правового регулювання публічних фінансово-кредитних відносин. Для того, щоб краще прослідкувати цей процес слід насамперед виявити етапи (стадії) функціонального перетворення міжнародної валютної системи, адже нові форми співпраці держав з цих питань формували нову необхідність у правовому регулюванні таких відносин.

Світова валютно-фінансова система пройшла три основні стадії еволюційного розвитку, однак варто зазначити, що ці стадії є досить загальними, і кожна держава мала власні особливості проходження цих етапів.

Першою стадією можна вважати *золотий стандарт*. Виокремлення певних етапів розвитку та еволюції цієї стадії у науці міжнародного права досі супроводжується певними політичними протиріччями. Наприклад, науковці з пострадянських держав та вітчизняні вчені виділяють Паризьку валютну систему (1867-1922) [306; 307; 336] та Генуезьку систему золотодевізного стандарту (1922-1934) [335]. Основою цих систем виступало золото, адже всі валюти мали золотий вміст, що впливав на їх валютні курси [14, с.13; 74, с.10; 173].

Американські вчені, в свою чергу, практично не згадують про ці валютні системи і, узагальнюючи, запевняють, що це все був перехідний етап від біметалізму до «Бреттон-Вудсу» [350; 301; 300].

Біметалізм, що існував у Європі, довгий час не виправдовував себе. Однією з причин був негнучкий курс золото-срібло, який перестав відображати реальне співвідношення вартостей цих металів. Також кожна держава встановлювала свій курс, що перешкоджало міжнародним валютним відносинам. Першою спробою встановити біметалізм на міжнародному рівні вважається утворення кількох європейськими державами (Франція, Бельгія, Італія та Швейцарія) на конференції 1865 року Латинського валютного союзу, який проіснував недовго (до 1878 року), оскільки золото виходило з обігу, ставши засобом нагромадження скарбів, а срібло не могло забезпечити повноцінний обіг грошей. Розпад союзу супроводжувався заборонаю вільного карбування срібла у державах-учасниках, що зумовило автоматичний перехід їх до золотого монометалізму [269, с.19-31].

Золотий стандарт вперше був запроваджений та запропонований Банком Англії у 1821 році (хоча де-факто Великобританія перейшла на золотий монометалізм ще у 1771 році), проте офіційне міжнародне визнання ця система отримала лише у 1867 році на Паризькій конференції.

Золотий стандарт пройшов через три етапи. В межах результатів Паризької конференції отримав своє офіційне визнання *золотомонетний* різновид золотого

стандарту (1867 р. – початок XX ст.), який передбачав вільне карбування золотих монет та наявність банкнот, які мали так званий «золотий вміст». З початку XX століття до початку Першої світової війни існував *золотозлитковий* різновид золотого стандарту, що передбачав використання золота лише у міжнародних розрахунках. А *золотовалютний* (ще відомий як *золотодивізний* та *Гануезька валютна система*) був імплементований у 1922 році, діяв до початку Другої світової війни та передбачав існування девізів, тобто платіжних засобів в іноземній валюті, що використовувались на рівні з золотом у міжнародних розрахунках [14, с.12-14; 142, с.15].

Розпад золотого стандарту відбувався поступово. З 1929 року із цієї системи почали виходити аграрні та колоніальні держави. Згодом у 1931 році вийшли Німеччина, Австрія та Великобританія, у 1933 році – Сполучені Штати Америки, а із скасуванням золотого стандарту у Франції в 1936 році він майже повністю був зруйнований та на його розвалинах сформувались три валютні блоки: стерлінговий, доларовий та золотий [14, с.14].

Оскільки слабкий золотий стандарт не витримав наслідків Першої Світової війни, Друга Світова війна остаточно зруйнувала його залишки. Тому світова валютна система та міжнародні валютні відносини потребували повного реформування, яким згодом стала валютна система, запропонована американцями у Бреттон Вудсі.

Другою стадією можна вважати *Бреттон-Вудську багатосторонню валютну систему* (з 1944 року по 1976 рік). Основою цієї системи виступає американський долар, встановлено золотий паритет 35 доларів США за 1 тройську унцію золота, а валютні курси інших валют встановлюються через золото. Саме з існуванням цієї валютної системи багато науковців (особливо – зарубіжних) пов'язує зародження міжнародного економічного права як галузі [14, с.13; 74, с.10; 173; 301; 300].

Друга світова війна виснажила світову економіку, а крах золотого стандарту лише посилював згубний вплив війни. Тому в липні 1944 року в місті Бреттон-Вудс (США) відбулась конференція з розробки нової світової валютної системи.

Були розглянуті два варіанти подолання ситуації, що склалась. Один з них був запропонований британською делегацією під головуванням Дж. М. Кейнса (John Maynard Keynes) та передбачав запровадження наднаціональної валюти – банкорів (*the Bancor*, проте ця назва не англійського, а французького походження, і означає «банківське золото») та створення міжнародного банку – Клірингового союзу, який би емітував ці банкори, а вони в свою чергу мали б повністю замінити золото. Центральні банки повинні були обміняти усе наявне в них золото Кліринговому союзу на банкори, але без можливості зворотного обміну [14, с.15; 272, с.15-16].

Інший варіант, запропонований делегацією зі Сполучених Штатів Америки під головуванням Г.Д. Вайта (Harry Dexter White), передбачав вільну конвертацію доларів США у золото та навпаки за курсом 35 доларів США за унцію золота (28,3 г), а інші валютні курси чітко фіксувалися у співвідношенні з долларом США. Оскільки першопочатковий варіант плану Г. Вайта був спрямований на західну півкулю, він передбачав створення Всеамериканського банку [14, с.15; 272, с.16].

Слід зазначити, що обидва варіанти передбачали створення міжнародної валютної агенції (організації), що координувала б міжнародну фінансову систему. Проте під час розгляду цих проектів додали також ще і французьку альтернативу, основою якої стала французько-британська угода 1939 року, яка не передбачала створення наднаціональних банківських інституцій, а натомість – координаційну міжнародну організацію (спеціальну установу) Агентство валютної стабілізації. Хоча загальною ідеєю французів все-таки було повернення до золотовалютного стандарту. США все-таки схилились до ідей Дж. Кейнса, однак трансформували їх у відповідність із власними інтересами: агенція отримала назву, що була запропонована згодом американською делегацією, а саме – Міжнародний валютний фонд, адже на їх думку – Кліринговий союз своєю назвою значно обмежував їх власний суверенітет у валютних питаннях; банкори трансформували у юнітаси (*unitas*), а пізніше замість них запропонували використовувати долари США. Проте така редакція «компромісного проекту» швидше була схожа на варіант, що спочатку пропонувала делегація США, аніж варіант британської

делегації, який брали за основу. Однак саме такий компроміс і дозволив прийняти у квітні 1943 року спільну заяву Вашингтона та Лондона про створення Міжнародного валютного фонду [14, с.15; 272, с.16]. Цей компромісний варіант американці назвали „*new Deal for a new world*” (нова Угода для нового світу) [350].

А основні принципи Бреттон-Вудської валютної конференції було відображено у Статтях Угоди Міжнародного Валютного Фонду (так званий – Статут Міжнародного Валютного Фонду) [299].

Варто зазначити, що Бреттон-Вудська ідеологія була побудована на двох важливих твердженнях про те, що має бути ефективний рух до глобальної (світової) відкритості ринків з метою протидії економічному націоналізму, а також спільне управління державами-членами розвитком світової економічної системи з метою загального зменшення економічних бар'єрів для міжнародного руху товарів та послуг [273, с.22-23].

За 10 років більшість європейських держав оголосили вільне конвертування своїх валют, але США не могли більше виконувати свої Бреттон-Вудські зобов'язання і підтримувати золото на рівні 35 доларів за унцію. Задля уникнення інфляції США були змушені ввести ряд обмежень на прямі інвестиції та кредити, а це спричинило в свою чергу виникнення ринку єврооблігацій, деномінованих у американських доларах. Євродолари – це деноміновані у американських доларах депозити в банках за межами США та у міжнародних банківських установах. Оскільки банки Радянського Союзу стали першими та найактивнішими учасниками ринку євродоларів, цей ринок швидко перетворився на ефективну альтернативу Бреттон-Вудській системі. З цього моменту і почалась десятилітня криза Бреттон-Вудської системи:

- виникнення подвійного (приватного та офіційного) ринку золота у 1968 році;
- створення наднаціональних грошей – спеціальних прав запозичення (SDR) Міжнародних валютним фондом під тиском Франції у 1969 році – відоме як Перша зміна (поправка) до Угоди про МВФ;

- падіння відсоткових ставок у США та масовий відплив капіталу з США до Європи у 1970 році;
- тимчасова заборона конвертації долара у золото, девальвація долара на 8 % та зростання вартості тройської унції золота до 38 доларів США у 1971 році;
- зростання вартості тройської унції до 42,2 доларів США та відмова від твердих валютних курсів у 1973 році [14, с.16-17].

Загострення кризи Бреттон-Вудської валютної системи у 1972-1974 роках вимагало з боку Міжнародного валютного фонду підготувати проект реформи нової валютної системи, що був представлений у місті Кінгстон (Ямайка) у 1976 році та ратифікований більшістю держав у 1978 році [352; 14, с.17]. Так відбувся перехід від другої до третьої стадії еволюції світової валютно-фінансової системи.

Тому **третьою** стадією, що триває і дотепер, можна вважати *Ямайську (або Кінгстонську) валютну систему* (з 1976 року). Основою цієї системи виступають SDR (*Special Drawing Rights* – спеціальні права запозичення), а держави самі встановлюють режим валютного курсу: фіксований, частково фіксований чи плаваючий.

Два згадані вище принципи Бреттон-Вудської ідеології були замінені лише одним – монетарна влада держав-членів Міжнародного валютного фонду може фіксувати курс своєї валюти до іншої валюти, до «кошика валют», іншим чином регулювати валютний курс, або жодним чином не фіксувати його, проте єдиним винятком стала заборона фіксування щодо золота. Ці зміни у січні 1976 року були сформульовані в межах Другої зміни (поправки) до Угоди про Міжнародний валютний фонд та прийняті Тимчасовим комітетом Міжнародного валютного фонду (з 1999 року перетвореного у Міжнародний валютно-фінансовий комітет Ради керуючих Міжнародного валютного фонду). Головним чином зміни стосувались Статті IV вищезгаданої Бреттон-Вудської угоди [14, с.13; 74, с.10; 273, с.25-26; 173].

Сьогодні можна вже говорити про те, що стандарт SDR також втрачає свою ефективність, адже простежується тенденція до переходу на багатовалютний

стандарт на основі провідних валют світу, а трьома провідними фінансовими центрами є Лондон, Нью-Йорк та Токіо, чії валюти цілком можуть становити основу нової світової валютної системи [14, с.19; 301; 300; 352; 332].

З іншої сторони, будь-які зміни у міжнародній валютній системі (як це помітно з вищеперелічених стадій розвитку такої системи) потребують участі усього світового співтовариства. Звісно, сьогодні можна говорити про застосування криптовалют у міжнародних розрахунках, про побудову фінансово-кредитних відносин на основі технології блокчейн тощо, але це можна здійснити лише за столом переговорів між усіма (або хоча б більшістю) державами та з урахуванням думки провідних економістів. Результатом таких змін та домовленостей, вже традиційно виступатимуть міжнародні договори, які і становитимуть основу майбутніх міжнародних фінансово-кредитних відносин та міститимуть системо-встановлюючі норми міжнародного фінансового права.

Паралельно із фінансово-кредитною та валютною системами отримала свій розвиток і наука міжнародного права щодо формування та розвитку міжнародного фінансового права як підгалузі міжнародного економічного права. Дослідження питань теорії та практики міжнародного економічного права у другій половині ХХ століття активно здійснювалось радянськими та зарубіжними науковцями. Проте погляди, які були запропоновані ними, надзвичайно різнилися, адже радянські науковці розглядали міжнародне економічне право через ідеологію поділу міжнародних економічних правовідносин на соціалістичні та капіталістичні, а зарубіжні науковці розглядали ці відносини як галузь міжнародного публічного права, що не залежить від суспільно-економічного ладу, а є насамперед, результатом фінансово-кредитних правовідносин між суб'єктами міжнародного права. [3; 289; 14; 272; 318]

Більш сучасні дослідження були здійснені А.Б. Альтшулером, який чи не вперше використав словосполучення «міжнародне валютне право» для позначення прототипу сучасного міжнародного фінансового права. При цьому сам термін є доволі спірним, адже є невдалою калькою-перекладом з англomовного терміну “monetary law”, про що ми згадаємо далі.

Дійсно, більше тридцяти років тому була опублікована монографія професора А.Б. Альтшулера «Міжнародне валютне право», яка, як і інші його праці, довгий час залишалась чи не єдиним джерелом для студентів та викладачів радянського (а потім – і пострадянського простору) для вивчення валютно-кредитних відносин. Однак через призму епохи, у якій творив автор, простежується ідеологічне забарвлення його публікацій та певна політична заангажованість його поглядів на предмет та систему досліджуваної галузі права [3; 289, с.67].

Радянські (у тому числі – й вітчизняні, адже розвиток української науки міжнародного права радянського періоду здійснювався під чітким контролем радянської влади) та зарубіжні науковці закидали один одному порушення та відкидання принципів міжнародного права, які на їхню думку є основоположними і першочерговими. Вітчизняні науковці запевняли, що перш за все необхідно досліджувати соціальну суть міжнародних економічних відносин як об'єкта правового регулювання міжнародного економічного права [18, с.34-35]. Зарубіжні, в свою чергу, не вважали об'єктивними дослідження вітчизняних науковців через пропагандизм і заангажованість [318].

Окрім проблеми «Захід-Схід» (чи «Схід-Захід»), економісти та юристи визначають також так звану глобальну економічну проблему сучасності «Північ-Південь». Суть цього питання полягає у проблемах несправедливої нерівності між багатими та бідними державами, а також у відсутності однаково ефективних інструментів для їх розвитку [243; 161; 162]. Фактично в межах теоретичної розробки цієї наукової проблеми, вчені намагаються дослідити проблеми бідних держав, та відмінність у економічних засобах та правових інструментах багатих та бідних держав, якими вони користуються, з метою виявити їх причини багатства та бідності відповідно.

При цьому, як слушно є зазначено у «Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку», що всім державам (в тому числі – країнам, що розвиваються) необхідно в рамках нового міжнародного економічного порядку надавати допомогу та сприяти їх економічному розвитку, при цьому такі дії повинні вчинятися без жодних політичних та військових умов [351]. Однак

Генеральна Асамблея ООН закріпила гіпотетичну модель того, як все мало би бути. Всі держави прагнуть досягти цієї моделі, та й сама модель (як для міжнародних економіко-правових відносин) вже «архаїчна» (1974 рік прийняття). Однак дійсний стан речей є іншим, а отже це не може бути так. Поточна політико-правова та економічна ситуація диктує нам нові «правила гри». Укладення міжнародних економічних (в тому числі – кредитних) договорів здебільшого передбачає економічні, та якнайчастіше – політичні умови (чи передумови) укладення цих договорів, і це, на нашу думку – нормально. Якщо держави прагнуть до економічно та політично здорових ринкових відносин між своїми громадянами, то зрозуміло, що тенденція і напрямок такого прагнення прослідковується і у міжнародних відносинах також.

Зрозуміло, що резолюції Генеральної Асамблеї ООН не несуть зобов'язального характеру для держав-членів ООН. Тому, міжнародні фінансово-кредитні правовідносини та міжнародне економічне право в цілому послуговуються згаданою Декларацією зазвичай лише щодо стабільних та постійних цілей, при цьому маючи дещо динамічні та викликані ринковими механізмами правила ведення міжнародних економічних правовідносин. При цьому, на нашу думку, не слід втрачати надію, що найближчим часом Генеральна Асамблея ООН прийме «осучаснену» альтернативу згаданого документа.

Кожна валютна система, яка існувала, зумовила свої певні характерні особливості розвитку міжнародного фінансового права. І ми вважаємо, що етап Ямайської (Кінгстонської) валютної системи також підходить до свого логічного завершення. Останнім часом держави активніше та детальніше звертають увагу на нові форми розрахунків та децентралізацію валют (криптовалюти, електронні гроші тощо), а це може спровокувати необхідність у переході до нової валютної системи, яка працюватиме з цими “новими” валютами.

1.2. Фінансово-кредитні відносини як об'єкт міжнародно-правового регулювання фінансово-кредитного інституту

Фінансово-кредитні відносини є відносинами, що підпадають під правове регулювання міжнародного права. Але оскільки міжнародне право має надзвичайно розгалужену структуру, для мети нашого дослідження є важливим визначити, яке ж місце у цій структурі посідають згадані відносини.

Д. Фельдман зазначає, що галузю права можна вважати сукупність погоджених правових норм, що регулюють достатньо самостійні міжнародні відносини певного виду, які характеризуються особливостями правового регулювання, якісними характерними ознаками, існування якої викликане потребами світової спільноти [248, с.47].

Особлива частина міжнародного права складається з різноманітних галузей, що охоплюють усі (або принаймні більшість) можливих видів міжнародних відносин. До таких галузей відноситься і міжнародне економічне право, яке регулює економічні відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного права [35; 169]. Однак, слід бути обачним при такому розмежуванні, адже не всі міжнародні економічні правовідносини охоплюються власне публічним правом.

На нашу думку, міжнародне економічне право як галузь міжнародного права має комплексний характер, адже включає в себе значну кількість видів економічної співпраці всередині міжнародного співтовариства як публічно-правового, так і приватно-правового характеру, а також і щодо міжнародних економічних правовідносин змішаного (публічного та приватного) характеру. Так дійсно, міжнародне економічне право прийнято розглядати у двох розуміннях: *широкому* (як галузь права, яка регулює всі відносини, що виходять за межі правового регулювання правової системи певної держави і яка поділяється на міжнародне публічне економічне право та міжнародне приватне економічне право) і *вузькому* (прирівнюючи до міжнародного публічного економічного права).

В 60-их роках ХХ століття вперше починають говорити про існування «комплексних галузей права» (правда поки тоді лише в рамках національного права). Такі комплексні галузі права мали змішані методи та предмет правового регулювання. Вважаємо за доцільне використовувати термінологію, запропоновану С. С. Алексєєвим, який називає такі комплексні галузі права як

«надгалузі» (за аналогією до підгалузей) чи «супергалузі» [257; 2]. Хряпченко В. П., провівши дослідження питання особливостей надгалузей права вважає, що *комплексні галузі права* – це системні нормативні комплекси в структурі права, які визначаються спільними метою та методами правового регулювання різних за своєю соціальною природою суспільних відносин, що виникають та існують в певній сфері суспільства [257; 181, с.134].

Тому, дослідивши наукові позиції щодо широкого розуміння міжнародного економічного права, можна стверджувати, що це комплексна галузь (надгалузь) права, яка включає в себе міжнародні економічні галузі приватного і публічного права, було окреслено німецькими юристами П. Фішером і В. Фікентшером, а також обґрунтовано американським професором Еф. Франкліним, який стверджував, що будь-які економічні відносини, що виходять за межі національного кордону, є транснаціональними, а отже і є предметом міжнародного права. У вузькому розумінні міжнародне економічне право як галузь публічного було визначено англійським юристом Дж. Шварценбергером і згодом продовжено нідерландським юристом П. Верлорен ван Темаатом [183, с.23; 58, с.9-10; 343; 344; 356].

Проте наднаціональний характер цих відносин спонукає деяких вчених заявляти, що через їх складність та важливість слід виділяти не лише приватні та публічні міжнародні економічні правовідносини, а й транснаціональні (хоча і не в розумінні Еф. Франкліна, про яке згадувалось вище), що виникають між не-суб'єктами міжнародного публічного права, але за своїм характером та важливістю не поступаються публічним [290]. Тому тепер з'являються і альтернативні розуміння. Одним з найпопулярніших є теорія про те, що такі міжнародні економічні відносини мають регулюватись виключно міжнародним публічним економічним правом, адже економічні відносини є пріоритетними і наднаціональними незважаючи на характер правовідносин (приватний чи публічний), суб'єктів та джерела правового регулювання [346, р.2-3]. Варто зазначити, що ці розуміння швидше відображають два типи правових сімей: англосаксонську (широке розуміння міжнародного економічного права) та

континентальну романо-германську (вузьке розуміння міжнародного економічного права). Причиною цього є те, що в англосаксонській системі права зазвичай не прийнято здійснювати поділ міжнародного права на приватне і публічне. Проте стосовно міжнародного економічного права досі немає чіткої наукової позиції [183; 268; 346; 58; 133], і тому, на нашу думку, міжнародне економічне права потребує такого поділу.

Складність полягає зокрема у тому, що міжнародне економічне право має ознаки комплексної галузі права. Комплексна галузь права – це елемент системи права, що об'єктивно складається з норм, що регулюють як публічно-правові, так і приватно-правові відносини. Хоча норми такої комплексної галузі права і регулюють однорідну групу спільних відносин, але змішаний характер цих відносин (з різним місцем закріплення таких норм та відмінним суб'єктним складом таких відносин) не дає змоги регулювати ці відносини в рамках однієї галузі права [68; 258; 157; 73; 257].

Тому, вважаємо, що *міжнародне економічне право (в широкому розумінні)* – це комплексна галузь права, що регулює економічні відносини, які виникають між учасниками таких відносин та, в залежності від наявності державного владного характеру, суб'єктів та джерел таких правовідносин, поділяються на міжнародне приватне економічне право і міжнародне публічне економічне право.

Вітчизняні науковці цураються називати «міжнародне публічне економічне право» і намагаються при першій же нагоді замінити цю довгу назву на «міжнародне економічне право», чим і виявляють свою прихильність до концепції вузького розуміння міжнародного економічного права. Російський юрист-міжнародник Шумілов В. М. натомість опублікував навчальний посібник, який має назву «Міжнародне публічне економічне право». Проте, майже одразу в першому розділі використовує таку звичну для пост-радянського простору назву галузі «міжнародне економічне право», розуміючи під нею саме «міжнародне публічне економічне право» [288]. Тому в подальшому усі визначення, які подаватимуться, будуть нами скореговані з метою відображення їх суті.

Сьогодні важливо відрізнити поняття міжнародного приватного економічного права, міжнародного публічного економічного права та міжнародного економічного права в цілому.

Міжнародне приватне економічне право – галузь міжнародного приватного права, що регулює приватноправові економічні відносини з «іноземним елементом», які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності та здійснюються між фізичними та юридичними особами публічного та приватного права. А отже ознаками міжнародного приватного економічного права можна назвати такі:

1. галузь міжнародного приватного права;
2. регулює приватноправові економічні відносини;
3. з «іноземним елементом»;
4. ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності;
5. між фізичними та юридичними особами публічного та приватного права.

Однак, окрім певної групи відносин, що виникають в межах міжнародного публічного економічного права, ми також розглядатимемо відносини, що є предметом міжнародного приватного економічного права, але лише щодо їх публічного характеру (якщо такий є). Це можуть бути, наприклад, гарантії держави щодо виконання зобов'язання фізичними та юридичними особами перед міжнародними фінансовими організаціями (найчастіше перед МБРР, ЄБРР тощо), також це можуть бути відносини між енергетичними компаніями (зазвичай мова тут йде про договори між ПАТ «Нафтогаз» та «Газпром», які завжди укладаються за участю урядів України та Російської Федерації).

Тому, навика коректного розмежування міжнародних публічних та приватних економічних правовідносин мають вагоме прикладне значення для дослідження цих правовідносин (в тому числі – фінансово-кредитних).

Характерними ознаками міжнародного публічного економічного права є, по-перше, те, що це галузь міжнародного публічного права із визначеною системою міжнародно-правових принципів та норм. По-друге, об'єктом

міжнародного публічного економічного права виступає діяльність у сфері міжнародних економічних відносин та міжнародного економічного співробітництва. По-третє, суб'єктом виступають держави та інші суб'єкти міжнародного публічного права. Також з певними застереженнями до суб'єктів-учасників міжнародного публічного економічного права через свою специфіку та вагоме місце можна віднести транснаціональні корпорації. По-четверте, усі суб'єкти мають узгоджене волевиявлення.

Таким чином, з вищенаведених ознак можна визначити *міжнародне публічне економічне право (міжнародне економічне право у вузькому розумінні)* як систему міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють міжнародні економічні відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права (в окремих випадках – за участю транснаціональних корпорацій) на підставі взаємного узгодженого волевиявлення учасників таких правовідносин.

Зміст міжнародних економічних правовідносин можна розкрити через їх структуру та різновиди. Сьогодні науковці виділяють низку *підгалузей та інститутів міжнародного публічного економічного права*, предметами правового регулювання яких виступають: міжнародні торгові, фінансові, транспортні, трудові та низка інших відносин.

Міжнародне економічне право базується на нормах та принципах міжнародного публічного права, має свою систему й складові елементи, підгалузі та інститути. Зокрема прийнято вважати, що міжнародне торгове право здійснює правове регулювання торгівлі товарами, послугами, правами інтелектуальної власності, тощо. Міжнародне валютно-фінансове (фінансове) право та право міжнародної економічної допомоги здійснюють правове регулювання розрахункових, фінансових та кредитних відносин, а також надання економічної допомоги у формі пільгових позик, кредитів, регулювання руху нематеріальних ресурсів, що не можуть виступати товаром у звичному його розумінні. Міжнародне інвестиційне право тісно пов'язане з міжнародним фінансовим правом та здійснює правове регулювання відносин щодо капіталовкладень (інвестицій) між суб'єктами міжнародного публічного економічного права. Міжнародне транспортне право

здійснює правове регулювання міжнародного економічного співробітництва з питань використання різних видів транспорту. Міжнародне трудове право здійснює правове регулювання публічно-правових відносин, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права у сфері руху міжнародних трудових ресурсів. Міжнародне право розвитку здійснює правове регулювання між різними за рівнем економічного розвитку державами, з метою забезпечення сталого розвитку кожної держави та усієї міжнародної спільноти. Також міжнародне публічне економічне право здійснює правове регулювання різних видів економічного співробітництва та регіональної економічної інтеграції [165, с.236; 169; 170, с.420; 288, с.15-16; 58; 183; 16, с.38].

Звісно, цей перелік несе більш теоретичний, аніж практичний характер. Деякі підгалузі міжнародного економічного права (як-от, міжнародне трудове право) вже настільки усталені, що їх виділяють окремими галузями міжнародного права на одному рівні з міжнародним економічним правом [169]. Однак, в рамках нашого дослідження слід звернути першочергову увагу на місце міжнародного фінансового права в системі міжнародного права, а воно, в свою чергу, є підгалуззю міжнародного економічного права, і його предметом є міждержавні фінансові відносини (відносини в міжнародній фінансовій системі).

Існують різні підходи до визначення міжнародного фінансового права як підгалузі міжнародного економічного права. Поширеною є позиція про те, що *міжнародне фінансове право* – це одна із підгалузей міжнародного економічного права, що складається з міжнародно-правових норм та принципів, які регулюють відносини в міжнародній фінансовій системі [170, с.433].

У дослідження вітчизняних юристів-міжнародників останніх років визначення цієї підгалузі надається вже дещо більш деталізованим, зазначаючи, що міжнародне фінансове право – це сукупність міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють міждержавні фінансові відносини, тобто розрахункові, кредитні відносини, відносини з фінансового забезпечення торгових угод, вдосконалення валютного ринку, створення та діяльності міжнародних фінансово-кредитних організацій [169, с.509].

Ми погоджуємось із обома варіантами визначення, адже в переважній своїй частині вони не суперечать, а лише доповнюють один одного. Єдине, у останньому визначенні ми свідомо замінили словосполучення “валютно-кредитні” на “кредитні” та “фінансово-кредитні”, адже вважаємо, що така термінологія є більш точною та краще відповідає потребам сучасного міжнародного права, про що більш детально буде описано далі.

В науці існують і альтернативні розуміння місця міжнародного фінансового права в системі міжнародного права. Наприклад, проф. Музика-Стефанчук О.А. наголошує на тому, що міжнародне фінансове право є галуззю міжнародного права (правда в контексті необхідності вилучення міжнародного фінансового права зі системи фінансового права) [173, с.180]. Проте ми вважаємо, що концепція виділення галузі міжнародного права із галузі національного докорінно є неправильною, та такою, що суперечить логіці права.

Таким чином ми вважаємо, що *міжнародне фінансове право* – це підгалузь міжнародного економічного права, яка є сукупністю міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють фінансові відносини між суб'єктами міжнародного права, а саме міжнародні розрахункові правовідносини, міжнародні фінансово-кредитні правовідносини, правовідносини з фінансового забезпечення торгових угод тощо.

Також проф. О.А. Музика-Стефанчук наголошує, що сучасне міжнародне фінансове право є цілісною системою та складається з наступних інститутів:

- *міжнародне податкове право* (спрямоване на уникнення подвійного оподаткування та протидію ухиленню від оподаткування);
- *міжнародне бюджетне право* (що регулює формування та використання бюджетів міжнародних міжурядових організацій);
- та *міжнародне банківське право* (що регулює валютні, кредитні та розрахункові відносини) [173, с.176-177].

На нашу думку, така модель структури міжнародного фінансового має більше недоліків, аніж переваг. Насамперед з термінологічної сторони – якщо формулювання «міжнародне податкове право» ще розкриває зміст цього інституту,

то «бюджетне» і «банківське» значно звужують об'єкт правового регулювання, порівняно з тим, що існує насправді. З методологічної сторони, на нашу думку, недоцільно використовувати кліше «міжнародне право» для формулювання назв інститутів у міжнародному праві, адже це особливість галузей та підгалузей, а таке формулювання може вводити в оману дослідника міжнародного права щодо обсягу та значимості згаданих інститутів.

Зокрема ми вважаємо, що в рамках міжнародного фінансового права функціонують такі інститути, як:

- фінансово-розрахунковий інститут (інститут міжнародних розрахункових правовідносин) – основою правового регулювання такого інституту виступатимуть фінансові угоди та акти щодо обліку руху фінансів між суб'єктами міжнародного права;

- фінансово-кредитний інститут (інститут міжнародних фінансово-кредитних правовідносин) – основою правового регулювання такого інституту виступатимуть договори щодо кредитування чи фінансування різних галузей економіки на оплатній чи безоплатній основі;

- торгово-забезпечувальний інститут (інститут правовідносин з фінансового забезпечення торгових угод) – предметом правового регулювання такого інституту є міжнародні відносини обігу фінансових активів при укладенні та виконанні торгових угод;

- інститут нетипових фінансових угод – предметом правового регулювання такого інституту виступатимуть будь-які інші договори щодо усіх інших фінансових правовідносин.

Зрозуміло, що останній інститут сьогодні є досить нечисельним, а у разі розвитку певних видів фінансових правовідносин у міжнародному праві, їх можна буде пізніше виокремити в окремий інститут. Однак, поки це робити не доцільно і доречно об'єднати у так званий “інститут інших угод”.

Оскільки об'єктом дисертаційного дослідження виступають власне міжнародні фінансово-кредитні відносини, ми детальніше розглянемо фінансово-кредитний інститут.

Міжнародно-правовий інститут та інститут міжнародного права не є тотожними, хоча деякі вчені, наприклад А. Пазюк, їх ототожнюють [186, с.9]. Тому для того, щоб визначити, чи є фінансово-кредитні відносини об'єктом інституту міжнародного права чи міжнародно-правового інституту, слід насамперед розмежувати ці два поняття.

Досліджуючи різноманітні елементи структури міжнародного права, вчені так чи інакше торкаються питання інститутів у міжнародному праві.

Інститут права можна розглядати як елемент системи права, який є групою взаємопов'язаних юридичних норм, що регулюють певну визначену категорію суспільних відносин. Такий інститут формується об'єктивно, враховуючи тривалість існування таких правовідносин та може у майбутньому оформитись у підгалузь чи галузь права [293, с. 701-702].

Інститути права бувають галузеві, міжгалузеві та комплексні. Галузеві інститути є найбільш чисельними, адже мають власний предмет, метод та правовий режим. Міжгалузеві є ширші за цими ж ознаками, і часто регулюються нормами різних галузей права. Щодо комплексних – такі інститути складаються з менших за обсягом, які поки не можна об'єднати у підгалузь чи галузь права. За спрямованістю дії інститути права бувають регулятивні та правоохоронні, а за роллю (значенням) у правовій системі – матеріальні та процесуальні [293, с. 701-702]. Однак, у міжнародному праві мова йде про інститути міжнародного права.

Наприклад, досліджуючи інститут визнання, Дмитрієв А.І. дійшов висновку, зокрема, що міжнародно-правовий інститут можна визначити як групу правових норм, що регулюють усі стадії правовідносин, а також їх наслідки [67, с. 110; 75]. Анцилевич Г.О. вважає, що інститут міжнародного права – це група, сукупність правових норм, що регламентують якісь певні однорідні правовідносини [6].

Буткевич О.В. вважає, що інститут міжнародного права складається, перш за все, на основі міжнародно-правових звичаїв і міжнародних договорів, єдність яких є фактором стабільності, а протиборство – фактором флуктуацій в міжнародному праві. І також вживає терміни “міжнародно-правовий інститут” та “інститут міжнародного права” як синонімічні [19].

Однак, ми вважаємо, що доцільніше і теоретично правильніше щодо сукупності фінансово-кредитних відносин у міжнародному праві слід вважати термін “фінансово-кредитний інститут міжнародного фінансового права” (при цьому формулювання “інститут міжнародних фінансово-кредитних правовідносин”, “інститут фінансово-кредитних відносин у міжнародному праві” та “інститут міжнародних фінансово-кредитних відносин” будуть в цьому випадку синонімічними та додатковими для основного формулювання).

Цей інститут є безпосередньо інститутом міжнародного фінансового права, та регулює сферу міжнародних публічних правовідносин, щодо транснаціонального руху валюти (фінансів) з метою задоволення внутрішніх економічних потреб держав та з метою реформування їх економічної сфери (для вирішення проблем у платіжному балансі держави, тощо).

Ми вважаємо, що проаналізувавши структуру міжнародного права, можна визначити ***фінансово-кредитний інститут у міжнародному фінансовому праві*** як сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо кредитування чи фінансування різних галузей економіки на оплатній чи безоплатній основі, які виникають між суб'єктами міжнародного публічного права, в основі яких лежить їх публічний інтерес держави щодо ефективного внутрішнього функціонування економіки, та які характеризуються тривалістю та систематичністю. Ці відносини є самостійним інститутом міжнародного фінансового права, який в свою чергу є підгалуззю міжнародного економічного права в структурі міжнародного публічного права.

Ми вважаємо, що міжнародні фінансові правовідносини можна поділити на фінансово-кредитні (валютно-кредитні) та інвестиційні відносини. А в межах інституту міжнародних фінансово-кредитних правовідносин ми виділяємо фінансові відносини, пов'язані з проектним кредитуванням та фінансово-кредитні відносини, пов'язані з монетарною політикою держави та діяльністю щодо її платіжного балансу. Ще А. Альтшулер зазначав, що *міжнародне валютне право* – це сукупність юридичних норм (міжнародних та національних), які регулюють певний специфічний комплекс правовідносин, що виникають у міжнародних

відносинах між різними за своєю юридичною природою суб'єктами (державами, кредитними організаціями, банками, іншими юридичним та фізичними особами), предметом яких виступають валюта та валютні цінності [3, с.37].

Термін «*фінансово-кредитні правовідносини*» здебільшого використовується економістами, аніж юристами-міжнародниками [85; 254; 209]. Останні, в свою чергу, послуговуються такими словосполученнями як «фінансові та валютно-кредитні відносини», «валютні відносини», «валютно-фінансові відносини» та «валютно-кредитні відносини» [альтшулер]. Проте, всі ці терміни стосуються тих самих правовідносин, і на нашу думку, термін «фінансово-кредитні правовідносини» є єдино можливим та єдино правильним.

Використання у вищезгаданих термінах слова «валютний» не є виправданим та доцільним. Звісно, значна частина кредитних відносин у міжнародному публічному праві пов'язані з різноманітними формами договорів про передачу іноземної валюти, однак економісти (що набагато більше та детальніше розглядають ці питання) наполягають на коректних перекладах і застосуванні термінів «валютний» (англ. *currency* – валюта; той, що пов'язаний обігом валюти в межах держави, валютних курсів та ведення політики, пов'язаної з прив'язкою чи свободою формування валютних курсів) та «монетарний» (англ. *monetary* – валютний, монетарний; той, що пов'язаний з грошима, в тому числі – у різних валютах, їх обігом та договорами за їх участі).

Для більш якісного розмежування цих термінів слід насамперед визначити терміни валютної та монетарної політики. *Валютна політика* – сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються центральним банком та іншими органами державного регулювання щодо діючих у державі валютних взаємовідносин між суб'єктами господарювання, домашніми господарствами та органами державного управління [176; 22]. *Монетарна (грошово-кредитна) політика* – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання засобів та методів, що визначені законами України [172; 204].

Таким чином, вживання терміну “валютний” може стосуватись лише внутрішньодержавних відносин. Натомість синонімічні терміни “грошово-кредитний”, “фінансово-кредитний” та “монетарний” стосуються, зокрема, стабільності грошової одиниці та заходів міжнародного та національного характеру, що цю стабільність можуть забезпечити. Проте, все-таки, на нашу думку, доцільніше застосовувати саме термін “фінансово-кредитний” задля уникнення можливого звужувального тлумачення слів грошовий та монетарний.

Тому, на нашу думку, усі згадані вище “валютно-кредитні” відносини слід вважати фінансово-кредитними. І власне вони є предметом правового регулювання фінансово-кредитного інституту міжнародного фінансового права.

Плутанина із термінами поступово зміщується і в міжнародне приватне права. Так, Криволапов Б. зазначає, що *міжнародне приватне валютне право* – це сукупність матеріальних та колізійних норм, які регулюють приватноправові відносини, пов’язані із здійсненням валютних операцій [118, с.85]. Ми вважаємо, що в даному випадку вживання терміну «валютний» є виправдано у зв’язку з характером відносин, який було охарактеризовано вище. Ці відносини є саме «валютними», а не «монетарними».

Серед праць В.Ф. Ебке є підручник, що має назву “Міжнародне валютне право” [292]. Однак, зважаючи на його зміст та структуру, можна дійти висновку про те, що автор описав не лише фінансово-кредитні відносини та валютні відносини, але і процедурні питання діяльності міжнародних фінансових організацій, що по суті є поєднанням “міжнародного фінансового права” (підгалузь міжнародного публічного права), “міжнародного валютного права” (підгалузь міжнародного приватного права) та, умовно, “міжнародного процесуального фінансового права”, що визначає процедурні питання в рамках міжнародних організацій, а отже є інститутом права міжнародних організацій. Дослідження цього питання, на нашу думку, з огляду на вищезазначене, може бути предметом окремого дисертаційного дослідження.

Таким чином, хоча проф. А.Б. Альтшуллер застосовував терміни «міжнародне валютне право», «валютно-кредитні відносини» тощо, але мав на

увазі власне «міжнародні публічні фінансово-кредитні правовідносини» з особливостями, які були притаманні радянським дослідженням та пропаганді.

Деякі вітчизняні юристи-міжнародники вважають, що міжнародне право можна розглядати через чотири його прояви: традиційні міжнародне публічне право та міжнародне приватне право, а також суперечливі – транснаціональне право та наднаціональне право [158, с.27]. При такому поділі міжнародного права, на нашу думку, фінансово-кредитні відносини можна одночасно віднести до усіх чотирьох систем.

Схожість у термінах, а також питання використання “правильних” слів у молодих галузях, підгалузях та інститутах права часто вирішуються науковцями і є предметом дискусій.

Наприклад, щодо терміну «міжнародне фінансове право» ми погоджуємося із науковою позицією, про можливість існування і застосування таких синонімів як «правове регулювання міжнародних публічних фінансів» та «публічно-правове регулювання міжнародних фінансових відносин» [173, с.180].

Аналогічно вважаємо за потрібне ще раз зауважити про синонімічність наступних термінів «фінансово-кредитні відносини в міжнародному праві», «фінансово-кредитні правовідносини», «міжнародні фінансово-кредитні відносини, що регульовані міжнародним правом», «міжнародні фінансово-кредитні правовідносини», «міжнародні кредитні відносини у міжнародному фінансовому праві», «міжнародні кредитні правовідносини», «міжнародне кредитне право» та у інших комбінаціях.

На нашу думку, найдоцільніше використовувати для позначення цих відносин термін “міжнародні фінансово-кредитні відносини”, адже цей термін максимально відображатиме сучасне розуміння цих відносин та не суперечить іншим наукам та іншим галузям права.

Усі фінансово-кредитні відносини, на нашу думку, можна подіти на:

- фінансові відносини, пов’язані з проектним кредитуванням,
- та фінансово-кредитні відносини, пов’язані з монетарною політикою держави та діяльністю щодо її платіжного балансу.

Фінансові відносини, пов'язані з проектним кредитуванням – це відносини, в основі яких лежить цільове кредитування, здійснюється зазвичай в рамках наперед визначеного проекту та кошторису, за кошти міжнародних кредитних організацій та грантів, в тому числі із залученням коштів держави-позичальника, а стороною позики виступають фізичні та юридичні особи приватного і публічного права, які виступатимуть безпосередніми виконавцями проекту. Прикладом таких відносин можна вважати договори з МБРР, ЄБРР тощо. Ці організації надають кошти на виконання певного (наперед погодженого) проекту, а його перебіг чітко відслідковується та підлягає звітуванню.

Фінансово-кредитні відносини, пов'язані з монетарною політикою держави та діяльністю щодо її платіжного балансу – це відносини між суб'єктами міжнародного права, одним з яким обов'язково має виступати держава, в основі цих відносин є намагання та прагнення держави покращити державний платіжний баланс, створити нові можливості для розвитку економіки, покращення «економічного здоров'я» держави тощо, з метою подальшого зменшення державного боргу, стабілізації монетарної політики та розвитку міжнародних економічних відносин. Прикладом таких відносин можна вважати договори з МВФ. Кошти, які надають в рамках цієї організації, зазвичай видаються (обмінюються) опісля виконаних умов-завдань для реалізації умов наступного траншу. Таким чином, обмінюючи свої кошти на кошти інших держав-членів в рамках своєї квоти, держава оздоровлює свою економіку.

Також не варто змішувати два схожих види правовідносин: проектне кредитування та інвестування, адже проектне кредитування у міжнародних фінансових правовідносинах передбачає в межах позичених коштів (крім грантів та самофінансування) їх повернення з певним відсотком за користування протягом встановленого строку, а інвестування у міжнародних фінансових правовідносинах не передбачає повернення інвестицій, але вимагає виплату відсотків з успішного проекту та вираховує окупність вкладених коштів.

Таким чином, варто зазначити, що з міжнародним фінансовим правом безпосередньо пов'язана інша галузь міжнародного економічного права –

міжнародне інвестиційне право, яке на думку вітчизняних вчених, є системою міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють міжнародний ринок капіталів, який функціонує в рамках міжнародної інвестиційної системи [170, с.435; 329; 324].

Хоча інвестиції відносяться до фінансово-кредитних відносин, але коли МБРР надає кредити, то називає їх не інвестиційними проектами (як часто перекладають та тлумачать ЗМП), а «проектами», адже вони передбачають передачу грошей, які слід повернути із відсотками протягом визначеного в угоді строку. Якщо ж говорити про інвестиції в їх чистому вигляді, то вони мають мати чітку ціль, яка має принести дивіденди для інвестора. Саме такі інвестиції складають предмет правового регулювання міжнародного інвестиційного права, і на нашу думку, не можуть бути розглянуті в межах міжнародного фінансового права.

Фінансова сфера найпершою реагує на розбіжності національних та групових інтересів окремих держав та їх організацій, а ці інтереси, як наслідок, втілюються у норми міжнародного фінансового права, яке перетворюється у інструмент глобальної політики, в механізм підтримки міжнародного правопорядку, що не завжди викликають довіру щодо їх справедливості [289, с.67].

Отже, стан міжнародних фінансових правовідносин відображає якість фінансової сфери в цілому. Головним чином це відбувається у зв'язку з міжнародно-правовим регулюванням цих відносин.

Варто наголосити на тому, що *міжнародно-правове регулювання* є спрямованим владним впливом на міжнародні відносини, що здійснюється при спільній волі держав за допомогою міжнародного права, в цілях задоволення своїх національних та міжнародних інтересів [140, с.8].

А відтак, відсутність чи неефективність фінансової сфери держави, на нашу думку, свідчить про її нездатність до міжнародної співпраці в рамках фінансово-кредитних та інших фінансових відносин. При цьому важливим етапом аналізу цих відносин є аналіз системи міжнародно-правового регулювання цих відносин.

Система міжнародно-правового регулювання складається з двох підсистем – тої, що регулює, та тої, що піддається регулюванню. Підсистема, що піддається

регулюванню, є системою міждержавних відносин, які складають об'єкт міжнародно-правового регулювання. Підсистема, що регулює, є система засобів міжнародно-правового впливу, що є суб'єктом міжнародно-правового регулювання [140, с.9].

В межах міжнародних фінансово-кредитних правовідносин підсистемою, що регулює, є внутрішні системи міжнародних організацій, процедур прийняття ними рішень, та аналогічної діяльності держав. Підсистемою, що піддається регулюванню, виступатимуть власне міжнародні фінансово-кредитні відносини, у які намагаються вступити суб'єкти міжнародного права в тій чи іншій ролі.

Тому, на підставі вищевикладеного ми вважаємо, що ***міжнародні фінансово-кредитні правовідносини*** – це особливий різновид міжнародних економічних відносин, що підлягають міжнародно-правовому регулюванню, об'єктом якого є фінансово-кредитна, валютна та монетарна система, а також відповідна політика держави у частині, що становить особливий інтерес світової спільноти (інших суб'єктів міжнародного права), що історично склались та характеризуються тривалістю та систематичністю.

1.3. Джерела фінансово-кредитного інституту як фундамент фінансово-кредитних правовідносин

Насамперед слід зазначити, що джерела міжнародного фінансового права одночасно виступають і джерелами міжнародного публічного права.

Прийнято вважати, що стаття 38 Статуту Міжнародного суду ООН перелічує нам джерела міжнародного права, котрими послуговується при вирішенні міжнародних спорів. Але слід пам'ятати, що у міжнародному праві немає і, скоріш за все, не буде чіткого визначення та вичерпного переліку джерел цього права. Адже саме поняття джерела міжнародного права слід виводити з самої природи міжнародного права та пов'язаних з цим питанням міжнародно-правових актів [156; 242, ст.38, 59, 93]. Деякі вчені також наполягають, що весь перелік, вміщений у ст. 38, необхідно використовувати при визначенні переліку джерел міжнародного фінансового права [173, с.177]. Тому до джерел міжнародного права,

на нашу думку, можна і варто віднести меморандуми та рішення міжнародних економічних організацій щодо надання кредитів (позик, грантів), доповнення до кредитних договорів, рішення про додаткове фінансування проектів тощо, через їхнє прийняття, погодження та санкціонування суб'єктами міжнародного права. Адже з дій суб'єктів і випливає їхня згода на надання обов'язковості цим актам.

Щодо класифікування джерел міжнародного економічного права, то такі джерела можуть бути *матеріальними* та *нематеріальними*. Також їх можна поділити на:

- *кодифіковані* (які мають на меті узагальнити чи встановити певні правила міжнародних економічних правовідносин; наприклад, Рамкова угода щодо грантів технічної допомоги між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 14 січня 1998 р. [212]) та *некодифіковані* (які регулюють економічні правовідносини стосовно певного об'єкта цих відносин та обмеженим колом суб'єктів);

- *універсальні* (що поширюють свою дію на більшість учасників міжнародного співтовариства) та *локальні* (що поширюють свою дію на обмежене коло учасників міжнародних економічних правовідносин);

- *інституційні* (стосуються окремого інституту міжнародного економічного права) та *загальні* (регулюють не лише економічні, а й інші види публічних правовідносин).

В межах кодифікованих (рамкових), на нашу думку, додатково варто виділити *системо-встановлюючі джерела*. До таких джерел насамперед відноситимуться міжнародні договори, якими закріплені основи фінансово-кредитних відносин у світі (наприклад, результати Паризької, Генуезької та Бреттон-Вудської конференцій, якими встановлювались нові форми таких відносин).

Ми підтримуємо позицію більшості вітчизняних вчених про те, що основним способом регулювання фінансових відносин між державами є двосторонні угоди [169, с.510; 170, с.421; 226; 156].

Міжнародні договори як головне джерело сучасного міжнародного права (зокрема, міжнародного економічного права) є результатом сучасного і свідомого методу нормотворення, і визнається багатьма науковцями найважливішим джерелом міжнародного права, оскільки вимагають чіткої згоди сторін, що домовляються [170, с.94; 226; 156].

Сьогодні кожна сфера міжнародних відносин зазвичай врегульована міжнародними договорами: економічні, соціально-культурні, гуманітарно-військові, політичні міжнародні відносини, відносини у сфері науки, техніки, захисту навколишнього середовища, тощо. А їх роль у міжнародних фінансово-кредитних відносинах є визначальною, оскільки запозичивши договірне регулювання кредитних відносин з приватного права (зокрема, римського), усі конкретні фінансові відносини, кількість яких постійно зростає, зафіксовуються у письмовій формі, а укладення може відбуватись у кілька етапів, що вимагає укладення окремих міжнародних договорів.

Фінансово-кредитні відносини як предмет міжнародного фінансового права доволі часто виражені у таких зовнішніх джерелах як міжнародні кредитні угоди (договори про надання позики).

Насамперед, слід згадати, що у Віденських конвенціях про право міжнародних договорів термін «договір» був прийнятий для позначення родового поняття, котре охоплює майже всі види міжнародних угод, що регулюються міжнародним правом, незалежно від їх назв, форм і складу учасників. Міжнародними договорами є лише такі угоди, дії яких регулюються міжнародним правом. Проте положення Віденських конвенцій стосуються лише договорів, укладених у письмовій формі, не поширюються на договори за участі інших учасників, окрім суб'єктів міжнародного права, а також на усні угоди. Щодо держав, які не підписали або не ратифікували вказані конвенції, діють норми звичаєвого права в їх договірній практиці [357, ст.1-2; 358, ст.1-2]. Так, дійсно, договір може бути вміщено більш, ніж в одному документі, що часто зустрічається у міжнародному економічному праві, однак така форма міжнародного договору жодним чином не впливає на його дійсність.

Класифікація та поділ міжнародних економічних договорів дещо відрізняється від загальних класифікацій міжнародних договорів. Так, для прикладу, однією із найпоширеніших класифікацій міжнародних договорів є їх поділ за терміном дії договору на *строкові*, *безстрокові* та *невизначено-строкові*.

Через специфіку кредитних правовідносин, одним із необхідних елементів міжнародного кредитного договору є *повернення кредитних коштів* або (якщо договір безвідплатний) *виконання проекту*, і ці юридичні факти повинні обов'язково відбутись до певної конкретної дати (*dead-line*). Зрозумілим є те, що порушення цих істотних умов тягне за собою порушення усього договору, а отже може спричинити настання негативних наслідків, про які ми згадаємо пізніше.

З іншої сторони, так звані загальні «рамкові угоди» будуть мати невизначено-строковий або безстроковий характер, адже їх умови спрямовані на уніфікацію процедури і тому можуть бути застосованими у різних міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах.

Також міжнародні договори можна поділити на «*правотворчі*» (ті, що стосуються великої кількості держав) та «*договори-контракти*» (що укладаються між обмеженим колом суб'єктів, – найчастіше двома). Однією із найголовніших відмінностей цих договорів є те, що «договори-контракти», на відміну від «правотворчих» договорів, припиняються відразу після виконання. Як зазначалось раніше, найчастіше у міжнародному фінансовому праві зустрічаються міжнародні кредитні договори, що передбачають фінансування (кредитування) певних, наперед погоджених, конкретних проектів. За своєю юридичною природою це яскравий приклад «договору-контракту». Натомість, загальні «рамкові угоди» виступатимуть прикладом «правотворчих договорів» у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах.

За іншою (дещо схожою класифікацією) міжнародні кредитні договори можна умовно поділити на *договори-закони* (або ж «рамкові угоди, правила»), які містять загальні положення щодо міжнародного економіко-правового регулювання, і *договори-угоди* (або «позикові, кредитні договори»), норми яких регулюють конкретні міжнародні фінансово-кредитні правовідносин [170, с.421].

Важливу роль у фінансово-кредитних відносинах відіграють неодноразово нами загадані *«рамкові угоди»* – це міжнародно-правові акти, документи та акти міжнародних економічних організацій та інші джерела міжнародного публічного права, в яких закріплено загальні положення та умови, що застосовуються до всіх договорів, які укладаються цією міжнародною економічною організацією чи іншим суб'єктом міжнародного публічного економічного права.

Вони вводяться для створення єдиних для всіх суб'єктів-боржників умов щодо прав та обов'язків за кредитними угодами. Проте, укладаючи конкретний договір такі умови можуть бути відкоректовані в залежності від фінансової спроможності суб'єкта та інших чинників, а отже є доволі динамічними. Детальніше ми їх проаналізуємо пізніше.

Міжнародні економічні договори, що передбачають виникнення публічних фінансово-кредитних відносин, найчастіше є двосторонніми, де однією стороною виступає держава-Позичальник, а іншою – суб'єкт міжнародного права – Кредитор. При цьому, рамкові умови, а також угоди про участь у міжнародних фінансових міжурядових установах в основному є універсальними (угоди з Міжнародним валютним фондом, групою Світового банку тощо) та регіональними (угоди з Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком, Африканським банком розвитку тощо).

Виходячи із об'єкта правового регулювання можна здійснити таку класифікацію міжнародних економічних договорів:

- 1) договори, що визначають міжнародно-правовий режим економічних зв'язків;
- 2) договори, що регулюють рух товарів і послуг через державний кордон;
- 3) договори, що регулюють рух капіталу через державний кордон, в тому числі домовленості про надання кредитів і позик, концесійні домовленості, договори про інвестиції та про переведення капіталу;
- 4) договори про взаємне надання транспортних, страхових, банківських та інших послуг, пов'язаних із забезпеченням руху товарів, послуг та капіталу через державний кордон;

5) договори, що регулюють платежі між державами, в тому числі платіжні і клірингові домовленості, домовленості з валютно-фінансових питань (валютний курс, золотий паритет, умови обміну валют тощо);

6) домовленості про міжнародне регулювання цін на сировинні товари (товарні договори);

7) домовленості про міжнародне регулювання виробництва;

8) договори про безповоротну економічну допомогу;

9) інші міжнародні економічні договори [17, с.28].

Серед вищенаведених економічних договорів, лише договори, що регулюють рух капіталу через державний кордон (а саме домовленості про надання кредитів, позик та договори про інвестиції) становлять основну частину джерел фінансово-кредитних відносин, які раніше ми назвали «міжнародними кредитними договорами».

Також варто згадати інші класифікації міжнародних економічних договорів, які прямо чи опосередковано впливають із класифікацій міжнародних договорів в цілому, хоча і з певними своїми особливостями, притаманними цій галузі права.

Наприклад, за кількістю учасників міжнародні економічні договори також поділяють на двосторонні та багатосторонні. Проте міжнародні кредитні договори в основному є двосторонніми в силу своєї юридичної природи та за логікою їх укладення.

З іншої сторони, рамкові угоди та угоди, що визначають повноваження міжнародних економічних організацій в сфері фінансово-кредитних відносин (в тому числі, угоди про створення цих міжнародних організацій) є багатосторонніми. І їх теж можна віднести до фінансово-кредитних договорів, адже вони теж регулюють ці відносини, але на вищому рівні – рівні універсального застосування.

Залежно від форми представлення сторін на рівні двосторонньої співпраці при укладенні договорів у міжнародному економічному праві виокремлюють також договори міждержавні, міжурядові та міжвідомчі [30, с.352]. Це можна простежити і у міжнародних кредитних договорах. Наприклад, на міждержавному рівні укладений кредитний договір між Україною та ЄС [146; 147], на

міжурядовому рівні укладений кредитний договір між Україною та Японією [70; 230], на міжвідомчому рівні укладений кредитний договір між Укресімбанком та Фондом підтримки галузі і т.д.

Проте, іноді у міжнародному фінансовому праві трапляються й інші приклади, які за загальним правилом не притаманні міжнародному публічному праву в цілому. Наприклад, угода про позику між Укравтодором та МБРР. Така угода (незважаючи на учасників) має, насамперед, публічно-правовий характер, а отже, є джерелом міжнародного публічного права. Публічний характер таких договорів зумовлений гарантіями, які надає держава, долучаючись до міжнародної економічної організації, а також внутрішньо державними процедурами, які визначають можливість такого приватно-правового суб'єкта на участь у публічних кредитних правовідносинах. Так званий «внутрішній конкурс» всередині держави є проявом її суверенної волі, а отже і делегуванням частини суверенітету задля укладення відповідного договору. Тому, такі відносини, на нашу думку, також слід кваліфікувати як міжнародні публічні фінансово-кредитні правовідносини.

Окрему та важливу групу джерел права міжнародних організацій становить **внутрішнє право міжнародної організації**. В межах міжнародних економічних організацій, до внутрішнього права міжнародної організації можна віднести регламенти, типові (рамкові) правила, договори та інші акти, які спрямовані на уніфікацію правил укладення міжнародних кредитних договорів та надання міжнародних позик. Їх, на нашу думку, беззаперечно слід відносити до джерел міжнародного економічного права, адже погоджуючись на умови конкретного кредитного договору, держава автоматично погоджується і на умови таких типових правил, які до неї будуть застосовані. Слід також зазначити, що такі акти стають джерелами міжнародних фінансово-кредитних відносин з моменту підписання основного кредитного договору.

Акти (рішення) міжнародних організацій є допоміжними джерелами міжнародного права, що впливають на процес формування нових норм міжнародного публічного права, адже виникають в результаті консенсусу між учасниками. Юридична сила рішень міжнародної організації характеризує не лише

її компетенцію, а також й визначає її правову природу. Здатність прийняття міжнародною організацією відповідних актів – це можливість впливати на поведінку держав (в основному – членів). З іншого боку, самі держави визначають ступінь такого впливу, і цей фактор стає своєрідним захистом для держав від можливого, на їхню думку, надмірного чи загрозливого впливу такої міжнародної організації на них чи втручання в їхні внутрішні справи. Прийняття рішень міжнародною організацією опосередковано характеризує співвідношення сил в організації, та певним чином засвідчує про дієздатність, ефективність роботи, тенденції розвитку тощо [170, с.298; 281].

Такий «страх» держав перед обсягом повноважень (прав та обов'язків), які вони передають міжнародним організаціям при їх створенні черговий раз є доказом того, що роль міжнародних організацій у міжнародних відносинах є досить вагомою. Тому, міжнародні економічні організації як одні із основних учасників міжнародних кредитних правовідносин займають далеко не другорядну роль. Хоча вони є похідними суб'єктами міжнародного економічного права, міжнародні економічні організації здатні набагато ефективніше і жорсткіше впливати на внутрішню політику держав-позичальників, стимулюючи реформи (в основному, але не завжди – позитивні) для чергового траншу чи можливості укладення міжнародного кредитного договору.

Слід також зазначити, що прийняття та виконання внутрішніх актів міжнародних організацій є прямою реалізацією їх правосуб'єктності. Оскільки держави-члени згодились на передачу частини свого суверенітету та прав задля спільної мети (зокрема, фінансово-економічного благополуччя тощо) при створенні чи вступі до міжнародної економічної організації, то й внутрішні рішення цієї міжнародної організації для них мають бути обов'язковим. В іншому випадку постає запитання, наскільки правомірним є членство такої держави в міжнародній організації, якщо статутні цілі для неї є неактуальними.

На нашу думку, невиконання внутрішніх актів-рішень міжнародної економічної організації мають покладати на держави-порушниці негативні наслідки – від замороження можливостей укладення кредитних договорів до

виключення такої держави з міжнародної економічної організації, про що детальніше буде згадано пізніше. А юридична сила актів міжнародної організації зазвичай є визначена в установчому акті такої організації.

Оскільки міжнародні економічні організації створюються для вирішення економічних та фінансових питань, то їх рішення хоч і мають рекомендаційний характер, але здебільшого виконуються державами-членами задля отримання бажаного економічного результату.

Прикладом актів міжнародної організації у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах є меморандуми між Міжнародним валютним фондом і Україною про необхідність проведення реформ як однієї із основних вимог кредитора (МВФ) перед Україною як позичальником для можливості надання наступного обсягу кредитних коштів. При цьому міжнародний договір про всі «транші» вже є попередньо укладений, але його частини набувають чинності з моменту обговорення та домовленості за пунктами меморандуму між учасниками цих правовідносин, а також виконання взятих на себе зобов'язань.

Як ми бачимо у цьому конкретному випадку такий акт є внутрішнім актом міжнародної економічної організації, не є самостійним міжнародним договором, є частиною міжнародного кредитного договору, а його юридична сила та обов'язковість розповсюджується лише на одну конкретну державу – Україну, а не на всіх учасників цієї міжнародної організації.

Розглядаючи це питання, може здатись, що такими внутрішніми актами-меморандумами суверенітет держави-Позичальника значно обмежується, і це є порушенням основного принципу міжнародного права. Проте це не так. Метою кредитування через Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкцій та розвитку, Групу Світового банку та інші схожі організації є «оздоровлення» економіки держави-члена, яка потребує кредиту. Якщо сукупність заходів економічного характеру такої держави не є ефективними, призвели до ситуації, що потребує зовнішнього кредитування (наприклад, спостерігається негативна динаміка державного боргу тощо), тоді надання кредитних коштів без реформування певних секторів економіки жодного позитивного результату не

дадуть. Більше того, вступаючи у міжнародну економічну організацію та клопотаючи про кредит (позику), держава має бути готовою на такі дії кредитора, адже він має бути впевненим, що кошти будуть використані за призначенням, економіка держави-позичальника зміцниться, що дозволить останній повернути кредитні кошти. Звісно, це не порушує суверенітет ще й тому, що держава (здебільшого) укладає такі договори добровільно.

Якщо усунути «хворобливі» сектори в економіці, то подальше кредитування зможе «оздоровити» економіку держави в цілому. Однак, Європейський інвестиційний банк пішов іншим шляхом. Новелою його кредитування стали «безгрошові» кредити для держав Північної Африки (програма підтримки Південних сусідів Європейського співтовариства). Якщо керівництво держави не здатне самостійно проводити реформи, а від цього страждає вся економіка, то такій державі можуть видаватися, наприклад, використані трактори для сфери сільського господарства чи певна категорія ліків для закладів охорони здоров'я. Також таким державам абсолютно безкоштовно видається доступ до всіх напрацювань Банку з іншими державами, щоб вони могли використовувати уже перевірений позитивний досвід для досягнення більш швидких результатів у реформуванні певних секторів економіки.

Непрофесійний уряд держави-позичальника не завжди є першопричиною застосування таких заходів. Слід також пам'ятати, що на відміну від Світового банку, Європейський інвестиційний банк не має такої значної фінансової бази для задоволення позикових потреб усіх держав-членів, які висловлять про це своє бажання. Таким новим способом кредитування вони мають змогу «залатати дірки» у своєму внутрішньому бюджеті, а також надати знижки державам-позичальникам, якщо вони нададуть ту вживану техніку чи інструменти, які потрібні іншій державі-членові.

На нашу думку, такий досвід є доволі цінним, адже нецільове використання кредитних коштів за відсутності таких коштів зводиться фактично до нуля, а якщо держава дійсно прагне реформувати свою економіку та стати успішною –

безкоштовна надана інформація чи за копійчану вартість вживана техніка для неї слугуватиме безцінним ресурсом та допомогою.

Рішення міжнародних економічних організацій можуть мати різноманітні назви, що жодним чином не впливає на їх юридичну силу.

Окрім внутрішніх актів міжнародних економічних організацій, які є етапами укладення міжнародних кредитних договорів, а також структурними частинами таких міжнародних договорів, рішення міжнародних економічних організацій як джерела міжнародного економічного права мають певні особливості. Вони зазвичай визнаються джерелами так званого «м'якого права» (*«soft law»*) та можуть не мати юридично обов'язкового характеру, однак мають значення та силу рекомендацій (прикладом є низка рекомендацій Генеральної Асамблеї ООН у сфері регулювання міжнародних економічних відносин). З іншого боку, в цих рішеннях уточнюються та конкретизуються чинні договірні та звичаєві норми. І хоча значна частина внутрішніх актів та рішень міжнародних економічних організацій не мають юридично обов'язкової сили, вони володіють значним морально-політичним впливом на поведінку держав у їх міжнародних економічних відносинах [170, с.423].

Особливими джерелами міжнародного економічного права вітчизняні вчені вважають кодекси правил поведінки (*«codes of conduct»*), що зазвичай приймаються у формі резолюцій ООН і, хоча не є юридично обов'язковими, але все ж таки мають нормовстановлююче значення. Прикладом такого акта є Звід узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів та правил для контролю за обмежувальною діловою практикою (*“Set of Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business Practices”*), прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1980 році. Певна роль як допоміжним (факультативним) джерелам міжнародного економічного права належить також доктрині та судовому прецеденту [170, с.423; 342; 348; 333].

Таким чином, міжнародний договір на сьогодні є важливим та головним джерелом сучасних фінансово-кредитних відносин, а акти міжнародних організацій виступають допоміжним та уточнюючим джерелом міжнародного

економічного права, а їх влучне поєднання можна вважати особливістю міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

Характеристику інших джерел правового регулювання інституту міжнародних фінансово-кредитних правовідносин слід розпочати з міжнародного-правового звичаю.

Міжнародно-правовий звичай це правило міждержавної поведінки, яке визнається суб'єктами міжнародного права (в результаті загального та тривалого застосування в економічних відносинах) як юридично обов'язкова норма, та теж є важливим джерелом міжнародного економічного права. Дійсно, у цьому визначенні сформульовано три основні характеристики міжнародно-правового звичаю: загальність застосування, тривалість застосування, та його юридична обов'язковість (*«opinio juris»*) [170, с.422].

Щодо особливості застосування звичаєвих норм у міжнародних економічних відносинах, то треба зауважити, що «більшість» повинна бути не лише в кількісному, але і у якісному відношенні, тобто має представляти всі основні політичні та соціально-економічні державні системи (зокрема, необхідно зазначити особливу звичаєво-правотворчу роль розвинутих держав світу), а також усі континенти.

Практичне застосування звичаєвих норм у міжнародному економічному праві є різноманітним. Так, у другій половині XIX ст. сформувався звичай щодо недопустимості збройного втручання іноземних держав з метою стягнення боргів з інших держав (доктрини К. Кальво та Л. Драго). Цей звичай набув договірного закріплення у 1907 році в Другій Гаазькій конвенції щодо обмеження випадків застосування сили для стягнень за договірними борговими зобов'язаннями. Варто зазначити також, що Г. Шварценбергер розглядає лише два принципи міжнародного економічного права, які ґрунтовані на звичаї: свобода моря під час війни і миру та мінімальний стандарт режиму іноземців, якщо не реалізований принцип національного режиму [343]. Хоча, на думку деяких інших учених-міжнародників (як-от, Я. Браунлі), звичай відіграє обмежену, проте помітну роль у міжнародному економічному праві, адже не може бути ефективним регулятором

міжнародної публічної політики, хоча й формує принципи міжнародного економічного права [303]. Прикладами створення та закріплення звичаєвих норм можуть виступати також рішення міжнародних економічних організацій, як-от Хартія економічних прав та обов'язків держав, прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 3281 (XXIX) від 12 грудня 1974 року [170, с.422-423; 255; 72; 159, с.181; 25, с.99; 95, с.213-214]. Норми звичаєвого права після кодифікації, все-рівно залишаються звичаєвими нормами, а тому для держав, які не погодили для себе обов'язковість кодифікованих норм, діятимуть власне звичаєві норми. І тому, наприклад, положення, що закріплені у Хартії економічних прав та обов'язків держав, фактично є обов'язковими для усіх держав під час здійснення ними міжнародних економічних правовідносин.

У міжнародних фінансово-кредитних відносинах від міжнародного звичаю слід відрізняти міжнародну звичку, яка є проявом поведінки держав у взаємовідносинах між собою та немає обов'язкової юридичної сили, а тому є лише недружнім актом [170, с.97]. В рамках міжнародних фінансово-кредитних правовідносин такою звичкою, на нашу думку, можна вважати, наприклад, фінансову підтримку «дружнього» уряду шляхом надання додаткових преференцій та кредитів. Зрозуміло, що одномоментна необґрунтована зміна політичного курсу органів влади держави-позичальника не є (і не може бути) підставою для розірвання кредитного договору, а також впливати на його виконання. Однак, в свою чергу може вплинути на обсяг та умови надання (або ненадання) наступних кредитів.

Питання принципів як джерела міжнародного економічного права доволі гостро постало для міжнародного економічного права. Наприклад, якщо міжнародна організація створюється шляхом делегування державами-членами частини своїх прав, то чи може МВФ в меморандумі рекомендувати чи вимагати вчинення від них будь-яких дій?

У правовій доктрині висловлюються твердження, що принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини певного типу держави та права, є рівними у своїй значимості із сутністю

права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [106].

Відповідно, серед ознак, якими наділені принципи міжнародного права можна виокремити такі: а) вони нормативно-регулятивні, всезагальні, обов'язкові, об'єктивно-зумовлені, історичні й ідейно-політичні категорії; б) їхньою соціальною функцією є регулювання й охорона суспільних відносин; в) вони є самостійною юридичною категорією, тобто мають спеціальні ознаки, відмінні від інших норм [106].

Деякі вчені вважають, що принципам необхідне обов'язкове закріплення у зовнішніх формах (джерелах) права [191], проте ми вважаємо, що це не завжди відповідає істині.

Щодо нормативного закріплення принципів міжнародного права, то варто також згадати резолюції міжнародних організацій, які мають відмінні від інших джерел характеристики. Звісно, заперечувати значення таких документів для становлення та розвитку сучасного міжнародного права неможливо, адже саме до таких документів належать Декларація про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року та Гельсінський заключний акт 1975 року. Оскільки ці акти за своєю природою є актами «м'якого» права, такі джерела можуть слугувати доказом існування звичаю застосування принципів у міжнародному праві [96].

Окремі автори характеризують статут міжнародної організації як міжнародний договір особливого роду, що є правовою основою діяльності всієї діяльності міжнародної організації в сфері міжнародних відносин, а норми і принципи, що ними закріплюються, на думку цих авторів, повинні лежати в основі всіх дій такої міжнародної організації на міжнародній арені [279]. З цією думкою можна погодитись з однією заувагою, що через обмежене коло учасників міжнародного договору (статуту) такі норми-принципи матимуть обов'язковий характер лише для підписантів, отож їх можуть розглядати лише як галузеві

принципи, а в нашому випадку – як галузеві принципи міжнародного економічного права.

Розглянемо детальніше декілька загальних принципів права, основних принципів міжнародного права та галузевих принципів міжнародного економічного права, що, на нашу думку, найбільше стосуються міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

Під загальними принципами права вітчизняні вчені зазвичай вважають загальні юридичні правила, які використовують при застосуванні конкретних правових норм, що визначають права та обов'язки суб'єктів права, значна частина яких запозичені з римського права [170, с.101; 163; 154]. Серед прикладів загальних принципів права, що на нашу думку, можуть бути застосовані у міжнародному фінансовому праві можна виокремити:

- *nemo plus juris transferre potest quam ipse habet* – ніхто не може передати іншому більше прав, ніж йому належить;
- *ex injuria non oritur jus* (або *ex injuria non oritur actio*) – порушення права не створює права;
- *ex aequo et bono* – прийняття рішень по справедливості та добрій совісті;
- *amiable compositeur* – прийняття рішень «дружнім» (мировим) посередником.

Якщо детальніше розглядати ці принципи з метою визначення їхнього впливу на міжнародні публічні фінансово-кредитні відносини, то можна виявити наступні закономірності та ознаки. Так, наприклад, застосування принципу *nemo plus juris transferre potest quam ipse habet* («ніхто не може передати іншому більше прав, ніж йому належить») невід'ємно пов'язаний із природою створення міжнародних економічних організацій, а також із процедурою видачі міжнародних кредитів і квотування голосування в межах міжнародної організації. Часто виникає низка питань щодо діяльності міжнародних економічних (та фінансово-кредитних в тому числі) організацій, адже вони доволі часто обмежують права одних членів (що зазвичай позичають кошти), надаючи перевагу іншим членам (за рахунок та кошти яких формується фонд кредитування).

Ми вважаємо, що це є особливістю фінансово-кредитних відносин, адже права держав у цих відносинах досить часто визначаються сумою коштів, якою ця держава володіє, може позичити тощо. Звідси випливає цікавий висновок про те, що грошово-валютна система держави є необхідним і обов'язковим елементом її суверенітету [21; 9; 255; 330], який безпосередньо враховується при становленні міжнародних публічних та приватних фінансово-кредитних відносин держави.

Принцип *ex injuria non oritur jus* (або *ex injuria non oritur actio* – «порушення права не створює права») теж може бути застосованим у міжнародному економічному праві. Порушення кредитного договору, прощення [113; 37; 276; 277; 132] або відстрочення кредиту, а також зміна умов на полегшені для держави, яка не справляється з поверненням кредиту в жодному разі не може створити правило чи прецедент для подальшого застосування. Слід зазначити, що усі домовленості та положення, які були погоджені, прийняті та затвердженні на підставі домовленості чи у зв'язку з порушенням попередніх зобов'язань, і які відрізняються від загальних умов кредитування цієї міжнародної фінансово-економічної організації, не можуть бути надалі застосованими.

На нашу думку, до цього принципу також можна застосувати статтю 59 в рамках розуміння статті 38 Статуту Міжнародного суду ООН [242]. Хоча у вказаних статтях акцент робиться власне на судові рішення, ми вважаємо, що аналогічне положення можна застосувати і до рішень, які виносяться кредитором у справі боржника («кредитних рішень»). Така можливість неоднакового застосування правил та створення особливих умов зумовлена, насамперед, задоволенню цілей кредитування – допомога суб'єкту міжнародних правовідносин у модернізації та покращенні своїх внутрішньодержавних та міжнародних економічних відносин, а отже як наслідок – повернення кредиту за рахунок ресурсів вже модернізованої економіки.

Принципи *ex aequo et bono* («прийняття рішень по справедливості та добрій совісті») та *amiable compositeur* («прийняття рішень «дружнім», «мировим» посередником») стали основою для створення універсальних норм права (*jus gentium*) у межах судової практики римських преторів, адже ще в римському праву

була відома максима *maxime in iure aequitas spectanda est* («найвище в праві – дотримуватись справедливості»). Ці принципи в міжнародному праві дають можливість міжнародному суду (адже базуються вони зазвичай на судовій практиці) удосконалювати норми позитивного права, застосування яких могло призвести до несправедливого вирішення спору. Більше того, таке «покращене» на основі згаданих принципів вирішення спору насправді не передбачає вирішення «поза правовими нормами» чи «всупереч певним обов'язковим положенням». Зміст цього міжнародно-правового механізму полягає в тому, що арбітр (чи суддя) має право використовувати принципи «справедливості» та «добросовісності» та брати до уваги конкретні обов'язкові або факультативні норми права доти, поки такі принципи зберігаються в правових рамках міжнародних домовленостей між конкретними державами [144, с.120-130; 83, с.14-22]. Однак, ці принципи можуть застосовуватись не лише при прийнятті рішень міжнародними судовими органами, а й також міжнародними економічними (зокрема, фінансово-кредитними) організаціями при прийнятті рішення про видачу чи не видачу міжнародного кредиту, а також при прийнятті рішення про зміну чи припинення міжнародного фінансово-кредитного зобов'язання.

Звісно, що це не завжди так – наприклад, професор Шаров О. вважає, що повноваження Міжнародного валютного фонду і групи Світового банку дозволили США (які мають вагому частку-квоту у цих організаціях) зруйнувати економіку СРСР, а отже й швидше перемогти у «холодній війні». При цьому автор таку «несправедливість» називає *монетарною війною* і розуміє, як «гострий конфлікт у сфері валютно-грошових відносин між державами та/або фінансово-промисловими та політичними групами, основою якого є дії, спрямовані на докорінну зміну існуючого стану справ (статусу кво)» [272, с.13]. Трохи інше бачення цього поняття має Дж. Рікардз (американський правник, економіст та фінансист), котрий вважає, що валютні (*currency*, а не монетарні – *monetary*) війни (а є ще й валютні ігри) відбуваються постійно, у сучасному вигляді з 20-их років XX століття, основною метою є дестабілізація конкурента у міжнародних економічних відносинах, але

витоки цих війн завжди йдуть з внутрішньодержавних негараздів, і зазвичай – особистих інтересів певних політиків та урядовців [214].

Це далеко не всі, але на нашу думку найголовніші загальні принципи права, які використовуються у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах на підставі статті 38 Статуту Міжнародного суду ООН [242, ст.38]. Такі принципи права допомагають усунути прогалини у міжнародно-правовому регулюванні, які виникають у зв'язку з відсутністю чи недостатністю договірного чи звичаєвого регулювання міжнародних кредитних правовідносин, а також через їх відносну «молодість» порівняно із іншими галузями та інститутами міжнародного публічного права.

Також публічні фінансово-кредитні відносини, окрім загальних принципів права, послуговуються й принципами міжнародного публічного права:

- незастосування сили чи погрози силою;
- мирного вирішення міжнародних спорів;
- невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції;
- співробітництва;
- рівноправності та самовизначення народів;
- суверенної рівності держав;
- добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом;
- поваги прав людини [304; 84].

Наприклад, принципи *«незастосування сили чи погрози силою»* та *«мирного вирішення спорів»* застосовують до відповідальності за невиконання чи порушення міжнародних фінансово-кредитних зобов'язань, адже всі конфлікти інтересів необхідно вирішувати лише мирним шляхом, а також слід пам'ятати, що існують договірні зобов'язання не використовувати силові способи виконання грошових зобов'язань.

Зокрема, цей принцип у міжнародному економічному праві передбачає заборону застосування сили чи погрози силою як засобу врегулювання економічних спорів чи питань, які можуть викликати економічні спори у відносинах між державами, та знаходить своє вираження при застосуванні

механізмів врегулювання економічних спорів у рамках міжнародних організацій (COT, ЄС) [170, с.424].

Сучасне міжнародне право в цілому та міжнародне економічне право зокрема забороняють застосовувати силу як для покарання суб'єкта-порушника міжнародного економічного права, так і з превентивними цілями. Дійсно, для цього є низка інших інструментів, таких як економічні санкції тощо.

Щодо *принципу рівноправності та самовизначення народів*, то він впливає із пункту 2 статті 1 Статуту ООН, у якому закріплено, що ООН переслідує, зокрема, ціль розвивати дружні відносини між націями на основі поваги до принципу рівноправності та самовизначення народів [304, ст.1]. Відповідно, Декларація про принципи міжнародного права розкриває нормативний зміст цього принципу: всі народи мають право вільно, без втручання зовні, здійснювати, зокрема, свій економічний розвиток [60].

У пункті 7 статті 2 Статуту ООН закріплений *принцип «невтручання у внутрішні справи»*, що сформульований як неможливість втручання ООН у справи, що за своєю суттю входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави, та необов'язковість передачі таких справ державами-членами на вирішення відповідно до Статуту ООН [304, ст.2]. Цей принцип передбачає також і автономію в ухваленні рішень економічного характеру, який за значимістю можна вважати окремим галузевим принципом міжнародного економічного права [320, р.53-54].

Щодо вищезазначеного принципу слід зазначити, що Декларація про принципи міжнародного права уточнює, що жодна держава не може ні застосовувати, ні заохочувати застосування, зокрема, економічних заходів з метою домогтися підпорядкування собі іншої держави в здійсненні нею своїх суверенних прав і отримання від цього будь-яких переваг. А також кожна держава володіє невід'ємним правом обирати собі, зокрема, економічну систему без втручання будь-якої держави [60].

Проте, відповідно до Статуту ООН, якщо ООН вбачатиме небезпеку миру, порушення миру чи акти агресії – стаття 2 передбачає, як виняток, можливість не застосовувати цей принцип, виконуючи главу 7 Статуту ООН [304, ст.2].

Хоч у цій статті ми й не бачимо економічних чи фінансово-кредитних відносин, однак на практиці є і такі винятки. Відповідно до розділу 1 статті 4 Статей Угоди Міжнародного валютного фонду, серед загальних обов'язків, які на себе взяли держави-члени, є обов'язок співпрацювати з Фондом та іншими державами-членами щодо забезпечення впорядкованості валютних режимів, зокрема, докладаючи зусиль для спрямування своєї економічної та фінансової політики на стимулювання впорядкованого економічного зростання в умовах розумної стабільності цін, з урахуванням існуючих обставин [299, ст.4]. Варто також звернути увагу, що рекомендації в межах Міжнародного валютного фонду є обов'язковими до виконання всіма державами-учасниками, незалежно від наявності кредитних зобов'язань у рамках Фонду.

Окрім принципу «невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції», дещо схожими застосуванням у міжнародному фінансовому праві є принципи «рівноправності та самовизначення народів», «суверенної рівності держав», що передбачають рівність держав між собою і у фінансово-кредитних відносинах.

Отже, незважаючи на те, що у деяких випадках великі держави можуть більшою мірою впливати на рішення міжнародних економічних організацій, цей вплив неможливо використовувати як засіб боротьби між цими державами. Відповідно, принципи міжнародного права не сприятимуть проведенню агресивної політики так званих «валютних війн», про які йшлося раніше. Зрозуміло, що такі неправомірні дії держави, зазвичай, проводять непомітно та завуальовано, а багато вчених вважають, що після завершення «холодної війни» таку політику держави не проводять взагалі, проте головною ознакою «валютних війн», на нашу думку, є їхня латентність та можливість відстежувати неправомірні дії лише за їхніми наслідками.

На думку деяких вітчизняних вчених, від *принципу суверенної рівності* держав в окремих випадках можна відступити. Зокрема, це можливо при здійсненні фінансово-кредитних відносин. Адже в деяких міжнародних організаціях (як-от, МВФ) використовують систему розподілу голосів, що базується на фінансовому

внеску держав. Окрім того, деякі міжнародні економічні організації надають додаткові переваги та полегшення умов договорів для держав, що розвиваються [170, с.62-63]. Якщо щодо преференцій для держав, що розвиваються, це безперечна перевага, яка не зашкодить суверенітету інших держав, то щодо розподілу голосів у міжнародних фінансових організаціях – це безумовне зловживання. Проте, як ми зазначали раніше, це, найімовірніше, спосіб реалізації правосуб'єктності міжнародної організації, аніж невиправдана перевага держав із розвинутою ринковою економікою.

Також у межах міжнародного економічного права трапляється уточнення цього принципу як *принципу суверенітету держав над їх багатствами та природними ресурсами*, що передбачає вільну реалізацію кожною державою суверенітету над своїми природними багатствами та контроль за економічною діяльністю в рамках своєї державної території [170, с.424].

Хоча *принцип співробітництва* не вказаний у статті 2 Статуту ООН, проте він впливає зі статті 1, а також знайшов своє нормативне закріплення у Декларації про принципи міжнародного права, де наголошено, зокрема, що держави, незалежно від відмінностей у їхніх економічних системах, повинні співпрацювати між собою з метою сприяння міжнародній економічній стабільності та прогресу, загальному добробуту народів і міжнародного співробітництва та здійснювати свої міжнародні економічні відносини відповідно до принципів суверенної рівності і невтручання [60; 170, с.67].

Принцип «співробітництва» – це один із принципів, який застосовуються у всіх галузях міжнародного публічного права з однаковим розумінням – держави мають допомагати одна одній, разом долати кризові ситуації та не допускати агресивної поведінки у міжнародних відносинах.

У межах міжнародного економічного права принцип співробітництва між державами визначає не лише їхнє право, а й відповідний обов'язок співпрацювати між собою для вирішення глобальних економічних проблем людства як основи їхніх міжнародних економічних правовідносин (сприяння сталому економічному

розвитку, використання та відновлення ресурсів Світового океану, боротьба зі світовою економічною кризою та її запобігання тощо) [170, с.424].

Це можна простежити й у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах. Усі дії, що вчиняють держави на виконання норм цього інституту міжнародного фінансового права, необхідно узгоджувати, виважувати та продумувати, а також спрямовувати на створення благополучного економічного становища держав-позичальників шляхом узгодження розміру позик та процентів за їхнє користування, цілей кредитування, термінів та шляхів повернення кредитних коштів тощо.

Принцип «добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом» тісно переплітається з галузевим принципом права міжнародних договорів «договори повинні виконуватись» (*pacta sunt servanda*). Зміст цих принципів та їхня специфіка у міжнародному фінансовому праві є зрозумілими: кредитні договори необхідно належно виконувати – спочатку кошти, відповідно до договору, мають бути передані, використані відповідно до заданих цілей і, звісно ж, повернуті кредиторів у строк, обумовлений в договорі.

Також слід розглянути застосування принципу «поваги прав людини» у міжнародних фінансово-кредитних відносинах, адже жоден міжнародний договір не може передбачати норми щодо кредитування проекту, який прямо чи опосередковано порушуватимуть права людини тощо. Вважаємо, що цим принципом на кредиторів покладено обов'язок ретельно перевіряти цілі кредитування та ймовірність завдання шкоди інтересам людей за його використання.

Ще 1928 року В. М. Корецький зазначав, що принципи міжнародного права відіграють найважливіше значення у розвитку міжнародного економічного права. Це стало основою подальшого розвитку міжнародних економічних відносин Радянського Союзу, який почав інтенсивну міждержавну економічну співпрацю вже у 30-х роках XX століття. Товарообіг СРСР 1940 року сягав майже 3 млрд руб. (за курсом рубля станом на 1940 рік) [18, с.240-241].

Щодо спеціальних галузевих принципів міжнародного економічного права, то відсутній єдиний доктринальний підхід до їхнього визначення та тлумачення. Такі принципи не обов'язково мають виключно фінансово-економічного зміст, однак це не применшує їх значення для міжнародних економічних правовідносин.

Варто зазначити, що система принципів співробітництва держав з метою встановлення нового міжнародного економічного порядку закріплена в низці міжнародно-правових документів, ухвалених у рамках ООН, у тому числі в Декларації та Програмі дій про встановлення нового міжнародного економічного порядку 1974 року, Хартії економічних прав та обов'язків держав 1974 року, Заключному акті Конференції ООН з торгівлі та розвитку 1964 року [54, с.3; 170, с.425; 255; 61; 317].

Зокрема, у главі 1 Хартії економічних прав та обов'язків держав визначено перелік принципів, які б мали бути основою економічних, політичних та інших відносин між державами. До таких принципів віднесено: суверенітет, територіальна цілісність і політична незалежність держав; суверенна рівність всіх держав; ненапад; невтручання; взаємна та справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправність та самовизначення народів; мирне врегулювання суперечок; усунення несправедливостей, що виникли в результаті застосування сили, які позбавляють будь-яку націю природних засобів, необхідних для її нормального розвитку; сумлінне виконання міжнародних зобов'язань; повага до прав і основних свобод людини; відсутність прагнення до гегемонії та сфер впливу; сприяння міжнародній соціальній справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до моря і з нього для країн, що не мають виходу до моря, в рамках вищевказаних принципів [255].

Таким чином, ця Хартія дає нам більш уточнений перелік принципів, якими можуть регулюватись економічні (і зокрема – фінансово-кредитні) відносини у міжнародному публічному праві. Звісно, окрім повторного зазначення декількох основних принципів, для нас більш цікавим є наповнення цього переліку

галузовими принципами. Тому, на нашу думку, деякі галузеві принципи слід розглянути детальніше.

Стаття 4 Хартії економічних прав та обов'язків держав формулює принцип *свободи вибору форми організації економічного співробітництва*, відповідно до якого кожна держава брати участь у будь-яких формах міжнародних економічних відносин [255, ст.4].

Жодну державу не можна обмежувати у тому, як їй проводити свою зовнішню економічну політику, бути закритою чи відкритою для світової економіки тощо. Однак слід розуміти, що та чи інша форма міжнародної економічної політики держави може бути неприпустимою для участі в тих чи інших міжнародних економічних організаціях. Невідповідність дій певної держави визначеним універсальним критеріям участі у діяльності міжнародних міжурядових організацій може слугувати причиною відмови у вступі до такої організації або причиною обмежень форм участі у діяльності організації. І такі обмеження, що будуть покладені на державу, не вважатимуться порушенням цього галузевого принципу міжнародного економічного права.

На думку деяких учених, результатом та наслідком порушення принципу рівності, в тому числі й у міжнародних економічних правовідносинах, є дискримінація [192]. Отож, особливого галузевого забарвлення та змісту в межах міжнародного економічного права набуває *принцип недискримінації*, адже для міжнародного економічного порядку має значення не лише недискримінація на міжнародному рівні, й сприятливий режим і в середині держави [320, р.88-89; 311, р.55-57]. Також ми погоджуємось з думкою, що виклики, які постали сьогодні перед міжнародною спільнотою, породили новий галузевий принцип міжнародного економічного права – *принцип покращених умов для країн, що розвиваються*. У рамках цього принципу простежується не лише фінансова допомога таким державам, й матеріально-технічна, правова, наукова та, щонайважливіше, – фіскальна (спрощення митних та податкових зобов'язань тощо) [320, р.57-62].

Зважене балансування між цими принципами дає змогу світовій спільноті допомагати країнам, що прагнуть розвиватись, однак таке меценатство має свої межі та чітко контролюється. Метою такого контролю, звісно, є прагнення усунути зловживання з боку корумпованих урядів. Адже якщо за такої допомоги та сприяння збагачуються лише підприємства, що наближені до посадовців та найбагатших осіб, то загалом для економіки держави це користі не принесе. Окрім того, позитивні економічні перетворення та процеси гальмуватиме штучно уряд держави, а зміна такої влади могла б спричинити позитивні зрушення в економічній системі та подальших міжнародних економічних правовідносинах.

Вітчизняна наука міжнародного права також виділяє та досліджує *принцип недискримінації в міжнародному економічному праві*, що передбачає обов'язок для держав не погіршувати умови економічної співпраці для громадян певної держави. При цьому не вважаються дискримінацією дії щодо захисту свого внутрішнього ринку, якщо їх застосовують до всіх держав однаковою мірою та захисні заходи (обмеження та заборона імпорту) стосовно конкретної держави, якщо їх вводять з метою захисту публічного порядку держави, зокрема життя та здоров'я її громадян. Прикладом можна вважати запровадження Україною заборони ввезення яловичини із Великої Британії внаслідок спалаху там захворювання, відомого як «коров'ячий сказ» [170, с.425].

Варто пам'ятати, що дискримінаційне ставлення може також виникати у зв'язку з небажанням «допомогти» державі, яка такої допомоги потребує. Як ми зазначали раніше, історія становлення та розвитку міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин уже знає приклад, як специфічна агресивна валютна політика може спричинити занепад наддержави, з її подальшим зникненням.

Також вітчизняні вчені наголошують, що із загального принципу співробітництва держав випливає *принцип національного режиму*, який зобов'язує такі держави забезпечувати іноземним фізичним та юридичним особам ті самі умови (режим) у рамках своєї території, що й національним фізичним та юридичним особам, щодо реєстрації, доступу до судів тощо [170, с.425].

Хоча цей принцип здебільшого застосовують у міжнародному приватному праві, його дію можна простежити і у міжнародному публічному праві. Зокрема, у фінансово-кредитних відносинах частиною проектів фінансують не державу, а безпосередньо компанії та фірми, які наперед обрала держава для виконання проекту. Незважаючи на це, ці проекти все одно залишаються в межах правового регулювання міжнародного публічного права, адже «замовником» послуги, «гарантом» повернення коштів та виконання кредитних цілей виступатиме держава як суб'єкт міжнародного публічного права.

З принципом суверенної рівності держав безпосередньо пов'язаний *принцип взаємної вигоди*, закріплений у міжнародних документах (зокрема, у Хартії економічних прав та обов'язків держав 1974 року). Зокрема, він передбачає урахування взаємних інтересів та досягнення взаємної вигоди в міжнародних економічних відносинах. При застосуванні цього принципу у відносинах із державами, що розвиваються, та з метою досягнення міжнародної соціальної справедливості застосовують *принцип надання їм певних односторонніх вигод (переваг та преференцій) з боку економічно розвинутих держав* [170, с.426; 255].

Принцип взаємності у міжнародному економічному праві передбачає також, що держава отримала деякі переваги за міжнародним договором (в тому числі – кредитним) та взяла на себе певні зобов'язання. А прозорість і відкритість інформації, чіткі критерії безпеки, регламентовані стандарти, застосування принципу недискримінації впливають на політичну ситуацію та, на думку деяких авторів, знижують можливість лобіювання рішень і маніпуляцій [294]. Погоджуємось із тим, що у міжнародному економічному праві принцип взаємності відіграє вагомий роль у розбудові міжнародних відносин.

Суверенна рівність суб'єктів міжнародного права є основою їх правосуб'єктності. У зв'язку з цим, жодного суб'єкта неможливо змусити до укладення будь-яких договорів. Ті чи інші умови договору повинні виникати із взаємної згоди суб'єктів міжнародного права. Однак, за бажанням самої держави може бути надано переваги іншій державі у зв'язку з її станом та причиною звернення за кредитом.

Принцип найбільшого сприяння (також відомий як режим найбільшого сприяння) передбачає, що будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються будь-якою стороною міжнародного економічного договору, повинні негайно та безумовно надаватися іншим сторонам [33; 34].

Також міжнародне економічне право може послуговуватись таким галузевим принципом як *«принцип справедливого та доброго ставлення до інвестора (кредитора)»* [320, р.138; 312, р.54-55]. Такий принцип передбачає обов'язок суб'єкта міжнародного права з повагою ставитись до бажання інвестора покращити економіку держави. Зокрема, в рамках фінансово-кредитних відносин можна говорити про те, що держава-позичальник має шанобливо (справедливо та добре) ставитись до свого кредитора, незалежно, чи це держава, чи міжнародна організація.

На нашу думку, слід також зазначити про спеціальний принцип сучасного міжнародного економічного права – *«принцип всеучасті»*, тобто обов'язкового залучення усіх держав для вирішення глобальних економічних проблем [170, с.426].

Звісно, сучасне міжнародне право функціонує, зокрема, на основі принципів, пов'язаних із забезпеченням поваги до прав людини. Одним з таких принципів є галузевий *«принцип поваги до прав людини в міжнародних економічних відносинах»* [320, р.63-64]. Показники реалізації поваги до прав людини в межах фінансово-кредитних відносин виступають гарантією правильності обраного шляху міжнародної економічної співпраці держав. Захист прав людини, натомість, може слугувати причиною блокування будь-якого рішення, навіть економічно вигідного для держави.

На думку професора В. М. Шумілова, можна виокремити такі принципи міжнародного фінансового права як підгалузі міжнародного економічного права:

- рівноваги платіжних балансів;
- свободи вибору валютного курсу під контролем МВФ;
- заборони на використання девальвації (зміни валютного курсу) як засобу конкурентної боротьби на товарних ринках;

- свободи вибору платіжно-розрахункових систем у двосторонніх відносинах при незаподіянні шкоди міжнародній фінансовій системі;
- повернення (погашення) державних зовнішніх боргів;
- недискримінації при наданні кредитів;
- спільних дій по недопущенню фінансових криз (у тому числі через взаємодію з МВФ);
- надання фінансової допомоги у разі фінансової кризи;
- гарантування стосовно фінансових ризиків та інші [170, с.433-434; 288; 287].

Усі вищезгадані принципи, на нашу думку, мають як теоретичне, так і прикладне значення для міжнародного економічного права та слугують основою для становлення фінансово-кредитних правовідносин. Звісно, можна спробувати виокремити та проаналізувати й інші принципи міжнародного економічного права, які можуть застосовувати у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах, однак це вже тема окремого наукового дослідження.

Цікавим також є питання визначення та застосування **судових рішень, доктрини та інших можливих джерел міжнародного економічного права**. Як зазначалось раніше, стаття 38 Статуту Міжнародного суду ООН до джерел міжнародного права відносить судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з міжнародного публічного права різних націй як допоміжний засіб для визначення правових норм (із застереженнями про те, що рішення Суду обов'язкові лише для сторін, що беруть участь у справі, і лише щодо певної справи) [242, ст.38, 59]. З іншої сторони, професор Тимченко Леонід Дмитрович зазначає, що зростання авторитету міжнародних судів і їх актив та тенденція визнання прецедентного характеру рішень цих судів поступово замінює категоричність загального правила, за яким судові рішення має силу лише щодо певної справи, представленої на розгляд суду, і не зобов'язує держави, які не є сторонами у справі [110, с.298].

Прецедентні норми Міжнародного суду ООН поширюються зазвичай на чітко окреслене коло суб'єктів міжнародного права, при цьому не доповнюючи

міжнародне право новими нормами. Однак, джерелом міжнародного права можуть виступати не лише рішення Міжнародного Суду ООН, а й прецедентна практика інших судових органів.

Хоча вирішення міжнародних публічних фінансово-кредитних спорів здебільшого відбувається позасудовими методами, такий спосіб також може застосовуватись. Зокрема, шляхом звернення до арбітражів (незважаючи на публічну правову природу відносин валютного кредитування, дійсно можна використовувати такий міжнародний економічний приватно-правовий механізм) або звернення в Міжнародний Суд ООН.

Щодо міжнародних комерційних арбітражів слід згадати одну з останніх справ у якій брала участь українська компанія ПАТ «Нафтогаз» проти російського «Газпрому». Спочатку може здатись, що природа цього спору є приватною, проте це не так. Внаслідок порушення норм договору і судового розгляду, збитки понесла б держава (у вигляді суми, що складає близько 70% ВВП) та її громадяни (у вигляді майбутнього здорожчання енергоресурсів) [223]. І хоча справа не стосується фінансово-кредитних правовідносин, проте вона безпосередньо стосується міжнародного економічного права, адже за договором передбачались транзит товару труботранспортною системою держави, послуги держави щодо забезпечення такого транзиту тощо. Тому такий приклад свідчить про те, що і у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах теж може виникнути потреба у захисті своїх прав у міжнародних комерційних арбітражах.

Сьогодні важко оцінити вплив **доктрини** на сучасні фінансово-кредитні відносини. Але оскільки вона згадується у Статуті Міжнародного суду ООН, то цілком може існувати та бути застосовуваною.

Більшість вчених-міжнародників впевнені, що стаття 38 цього Статуту містить не вичерпний перелік джерел міжнародного права. Одним з таких «незазначених» джерел можна назвати **резолюції та декларації Генеральної Асамблеї ООН**, частина з яких є зобов'язуючими щодо органів та держав-членів ООН, а спосіб голосування держав дозволяє відслідковувати, зокрема, появу міжнародних звичаїв (послідовна позиція при голосуванні щодо певних питань, що

перетворюється на практику держави, на підставі чого доводиться існування *opinion juris*). Однак, оскільки частина резолюцій Генеральної Асамблеї ООН є результатом політичних компромісів та домовленостей між конкретними державами щодо певного питання – такі резолюції не можуть мати загальнообов’язкову силу [170, с.104-105].

Наприклад, у «Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку» (затвердженій резолюцією ГА ООН у 1974 році) містяться положення, що застосовуються державами лише частково в силу їх суперечливого характеру щодо існуючого міжнародного економічного правопорядку та правил ведення міжнародних відносин, а саме щодо невідповідності застарілих положень згаданої Декларації потребам ринкової економіки.

Однак, резолюції Генеральної Асамблеї ООН можуть опосередковано впливати на міжнародні фінансово-кредитні відносини, як-от наприклад, резолюція від 27 березня 2014 року A/RES/68/262 «Територіальна цілісність України». Відповідно до цієї резолюції, Генеральна Асамблея закликає всі держави не порушувати державний суверенітет України будь-якими засобами та способами, до яких зокрема, можна віднести – економічну та фінансово-кредитну співпрацю [351].

Ця резолюція (яка має лише рекомендаційний характер) посприяла тому, що суб’єкти міжнародного права запровадили економічні санкції щодо Російської Федерації. При цьому це стосується не лише держав, а й міжнародних організацій. Наприклад, якщо б Росія клопотала (подала заявку) до Міжнародного валютного фонду чи до Міжнародного банку реконструкції та розвитку (в рамках групи Світового банку) щодо співфінансування, кредитування чи гранту для покращення інфраструктури шляхом будівництва «Кримського (Керчинського) моста», то їй обов’язково мали б відмовити, адже це визнавалося б сприянням порушенню територіальної цілісності та державного суверенітету України.

Міжнародне економічне право використовує **норми «м’якого права»** (*soft law*), які є важливим інструментом для міжнародних економічних правовідносин, як-от, Заключний акт НБСЄ 1975 року (м. Гельсинкі).

При згадці норм «м'якого права» в рамках міжнародного економічного права зазвичай першими згадують *Lex Mercatoria* – міжнародне торгове (торговельне, торгівельне) право. Проте, вітчизняні вчені його загалом розглядають через призму міжнародного приватного права [155], або як транснаціональне право [158, с.27], хоча це не завжди правильно та доречно, адже міжнародне торгове право є підгалуззю міжнародного економічного права на однакових підставах, як і міжнародне фінансове право.

Оскільки міжнародне право не містить імперативної норми, що забороняла б суб'єктам брати на себе зобов'язання у односторонньому порядку, у деяких випадках **односторонні акти держав** (нотифікація, визнання, відмова, обіцянка, завірення) можуть бути причиною виникнення міжнародних правових зобов'язань. Однак, такі акти повинні містити наступні елементи:

1. воля конкретного суб'єкта міжнародного права на виникнення такого зобов'язання;
2. незалежність від волі інших суб'єктів міжнародного права;
3. правові наслідки стосуватимуться лише волі суб'єкта, що про це заявив, та не стосуватимуться третіх сторін [170, с.105-106].

Для прикладу, Міністерство фінансів Республіки Польща у 2017 році заявило на прес-конференції та через свій офіційний аккаунт в Твіттері про те, що польська економіка перебуває в настільки хорошому стані, що Польща має змогу відмовитись від кредитної лінії МВФ на суму понад 9 млрд доларів США [194; 339]. Аналогічну заяву від імені України ще у 2002 році зробив тодішній Президент України Леонід Кучма, при цьому використавши недипломатичний тон, назвавши типові вимоги МВФ, спрямовані на покращення платіжного балансу України – «диктаторськими» [130]. Україна заявляла про небажання отримання нового кредиту МВФ також і у 2018 році [237].

Фактично такі заяви (включаючи їх характер, зміст та тон) можна вважати одностороннім усним актом держави у сфері міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин. На нашу думку, односторонні акти також мають достатньо вагоме значення серед джерел, якими послуговується міжнародне

фінансове право. Однак ми розуміємо, що це здебільшого можуть бути політичні заяви, адже проголошуються вони, зазвичай, перед черговими виборами, та не завжди мають на меті виникнення реальних правових наслідків.

Вітчизняні вчені вважають, що односторонні акти умовно можна поділити на такі три групи:

1. акти, що створюють нові зобов'язання для суб'єкта, що їх декларує;
2. акти, що підтверджують та забезпечують права суб'єкта;
3. акти, згідно яких суб'єкт міжнародного права відмовляється від певних суб'єктивних прав у визначеній сфері міжнародних правовідносин [170, с.105].

Згадані вище заяви високопосадовців, відповідальних за визначення зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, відносяться до третьої групи односторонніх актів – «акти, якими держави фактично відмовляються від своїх суб'єктивних прав». Хоча історія знає приклади односторонніх актів інших груп. Прикладом можуть слугувати заяви держав про намір стати членом Міжнародного валютного фонду (або іншої, схожої за діяльністю міжнародної неурядової організації), з метою термінового (у найкоротші терміни) залучення кредитних коштів для “порятунку” своєї економіки.

Яскравим прикладом є бажання вступити СРСР до МВФ, правда через невиконання формальних вимог, Радянський союз не встиг стати членом цієї міжнародної організації та вступити з нею у фінансово-кредитні відносини [272].

Особливість односторонніх актів у тому, що вони зазвичай (хоча і не завжди) містять зобов'язання *erga omnes* і спрямовані до всього міжнародного співтовариства. У прикладах, наведених вище, чітко простежується спрямованість до конкретної міжнародної організації – Міжнародного валютного фонду. Однак такі заяви могли бути спрямовані і знеособлено, наприклад, якщо б повідомлялось про відмову від вступу у нові фінансово-кредитні правовідносини до моменту погашення зобов'язань за попередніми, тощо.

Зазвичай рішення міжнародної організації про видачу кредиту є одностороннім (і часто, але не завжди – внутрішнім) актом міжнародної організації. Проте перед тим здійснюються ще ряд односторонніх актів – заява про бажання

отримати кредит, меморандум про погодження та виконання заходів з підтримки економіки (наприклад, покращення платіжного балансу) тощо. Проте, на нашу думку, всі ці односторонні акти є послідовними документами іншого міжнародно-правового акту – міжнародного кредитного договору.

Таким чином, система джерел міжнародних фінансово-кредитних правовідносин є досить розвинутою та налагодженою, що може свідчити насамперед про розвинутість та сформованість цього інституту міжнародного фінансового права зокрема та в цілому.

Висновки до Розділу 1

Становлення та розвиток інституту публічних фінансово-кредитних правовідносин має досить тривалу історію, хоча міжнародне фінансове право як підгалузь міжнародного економічного права в системі міжнародного публічного права виникло порівняно не так давно. Світова валютно-фінансова система пройшла три основні стадії еволюційного розвитку: «Золотий стандарт», Бреттон-Вудську багатосторонню валютну систему та Ямайську (або Кінгстонську) валютну систему (з 1976 року і до сьогодні). Радянські (у тому числі – й вітчизняні, адже розвиток української науки міжнародного права радянського періоду здійснювався під чітким контролем радянської влади) та зарубіжні науковці закидали один одному порушення та відкидання принципів міжнародного права, які на їхню думку є основоположними і першочерговими. Однак, після розпаду соціалістичного табору, протиріччя з цих питань між науковцями припинились.

У «Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку» (ГА ООН), прийнятої ГА ООН 1 травня 1974 року, зазначено, що всім державам (в тому числі – країнам, що розвиваються) необхідно в рамках нового міжнародного економічного порядку надавати допомогу та сприяти їх економічному розвитку, при цьому такі дії повинні вчинятися без жодних політичних та військових умов. Поки не всі положення цієї Декларації підлягають виконанню через їх політико-правовий статус. Однак не слід втрачати надію, що

найближчим часом Генеральна Асамблея ООН прийме «осучаснену» альтернативу згаданого документа.

Аналіз структури міжнародного права, дає можливість стверджувати, що міжнародне публічне право складається з галузей, серед яких є міжнародне економічне право, яке поділяється на підгалузі, до яких, зокрема, відноситься міжнародне фінансове право. В рамках цієї підгалузі існують інститути міжнародного фінансового права, серед яких сформований фінансово-кредитний інститут.

Міжнародне економічне право – це галузь міжнародного права, яка є системою міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють міжнародні економічні відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права на підставі взаємного узгодженого волевиявлення учасників таких правовідносин.

Міжнародне фінансове право – це підгалузь міжнародного економічного права, яка є сукупністю міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють фінансові відносини між суб'єктами міжнародного права, а саме міжнародні розрахункові правовідносини, міжнародні фінансово-кредитні правовідносини, правовідносини з фінансового забезпечення торгових угод тощо.

Фінансово-кредитний інститут у міжнародному фінансовому праві слід розглядати як сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо кредитування чи фінансування різних галузей економіки на оплатній чи безоплатній основі, які виникають між суб'єктами міжнародного публічного права, в основі яких лежить їх публічний інтерес держави щодо ефективного внутрішнього функціонування економіки, та які характеризуються тривалістю та систематичністю.

Міжнародні фінансово-кредитні правовідносини – це особливий різновид міжнародних економічних відносин, що підлягають міжнародно-правовому регулюванню, предметом якого є фінансово-кредитні, валютні та монетарні система й політика держави у частині, що підлягає впливу світової спільноти (інших суб'єктів міжнародного права).

Термін «фінансово-кредитні правовідносини» здебільшого використовується економістами, аніж юристами-міжнародниками. Останні, в свою чергу, послуговуються такими словосполученнями як «фінансові та валютно-кредитні відносини», «валютні відносини», «валютно-фінансові відносини» та «валютно-кредитні відносини». Проте, всі ці терміни стосуються тих самих правовідносин, і на нашу думку, термін «фінансово-кредитні правовідносини» є єдино можливим та єдино правильним, адже вживання терміну “валютний” може стосуватись лише внутрішньодержавних відносин. Натомість синонімічні терміни “грошово-кредитний”, “фінансово-кредитний” та “монетарний” стосуються, зокрема, стабільності грошової одиниці та заходів міжнародного та національного характеру, що цю стабільність можуть забезпечити. Проте, доцільніше застосовувати саме термін “фінансово-кредитний” задля уникнення можливого звужувального тлумачення слів грошовий та монетарний.

Міжнародний договір на сьогодні є важливим та головним джерелом сучасних фінансово-кредитних відносин, а акти міжнародних організацій виступають допоміжним та уточнюючим джерелом міжнародного економічного права, а їх влучне поєднання можна вважати особливістю міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

Важливу роль у фінансово-кредитних відносинах відіграють «рамкові угоди» – це міжнародно-правові акти, документи та акти міжнародних економічних організацій та інші джерела міжнародного публічного права, в яких закріплено загальні положення та умови, що застосовуються до всіх договорів, які укладаються цією міжнародною економічною організацією чи іншим суб’єктом міжнародного публічного економічного права.

Міжнародний кредитний договір може бути вміщено більш, ніж в одному документі, що досить часто зустрічається у міжнародному економічному праві, однак така форма міжнародного договору жодним чином не впливає на його дійсність.

В межах кодифікованих (рамкових) джерел міжнародного фінансового права, на нашу думку, слід особливо виділити системо-встановлюючі джерела. До

таких джерел насамперед відноситимуться міжнародні договори, якими закріплені основи фінансово-кредитних відносин у світі (наприклад, результати Паризької, Генуезької та Бреттон-Вудської конференцій, якими встановлювались нові форми таких відносин).

Через специфіку кредитних правовідносин, одним із необхідних елементів міжнародного кредитного договору є повернення кредитних коштів або (якщо договір безвідплатний) виконання проекту, і ці юридичні факти повинні обов'язково відбутись до певної конкретної дати. Зрозумілим є те, що порушення цих істотних умов тягне за собою порушення усього договору, а отже може спричинити настання негативних наслідків, про які ми згадаємо пізніше. З іншого боку, так звані загальні «рамкові угоди» будуть мати невизначено-строковий або безстроковий характер, адже їх умови спрямовані на уніфікацію процедури і тому можуть бути застосованими у різних міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах.

Норми Хартії економічних прав та обов'язків держав фактично є обов'язковими для усіх держав під час здійснення ними міжнародних економічних правовідносин, незалежно від того, чи погодились такі держави на обов'язковість для Хартії чи ні, оскільки є звичаєвими.

В рамках міжнародних фінансово-кредитних правовідносин можна також зустріти міжнародні звички. Наприклад, фінансову підтримку «дружнього» уряду може бути надано шляхом додаткових преференцій та кредитів.

Усі проаналізовані галузеві принципи мають найбільше теоретичне та прикладне значення для міжнародного економічного права та слугують основою для становлення фінансово-кредитних правовідносин.

Вирішення міжнародних публічних фінансово-кредитних спорів здебільшого відбувається позасудовими методами, однак такий спосіб також може застосовуватись. Зокрема, шляхом звернення до арбітражів (незважаючи на публічну правову природу відносин валютного кредитування, дійсно можна використовувати такий міжнародний економічний приватно-правовий механізм) або звернення в Міжнародний Суд ООН.

Сукупність односторонніх актів учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин (такі як рішення міжнародної організації про видачу кредиту, заява про бажання отримати кредит, меморандум про погодження та виконання заходів з підтримки економіки (наприклад, покращення платіжного балансу) тощо) є послідовними документами іншого міжнародно-правового акту – міжнародного кредитного договору.

Система джерел міжнародних фінансово-кредитних правовідносин є досить розвинутою та налагодженою, що може свідчити насамперед про розвинутість та сформованість цього інституту міжнародного фінансового права зокрема та в цілому.

Основні результати цього розділу опубліковані автором у таких працях: [42; 43; 45; 46; 51; 52; 323].

РОЗДІЛ 2.

СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

2.1. Об'єкт та учасники міжнародних фінансово-кредитних відносин

На нашу думку, сутність міжнародних правовідносин із позиції теорії міжнародного права слід вивчати через їх структуру. Незважаючи на наявні дослідження щодо структури національних правовідносин, ми особливу увагу звертаємо на дослідження цього питання у міжнародно-правовому ракурсі. Зокрема слід навести позицію В.Г. Буткевича, який зазначає, що природа та сутність міжнародних правовідносин, а також аналіз їхніх особливостей має містити дослідження таких трьох елементів:

- а) об'єктів правовідносин;
- б) суб'єктів права, тобто учасників правовідносин;
- в) змісту правовідносин; при цьому автор розрізняє матеріальний зміст (поведінку суб'єктів), та юридичний зміст (суб'єктивні юридичні права та обов'язки – правосуб'єктність) [166, с. 447; 79]

Тому, для належного дослідження фінансово-кредитних відносин ми маємо проаналізувати ці три елементи.

Проф. П.М. Рабінович зазначає, що *об'єктом юридичного відношення (правовідносин)* є певне особисте або суспільне благо, для здобуття і використання якого встановлюються взаємні юридичні права та обов'язки суб'єктів [210, с.133]. Якщо модифікувати це визначення під потреби міжнародного публічного права, то об'єктом міжнародних правовідносин є певне наддержавне (наднаціональне, світове, міжнародне) суспільне благо, задля існування та збереження якого встановлюється договірна правосуб'єктність учасників. А об'єктний склад, окрім об'єкту, ще також включає в себе і ознаки, якими такий об'єкт володіє.

Розглядаючи питання відмінності між об'єктами міжнародних фінансових правовідносин та міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, слід насамперед згадати позицію А. С. Нестеренко про те, що об'єктами правовідносин

на фінансовому ринку є грошово-кредитні кошти, цінні папери, фінансові послуги тощо [177, с.26].

Тому, на нашу думку, об'єктом міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин є фінансово-економічна та грошово-кредитна система держави (кредити, позики, гранти, кредитні зобов'язання тощо), задля ефективного функціонування якої суб'єкти міжнародного права укладають міжнародні кредитні договори та іншим чином реалізують свої права та обов'язки.

Фінансово-кредитні відносини у міжнародному публічному праві можуть бути врегульованими на двосторонній чи багатосторонній основах, в тому числі - за участю міжнародних фінансових організацій.

Міжнародне фінансове право послуговується тими ж джерелами, що і міжнародне публічне право в цілому, відповідно і міжнародні договори укладаються також щодо фінансово-кредитних відносин. незважаючи на те, що питання джерел було розглянуто у першому розділі роботи, на нашу думку, слід розмежувати термінологію, яка використовується в назвах цих договорів. Договори в межах фінансово-кредитних відносин часто називаються «кредитний договір» (наприклад, [115]) та «угода про надання позики» (наприклад, [71]). Проте за своєю суттю вони регулюють аналогічні публічні фінансово-кредитні відносини.

Як і у національному праві, терміни «договір» та «угода» є синонімічними. Однак не все так просто з терміном «кредит». В межах національного права існує окремо терміни «кредит», «позика», «позичка», «інвестиція», «грант» тощо. Вважається [99], що у національне право ці терміни (як і значна частина цивільного права) були рецепційовані із Кодексу Наполеона, тому ми вважаємо, що слід розглянути наші терміни в тому числі й через положення згаданого Кодексу.

Щодо національного законодавства, то відповідно до статті 1046 Цивільного кодексу України, за договором *позики* одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості [259, ст.1046]. У статті 1892 Кодексу Наполеона

зазначається про те, що за договором позики одна сторона передає іншій стороні яку-небудь кількість речей, що можуть бути знищені через використання, з обов'язком повернути таку ж кількість речей такого ж роду та виду [179]. І у статті 1905 наголошується, що у таких відносинах можна домовлятися і про проценти за користування такими речами чи грошима [179].

У статті 1054 Цивільного кодексу України, *кредитний договір* розглядається як угода, відповідно до якої, банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [259, ст.1054]. У Кодексі Наполеона не згадувалось про кредит, однак було зазначено, що позика у грошовій формі є лише “числовим” зобов'язанням, а тому на нього не може бути покладено якісні характеристики – таким чином, при поверненні такого зобов'язання не брались до уваги збільшення чи зменшення цінності грошей, а саме повернення відбувалось грошима, що знаходяться в обігу на момент такого повернення [179].

Відповідно до статті 827 Цивільного кодексу України, за *договором позички* одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку [259, ст.827]. У статтях 1875 та 1876 Кодексу Наполеона зазначається про те, що за договором позички одна сторона передає іншій стороні яку-небудь річ в безоплатне користування, а інша сторона зобов'язана повернути таку річ після її використання [179]. Тобто за договором позики відповідно до Кодексу Наполеона можна було оплатно передати лише речі визначені родовими ознаками, а за договором позички безоплатно – лише речі, визначені індивідуальними ознаками.

Також варто зазначити, що у статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», *інвестиціями* позначено всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [201, ст.1].

Таким чином, можна зробити висновок, що у національному праві «кредит» та «позичка» це окремі види «договорів позики». У Кодексі Наполеона ж натомість навпаки простежувався підхід, що позика є оплачуваним різновидом позички. Проте ми вважаємо, що не можна дійти до такого ж висновку і у міжнародному праві.

Безліч міжнародних договорів, які передбачають цільове надання коштів (фінансування) конкретних погоджених проектів за рахунку «грантових фондів» (що не передбачають поворотності та відплатності) також називаються «кредитними» або «про позику».

В межах діяльності Міжнародного валютного фонду такі домовленості мають назву «Меморандумів про економічну та фінансову політику (англ. *Memorandum of Economic and Financial Policies*). Така назва зумовлена характером відносин (адже вони не завжди передбачають передачу коштів), але у всіх інших документах ці відносини вважаються кредитними, адже зазначається що МВФ «позичає» кошти державі. Також варто зазначити, що зазвичай меморандуми з МВФ мають усі ознаки кредитних договорів (такі як сума, строк, ціль тощо).

З іншої сторони, незважаючи на близькість процесів затвердження-передачі коштів, слід розуміти, що термін «інвестиція» жодним чином не може бути застосованим щодо фінансово-кредитних відносин, оскільки передбачає отримання інвестором прибутку, та найбільш ймовірно безповоротне вкладення коштів. Також ці відносини в межах міжнародного публічного права виділені в підгалузь «міжнародного інвестиційного права», про що було зазначено вище.

На підставі вищезазначеного, на наше переконання, усі договори та акти у сфері міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин можна називати спільним терміном «міжнародний кредитний договір». Відповідно, *міжнародний кредитний договір* – це міжнародна угода, що регулює публічні правовідносини, що виникають між суб'єктами міжнародного фінансового права щодо виникнення, зміни та припинення фінансово-кредитних відносин, зокрема укладення, зміни, розірвання, виконання, а також контролю за виконанням та покладення відповідальності за невиконання міжнародних кредитів.

Кредитний договір є різновидом фінансового інструменту (*financial instrument*). На підтвердження цієї позиції, слід розкрити зміст цього поняття.

Так, Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” визначає *фінансові інструменти* як цінні папери, строкові контракти (ф’ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони) [206]. У відповідному Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку зазначається про те, що це контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого [200].

У Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 32 зазначено, що фінансовий інструмент – це будь-який контракт, який призводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання [253].

Також існує твердження, що *фінансовий інструмент* – це контракт, за яким одночасно в одного суб'єкта господарювання виникає фінансовий актив, а в іншого – фінансове зобов'язання або інструмент власного капіталу, а також це юридичний документ, що відображає певні договірні фінансові взаємовідносини, або який надає певні права щодо володіння, користування чи розпорядження фінансами [252]. На міжнародному рівні їх ще також іноді розуміють як засоби, які застосовуються для виконання завдань, що передбачені фінансовою політикою держави чи окремого регіону [125].

Ми вважаємо, що на підставі цих тверджень можна дійти висновку, що *фінансові інструменти у міжнародному економічному праві* – це міжнародні договори, укладені між суб'єктами міжнародного фінансового права, за якими між ними виникають взаємні права та обов'язки фінансово-економічного характеру, а

також процедурні та політико-правові алгоритми досягнення згоди із зазначених питань.

Фінансові інструменти поділяють на: валютні (обмін однієї грошової одиниці на іншу); відсоткові (активи, які приносять прибуток за твердими, плаваючими чи змінними ставками); цінові (акції, дорогоцінні метали, сировина, товари) інструменти [252]. В разі, коли мова йде міжнародні кредитні договори, ми маємо справу з фінансовими інструментами та їх різновидом – валютними інструментами.

Таким чином, розуміння міжнародного кредитного договору як фінансового інструмента у міжнародному економічному праві дозволяє вирішити проблему із тлумаченням міжнародних кредитних договорів за участю МВФ, які дуже віддалено нагадують кредити у їх класичному розумінні, а натомість виглядають як класичні ф'ючерсні договори валютно-обмінних операцій на міжнародному рівні.

Міжнародні кредитні договори, реалізуючи цілі та принципи ООН, спрямовані на забезпечення економічної безпеки держав, а також встановлення міжнародного економічного співробітництва на рівних, партнерських умовах.

Зазначимо, що **сторонами міжнародних кредитних договорів** здебільшого виступають суб'єкти міжнародного права. Проте питання щодо суб'єктів правовідносин у будь-якій галузі міжнародного публічного права завжди гостро поставало перед науковцями. Якщо у першій половині XX століття багато вчених, а найактивніше – радянські, стверджували, що єдиним суб'єктом міжнародного публічного права може бути лише держава [226], то вже на початку XXI століття мова йде про те, чи визнавати деякі юридичні особи приватного права (транснаціональні корпорації та банки) та людину (згодом конкретизовано як фізичну особу, та деколи ще вужче – громадянина) як повноцінних суб'єктів міжнародного публічного права [65; 256; 225; 164; 267; 175]. Таким чином, упродовж століття в доктрині міжнародного права відбувся суттєвий поступ у питанні розширення кола суб'єктів міжнародного права.

Міжнародне економічне право як одна з «наймолодших» галузей міжнародного права дуже гостро потребує визначення кола суб'єктів задля окреслення рамок правового регулювання відносин. Тому, на нашу думку, слід почати із встановлення того, які суб'єкти міжнародного права можуть брати участь у міжнародних економічних правовідносинах.

Вітчизняні вчені зазначають, що *суб'єктами міжнародного економічного права* є учасники міжнародних економічних правовідносин, яким притаманні елементи міжнародної правосуб'єктності, і до них можна віднести держави, міжнародні міждержавні організації, «нації, що прямують до своєї державності», або «держави у стадії утворення» та державоподібні утворення. А елементами міжнародної правосуб'єктності є міжнародна право-, діє- та деліктоздатність учасників міжнародних публічно-правових відносин: наявність прав та обов'язків, участь у правовідносинах та здатність нести відповідальність за порушення норм міжнародного права [170, с.69-72, 426].

Заслугує на увагу позиція професора Мережка О.О., який вважає, що міжнародне співтовариство також визнається суб'єктом міжнародного права, проте воно поки не володіє прямою дієздатністю і його права можуть здійснюватися лише державами чи міжнародними організаціями [157, с.67].

Однак, незважаючи на різні підходи до визначення кола суб'єктів міжнародного права, вітчизняні дослідники зазначають, що їх усіх можна поділити на первинні та похідні.

Первинними (або основними) суб'єктами міжнародного фінансового права є держави. *Похідними* (або вторинними) суб'єктами є міжнародні міжурядові організації. Їх правосуб'єктність визначається міжнародним актом про створення цих організацій (зазвичай, статутом чи угодою) і є похідною від правосуб'єктності держав-учасниць. Обсяг прав і повноважень міжнародних організацій (в тому числі – економічного характеру) визначається державами-засновницями [58, с.35]. Сюди ж можна віднести державоподібні утворення та нації, які борються за незалежність.

Держава як основний суб'єкт міжнародного економічного права повинна відповідати таким вимогам, як постійне населення, визначена територія, наявність уряду (влади), правосуб'єктність, щоб вступати у відносини з іншими державами [328, р.75]. Тут важливо зазначити, що ці ознаки держави мали б бути визначальними, наприклад, при голосуванні в рамках міжнародних фінансових організацій, адже кожна держава володіє правосуб'єктністю незалежно від квоти, і кожен уряд, що бере участь у міжнародних фінансово-кредитних відносинах має на меті покращити економічне становище свого постійного населення.

З економічної сторони можна виділити класифікації держав як суб'єкта міжнародного економічного права. Зокрема, за рівнем економічного розвитку їх можна поділити на економічно розвинуті держави та держави, що розвиваються [170, с.427].

Також існує поділ (за документами ООН та Світового Банку) на промислово розвинені держави, держави з перехідною ринковою економікою та держави, що розвиваються. Проте, у статистичних документах ООН зазначається, що чіткого визначення цим поняттям немає і не може бути, оскільки вони насправді не відображають дійсного стану розвитку держав і, передусім, мають на меті регіональний поділ для простішого збору статистичних даних [305; 349].

Вітчизняні вчені звертають увагу, що *міжнародні економічні організації* є різновидом міжнародних організацій та є похідними (від держав) суб'єктами міжнародного економічного права. Слід пригадати, що незважаючи на те, що перші міжнародні економічні організації виникли ще в XIX ст. (Всесвітній поштовий союз 1874 року; Міжнародний комітет мір та ваг 1875 року), однак сьогодні вони є надзвичайно важливим механізмом міждержавної координації в усіх галузях міжнародних економічних відносин [170, с.430; 183]. При укладенні договору міжнародні організації є рівноправними сторонами незалежно від їхньої компетенції та існуючих відмінностей. Відповідно до принципів міжнародного права, держави наділені рівними правами при укладенні міжнародних договорів. Але міжнародним організаціям делеговано різні повноваження, які держави їм передають при створенні організації або при подальшому приєднанні до існуючої

організації. Хоча й існує відмінність у міжнародній правосуб'єктності держав та організацій, договори, які укладаються ними, мають однакову юридичну силу [170, с.162].

Проф. І.Лукашук стверджує, що міжнародна міждержавна організація – це похідний суб'єкт міжнародного права, що виникає шляхом об'єднання держав, яке в свою чергу засноване та діє на основі міждержавного договору, а також створене для реалізації певних завдань (тобто з певною метою), у зв'язку з цим наділене системою постійнодіючих органів, володіє автономними правами й обов'язками, відмінними від прав та обов'язків держав – членів організації, а її діяльність здійснюється згідно із загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права [139, с.93-96; 141, с.29; 170, с.288]. На нашу думку, у цьому визначенні слід обов'язково вказати, що ці права та обов'язки міжнародної міжурядової організації не просто відмінні від прав та обов'язків держав-членів, а власне є делегованими державами-членами під час створення міжнародної організації чи підписання такого міжнародного договору, а також новостворені відповідно до мети та цілей такої міжнародної організації.

Деякі науковці надають дещо вужче визначення міжнародної організації як об'єднання суверенних держав, створені на основі міжнародного договору і статуту для виконання певних функцій, які мають систему постійно діючих органів, володіють міжнародною правосуб'єктністю і засновані відповідно до міжнародного права [15, с.112].

За своїм значенням та змістом ці два визначення є майже тотожними, адже правосуб'єктність визначається саме через права та обов'язки, завдання та мету часто можна ототожнювати з функціями, а норми міжнародного права у широкому значенні включають і принципи міжнародного права.

На основі цих визначень вітчизняні вчені пропонують розглядати міжнародні економічні організації як створені на основі міжнародної угоди відповідно до міжнародного права, структурно-організовані, постійно діючі об'єднання суверенних держав, що координують їхню економічну політику у

певних галузях та наділені для цього статусом суб'єкта міжнародного права [28, с.271].

Але це визначення не є достатньо повним, адже не враховує характерних ознак предмета міжнародних економічних правовідносин. Предметом економічної теорії є вивчення проблем економічних відносин, тобто відносин з виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг [4, с.17].

Фактично, кожна міжнародна організація сьогодні бере участь у міжнародних економічних відносинах, адже так історично склалось, що будь-які міжнародні договори, попри основний предмет правового регулювання, мають своїм завданням регулювання політичних та економічних аспектів реалізації того чи іншого предмета міжнародних відносин. Однак незважаючи на це, слід виділяти власне міжнародні економічні організації, для яких регулювання економічного характеру міжнародних відносин є першочерговим завданням та основоположною метою.

Важливим залишається те, що міжнародні економічні організації мають не лише чітко визначені і сформульовані повноваження на здійснення певної діяльності та її координацію у економічній сфері, але й такі, що не були передбачені в установчому акті, не регулюються загальновизнаними нормами та принципами міжнародного права, але є необхідними для їх діяльності. На сьогоднішній день обсяг правосуб'єктності міжнародних організацій економічного характеру має тенденцію до розширення, хоча і не втрачає свого функціонального характеру [27, с.284].

У науці міжнародного права існує декілька підходів до класифікації міжнародних економічних організацій. Перш за все, міжнародні економічні організації поділяють відповідно до сфери міжнародного економічного співробітництва:

- міжнародні економічні організації у сфері торгівлі;
- міжнародні економічні організації у фінансово-кредитній сфері;
- міжнародні економічні організації в інвестиційній сфері [170, с.430].

З огляду на міжнародні фінансово-кредитні відносини нас цікавлять міжнародні економічні організації фінансово-кредитної сфери, основна діяльність яких пов'язана з проектним кредитуванням та з монетарною політикою держави та її діяльністю щодо свого платіжного балансу. Очевидно, слід звернути увагу на те, що міжнародні економічні організації можуть займатись питаннями, що входять до різних сфер міжнародних економічних правовідносин. Таким чином, наприклад, метою діяльності організації може бути вирішення питань, що пов'язані як із проектним кредитуванням, так і з монетарною політикою держави (як-от, група Світового банку).

Також, міжнародні економічні організації можна умовно поділити на дві групи:

- загальноекономічні організації, діяльність яких поширюється на вирішення широкого спектру економічних проблем;
- спеціалізовані економічні організації, діяльність яких зосереджена щодо обмеженого кола економічних питань [31, с.32].

До таких спеціалізованих економічних організацій ми власне і відноситимемо міжнародні фінансові організації. Щодо Організації Об'єднаних Націй, то зі сторони міжнародного економічного права вона структурно складається з:

- головних органів ООН, з них найголовнішу економічну роль несе – Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР);
- спеціалізованих економічних установ ООН, серед яких для фінансово-кредитних відносин визначальну роль мають МВФ та МБРР;
- Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ);
- та допоміжних органів Генеральної Асамблеї ООН [27, с.267].

На відміну від інших міжнародних організацій, міжнародні економічні організації здебільшого здійснюють економічні, а не політичні функції. Тому держави охочіше передають (а отже і підписують у відповідних установчих актах) більші повноваження для таких міжнародних економічних організацій [170, с.430]. Договірна правоздатність міжнародних економічних організацій має виключно

функціональний характер, що обумовлений установчим актом та цілями кожної такої організації, а отже право укладати договори повинно співвідноситись чи прямо впливати з такого установчого акту (договору про створення міжнародної організації) [114].

Роль міжнародних міжурядових організацій у міжнародних економічних правовідносинах активно досліджується і зарубіжними юристами-міжнародниками. Зокрема, Растіала К. зазначає, що міжнародне економічне право сьогодні цілком і повністю залежить від міжнародних організацій (таких як СОТ, ООН, МВФ, Світовий Банк та НАФТА), а суверенітет держав з економічних питань часто цими організаціями узурпується [340, с.844-850].

Зважаючи на вищевикладене, на нашу думку, варто запропонувати наступне визначення:

Міжнародні економічні організації – це міжнародні міждержавні організації, основним завданням яких є регулювання на міжнародному рівні процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг. Під послугами тут можна розуміти (в тому числі) фінансово-кредитні та інвестиційні. А от *міжнародними фінансовими організаціями* ми вважатимемо міжнародні економічні організації, метою діяльності яких є участь у фінансово-кредитних відносинах з державами-членами таких організацій. І власне такі міжнародні фінансові організації (разом із державами) виступатимуть основними учасниками міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

Окрім держав та міжнародних організацій, стороною у міжнародних кредитних договорах можуть виступати й інші суб'єкти. Така можливість передбачена Віденськими конвенціями, в них зазначається, що той факт, що вони не застосовуються до міжнародних угод з участю інших суб'єктів міжнародного права, жодним чином не зачіпає юридичної сили угод. Ця обставина передбачає можливість застосування до таких суб'єктів будь-яких норм, викладених у конвенціях, під дію яких вони підпадали би згідно з міжнародним правом. За таких умов звичаєві норми міжнародного права потрібно розглядати так, як вони викладені у конвенціях [170, с.163; 357, ст.3; 358, ст.3].

Заслуговує на увагу питання участі *міжнародних неурядових організацій* у публічно-правових відносинах як будь-яких міжнародних організацій, що не створені на основі міжурядової угоди [262, с.9].

Також в науці міжнародного права можна зустріти специфічну назву суб'єктів міжнародного економічного права – економічні оператори [153, с.69]. Але така термінологія суперечить національному законодавству (а саме – митному праву).

Важливим є також розмежування суб'єктів міжнародного фінансового права та суб'єктів міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

На відміну від суб'єктів міжнародного фінансового права (до яких ми відносимо держави, державоподібні утворення, народи, що прагнуть до самовизначення та міжнародні міжурядові організацій), учасниками міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, на нашу думку, виступають: Позичальник, Кредитор, Банк, Гарант, Виконавець проекту та інші учасники, залежно від форми їх закріплення у міжнародних договорах.

Усіх суб'єктів міжнародних фінансово-кредитних відносин можна розмежувати за певними критеріями. Наприклад, згідно з Віденськими конвенціями про право міжнародних договорів, існують такі поняття учасників правовідносин (в тому числі – фінансово-кредитних) залежно від стадії оформлення участі у договорі:

а) «держава або організація», які беруть участь у переговорах, складанні та прийнятті тексту договору;

б) «договірна держава або організація», які погодились на обов'язковість для них договору, незалежно від того, чи набрав договір чинності, чи ні;

в) «учасник» означає державу чи організацію, які погодились на обов'язковість для неї договору і для якої договір є чинним [170, с.162].

Ми вважаємо, що всіх учасників фінансово-кредитних відносин, які представляють інтереси держави як суб'єкта цих відносин, за їх функціональним призначенням можна поділити на наступні категорії:

- *позикодавці (кредитори)* – суб'єкти, що надають позичальникам гроші у користування (зазвичай ці кошти виділяються на інвестиційні проекти, які повинні позитивно вплинути на розвиток та трансформацію економічної, соціальної, правової, екологічної та інших сфер суспільного життя);

- *позичальники (боржники)* – суб'єкти, що потребують фінансових вкладень (інвестицій), якщо вони бажають покращити вищезгадані сфери суспільного життя, проте коштів, якими розпоряджаються позичальники, не вистачає;

- *донори* – суб'єкти, що виділяють кошти, які є предметом фінансування інвестиційних проектів (наприклад, наявність таких суб'єктів є передбачена у Рамковій угоді щодо грантів технічної допомоги між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 14 січня 1998 р. [212]);

- *гаранти* – суб'єкти, що забезпечують виконання фінансово-кредитного зобов'язання боржником;

- *контролери* – суб'єкти, що здійснюють безпосередній контроль за виконанням кредитних та інвестиційних договорів (наприклад, наявність такого суб'єкта описана у Посібнику для активістів Центру інформації про банки [184, с.9]);

- *посередники* – суб'єкти (зазвичай – міжнародні економічні організації), що акумулюють кошти різних держав чи приватних фондів із метою їх подальшого вкладення (інвестування), знаходять певного кредитора чи боржника стосовно визначеного наперед інвестиційного проекту або ж вчиняють інші посередницькі дії.

Цей список можна продовжити іншими суб'єктами, що здійснюють політично-правову участь у фінансово-кредитних відносинах у міжнародному публічному праві. Здебільшого, між Україною та Міжнародним валютним фондом чи групою Світового банку укладаються в основному договори міжвідомчого характеру. Тому, прийнявши 3 червня 1992 року Закон України №2402-ХІІ «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної

асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» (надалі – Закон про вступ), Верховна Рада України визначила, що:

- суб'єктом, уповноваженим підписувати та депонувати будь-які документи, необхідні для участі у МВФ є Міністерство фінансів України або інша особа, уповноважена Кабінетом Міністрів України [199, ст.3];
- суб'єктом, уповноваженим виконувати будь-які зобов'язання щодо участі України у цих організаціях, є Кабінет Міністрів України [199, ст.3];
- суб'єктом, уповноваженим сплачувати або вносити іншим чином платежі до МВФ чи будь-якої організації групи Світового Банку, є Кабінет Міністрів України [199, ст.4];
- суб'єктом, уповноваженим випускати в обіг цінні папери, що є необхідні для участі України у МВФ чи будь-якої організації групи Світового Банку, є Національний банк України [199, ст.4];
- фінансовим агентом (відповідно до статті 5 розділу I Угоди МВФ, статті 3 розділу II Угоди МБРР, статті 4 розділу X Угоди Міжнародної фінансової корпорації, статті 6 розділу X Угоди Міжнародної асоціації розвитку і статті 38 Конвенції про створення Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій) є Міністерство фінансів України [199, ст.5];
- суб'єктом, уповноваженим отримувати кошти на будь-яку суму, що повинна бути сплачена або переведена до України під час здійснення операцій відповідно до всіх без винятку статей угод МВФ або МБРР, є Кабінет Міністрів України [199, ст.6];
- банком-депозитарієм будь-яких сум МВФ чи будь-якої організації групи Світового Банку на території України є Національний банк України [199, ст.7].

Перелічені вище суб'єкти забезпечують участь України у міжнародних фінансово-кредитних відносинах як публічних, так і приватних. І тому слід звернути увагу на розподіл, запропонований Світовим Банком, за яким усі відносини, що здійснюються через Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародну асоціацію розвитку (МАР), є за своєю природою публічними. Відносини, що здійснюються через Міжнародну фінансову

корпорацію (МФК) та Багатосторонню агенцію з гарантій інвестицій (БАГІ) є приватними. Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів, що є так званим «п'ятим органом Світового Банку» за своїми цілями виступає арбітром між інвесторами та урядами з врегулювання розбіжностей, тому відносини з ним мають як публічний, так і приватно-правовий характер [184, с.7]. Однак, оскільки міжнародні фінансово-кредитні відносини не є інвестиційними і навпаки, діяльність цієї організації в межах групи Світового банку ми досліджувати не будемо.

Слід зазначити, що гаранті та посередники не є обов'язковими учасниками фінансово-кредитних відносин, проте їх роль у фінансово-кредитних відносинах зазвичай є вагомою. Також важливим є те, що певний суб'єкт може виконувати кілька «ролей» одночасно. Наприклад, Міжнародний банк реконструкції та розвитку є кредитором та посередником одночасно, адже кошти, які надаються в кредит під виконання проектного кредитування, є залученими від інших держав-учасниць МБРР та з інших фондів фінансування [216]. Отож, функціональна роль суб'єктів міжнародних фінансово-кредитних правовідносин є забезпечена їх специфічними якостями як учасників таких правовідносин.

Заслуговує на увагу питання участі *народів та націй, що борються за своє самовизначення* у цих правовідносинах. Наприклад, незважаючи на те, що Палестина з 2012 року вважається багатьма вченими та державами як визнана незалежна держава [222], до 2012 року та й досі іншими вченими вона вважається народом, що бореться за самовизначення. Розглядаючи питання про участь у фінансово-кредитних відносинах такого суб'єкта міжнародного права, треба з'ясувати, чи є хоча б одне підтвердження таких фінансово-кредитних відносин з народом, що бореться за незалежність. Таким прикладом, на нашу думку, може слугувати хоча б один кредитний договір з Палестиною до 2012 року.

А таких договорів, як виявляється, є чимало: з 1994 року між МБРР та Палестиною було укладено 123 проекти, з яких на сьогодні є 32 активних [359]. Між Косово та МБРР такі відносини мали місце з 1999 року, внаслідок яких започатковано 55 проектів, з яких 13 – активних [325]. Каталонія з МБРР кредитних

відносин не мала ніколи, однак Іспанія теж не мала жодних проектів з 1977 року [348].

Як вже зазначалось вище, коло суб'єктів сучасного міжнародного права постійно розширювалось [226], починаючи з довоєнного періоду, коли єдиними учасниками міжнародного права вважались держави. Наразі у міжнародному праві визнається вищезгаданий загальновідомий перелік із чотирьох видів суб'єктів, поруч з якими іноді зазначають фізичних та юридичних осіб приватного права. Серед останніх можна виділити транснаціональні корпорації, діяльність яких дуже тісно пов'язана з міжнародним економічним правом, а вони, в свою чергу, виступають активними учасниками міжнародних економічних відносин.

Професор Дахно І.І. вважає, що транснаціональні компанії (ТНК) не є суб'єктами міжнародного економічного права [58, с.35], хоча слід зазначити, що за своїми фінансовими можливостями вони давно складають конкуренцію багатьом державам. Вони не визнаються такими іншими суб'єктами міжнародного права, а також знаходяться під юрисдикцією держав, де вони зареєстровані та/чи сплачують податки. Тому транснаціональні компанії та транснаціональні банки як спеціальний суб'єкт міжнародного економічного права поки що є спірними у науці міжнародного публічного права.

А якби ми їх визнали суб'єктами міжнародного права і, наприклад, дозволили б бути учасниками міжнародних міжурядових організацій, то безперечно їх квота участі (а отже і голос при голосуванні) міг би бути значним або навіть переважаючим.

Згідно одного із підходів до визначення кола суб'єктів міжнародного публічного права, ТНК (на рівні із субнаціональними територіальними одиницями, фізичними особами та деякими іншими суб'єктами) виступають учасниками міжнародних публічних правовідносин, але не є їх суб'єктами [170, с.70]. Такий підхід розмежування на суб'єктів та учасників як окремих правових елементів, на нашу думку, не є однозначно правильним.

Таке положення суперечить загальним положенням теорії права, адже не можна бути учасником правовідносин, не будучи суб'єктом самого права [226,

с.85-86]. Аналогічно вважає і В.Г. Буткевич, котрий зазначає, що учасниками міжнародних правовідносин є суб'єкти міжнародного права [166, с. 447]. Тому усі учасники фінансово-кредитних правовідносин одночасно є їх суб'єктами. А відтак, якщо ми визнаємо ТНК учасником міжнародних публічних економічних правовідносин, то мали б визнавати їх суб'єктами цих правовідносин. Однак ми можемо також говорити про те, що слід розглядати окремо суб'єктів правовідносин (учасників правовідносин) та суб'єктів права (чи його структурної одиниці: галузі, підгалузі, інституту тощо).

Окремі науковці намагаються пояснити участь ТНК з позицією про те, що межі їхньої правоздатності окреслені межами правосуб'єктності самих держав, але з цим важко погодитись. Державам при укладенні міжнародних договорів з економічних (в тому числі – фінансово-кредитних) питань слід пам'ятати про потенційну небезпеку, яка полягає у тому, що такий потужний учасник як ТНК може завдати значної шкоди економічній безпеці державі, зокрема на міжнародному рівні [246, с.147; 245, с.17-19; 9, с.399; 296]. А це, в свою чергу спричинене тим, що державі доволі часто може бракувати економіко-правових інструментів для впливу на більш економічно розвинуту ТНК.

Наприклад, в Україні часто мова йде про те, що на економіку та політику держав здійснюють вплив олігархи. При цьому так співпало, що всі вони мають різного розміру та впливу енергетичні компанії (з видобутку, транспортування, переробки та постачання енергетичних ресурсів – нафти, газу, вугілля тощо). Піклуючись про громадян – споживачів послуг таких компаній, уряд держави змушений йти на поступки (часто економічного чи фіскального характеру) для таких олігархів. І саме тому при укладенні міжнародних економічних угод у сфері енергетики, уряди часто запрошують до столу переговорів такі енергетичні компанії.

Хоча більшість держав знаходять компроміс чи важелі впливу на таких гігантів, це поки не вдалось зробити пострадянським країнами (в тому числі – Україні).

Тому одним із аргументів проти визнання ТНК суб'єктом міжнародного економічного права є відсутність механізму ефективного та безпосереднього міжнародно-правового впливу (не через норми національного права) з боку світового співтовариства. На противагу цьому, наприклад, ЕКОСОР ООН заснувала Центр з ТНК і Комісію з ТНК, у рамках яких було розроблено проект Кодексу поведінки ТНК [170, с.430-431]. Однак, як показує практика, він не виконується, а натомість ділову поведінку регулюють самі ТНК за допомогою своїх внутрішніх документів.

В науці сучасного міжнародного права часто окрім «суб'єктів міжнародного права» також виділяють «дестинаторів міжнародного права» – осіб, які не володіють усіма елементами міжнародної правосуб'єктності, але можуть прямо чи опосередковано брати участь у міжнародних публічних правовідносинах [170, с.70-72]. Проте застосувати до ТНК цей термін (навіть попри його наукову дискусійність) ми не можемо, оскільки коли мова йде про участь цих корпорацій у міжнародних публічних економічних правовідносинах, ми розуміємо наявність усіх елементів міжнародної правосуб'єктності, а тому питання може стояти лише про віднесення ТНК до переліку власне суб'єктів міжнародного права.

Щодо участі ТНК у міжнародних правовідносинах, то у зв'язку з поживавленням досліджень з питань міжнародної правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб, у літературі поширеною є думка про те, що контракти великих компаній з іноземною державою, наприклад концесії, розглядають як міжнародні договори. Однак позиція Міжнародного суду з цього приводу є однозначною, яка зводиться до того, що такі контракти не регулюються правом міжнародних договорів [100; 170, с.164; 242, ст.34].

Також слід розуміти, що з моменту визнання ТНК суб'єктом міжнародного права необхідно вияснити питання їх самостійності, адже не можна внутрішнім правом держави регулювати діяльність суб'єкта міжнародного права, накладати на нього податки та мита тощо. Ну і звісно, залишається відкритим питання чи зможе ТНК стати учасником міжнародної організації. Зважаючи на те, що міжнародні організації є міжурядовими – то ні, але як ми знаємо, міжнародне право є гнучким,

і тому достатньо буде лише одного прецеденту вступу ТНК до міжнародної економічної організації, щоб наука міжнародного права терміново відредагувала свої наукові положення.

Таким чином, ми вважаємо, що поки ТНК не можна вважати суб'єктами міжнародного права (в тому числі – міжнародного фінансового права), але вони іноді можуть виступати учасниками міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

Усі суб'єкти таких відносин мали б володіти певними правами та/чи обов'язками. Вітчизняні вчені вважають, що характер міжнародного права, його зміст та механізм дії визначаються природою урегульованих відносин [170; 97; 13]. Поки що такі відносини завжди є міжвладними (міжурядовими). Проте існують винятки. Зокрема, остання політика ЄС щодо невизнаної Придністровської молдавської республіки свідчить про те, що з такими суб'єктами можна вступати у правовідносини, при цьому без обурення зі сторони визнаних суб'єктів міжнародного права [180; 77].

Одним із обов'язків, який виникає безпосередньо з моменту укладення міжнародного кредитного договору – це обов'язок виконати договір (*«pacta sunt servanda»*) відповідно до статті 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [357, ст.26; 358, ст.26].

Економічні та фінансові аспекти участі у міжнародних економічних правовідносинах, а також основоположні економічні права та обов'язки держав як суб'єктів міжнародних економічних правовідносин сформульовані у спеціальному міжнародно-правовому акті – Хартії економічних прав та обов'язків держав 1974 року [255].

У статті 1 Хартії зазначається про те, що кожна держава має суверенне і невід'ємне право вибирати свою, зокрема, економічну систему у відповідності з волею свого народу, без втручання або застосування сили чи погрози силою ззовні у будь-якій формі [255]. Можна стверджувати, що цією статтею закріплюється гарантія вільного вибору способу ведення економічної політики держави. А оскільки економіка держави та її суверенність – це не тотожні поняття (хоча й тісно

пов'язані), то, на нашу думку, цю гарантію також можна розглядати як галузевий принцип «економічної свободи та незалежності держави», притаманний міжнародному економічному праву (та й фінансово-кредитним відносинам, зокрема).

У статті 2 Хартії зазначається про те, що кожна держава має право та обов'язок здійснювати повний постійний суверенітет над усіма своїми багатствами, природними ресурсами і економічною діяльністю, включаючи право на володіння, використання та експлуатацію (або у більш звичному для юристів формулюванні: права володіння, користування та розпорядження) [255]. На нашу думку, цей обов'язок держав має більш ефективніше контролюватись зі сторони Кредиторів (як міжнародних фінансових організацій, так і держав), адже неефективність використання внутрішніх ресурсів держави та, як наслідок, постійне зловживання міжнародними кредитними інструментами, може нашкодити національній та міжнародній економіці.

Стаття 2 Хартії визначає такі спеціальні економічні права держави, як право регулювати та контролювати іноземні інвестиції в межах дії своєї національної юрисдикції згідно зі своїми законами і постановами та відповідно до своїх національних цілей і першочергових завдань, право регулювати та контролювати діяльність транснаціональних корпорацій в межах дії своєї національної юрисдикції і вживати заходів щодо забезпечення того, щоб така діяльність не суперечила її законам, нормам та постановам і відповідала її економічній і соціальній політиці, а також право націоналізувати, експропріювати або передавати іноземну власність [255]. Ці спеціальні економічні права дозволяють державам більш ефективно здійснювати свою економічну діяльність як всередині держави (на національному рівні), так і на міжнародному рівні.

Ця норма, на нашу думку, несе більше декларативний характер, ніж регулятивний, адже ці права були притаманні державам і до прийняття відповідної норми міжнародного права, а тому її закріплення дозволяє більш точніше визначити «внутрішні справи держави» в рамках реалізації принципу невтручання у такі справи.

У Хартії закріплено право держав регулювати та контролювати діяльність ТНК у межах дії своєї національної юрисдикції, а також встановлювати такі умови, щоб діяльність ТНК не суперечила законодавству та соціально-економічній політиці держави. При цьому ТНК не повинна втручатись у внутрішні справи держави перебування, а кожна держава повинна (звісно з врахуванням усіх своїх суверенних прав) співпрацювати з іншими державами щодо забезпечення регулювання та контролю діяльності ТНК [170, с.427; 255, ст.2]. Це пов'язано насамперед з тим, що оскільки ТНК на сьогодні не є суб'єктами міжнародного права, до них важко сформулювати примус зі сторони міжнародної спільноти. До того ж, очікувати реакцію в міжнародному праві, на жаль, часто доводиться надто довго (порівняно зі темпом діяльності ТНК), однак зважаючи на те, що «материнський офіс» ТНК підпадає під юрисдикцію конкретної держави, вона може швидше та ефективніше регулювати їх діяльність.

Держава також має право націоналізувати, експропріювати чи іншим чином передавати іноземну власність. При цьому держава, що застосовує такі інструменти, повинна компенсувати розумну вартість цього майна, а спірні питання передають на вирішення відповідно до внутрішнього законодавства держави, яка реалізовує таке право [255, ст.2].

Зі змісту статті 4 Хартії можна зробити висновок про те, що кожна держава має право брати участь у міжнародних фінансово-кредитних відносинах, незалежно від будь-яких відмінностей в політичних, економічних і соціальних системах. Жодна держава не повинна піддаватися будь-якій дискримінації, заснованої лише на таких відмінностях. При здійсненні фінансово-кредитних відносин кожна держава вправі вільно вибирати форми організації своїх зовнішньоекономічних відносин та вправі вільно укладати будь-які міждержавні угоди, що відповідають міжнародним зобов'язанням держави та її потребам [255].

Важливо також зазначити, що для фінансово-кредитних відносин первинним є право приймати участь у вирішенні фінансових та грошово-кредитних питань. Таким чином, вільний вибір форм та способів організації зовнішньоекономічної діяльності держави, на нашу думку, становить основу

міжнародного економічного співробітництва, та має першочергово гарантуватись та забезпечуватись міжнародним співтовариством на етапі укладення та виконання міжнародних економічних (в тому числі – кредитних) договорів. Та й самі міжнародні кредити (угоди про позику) теж укладаються відповідно до цього права держави.

У статті 7 Хартії зазначається про те, що кожна держава несе відповідальність за сприяння економічному, соціальному та культурному розвитку свого народу, а тому має право та несе відповідальність за вибір цілей і засобів розвитку, повну мобілізацію і використання своїх ресурсів, здійснення прогресивних економічних і соціальних реформ, а також забезпечення повної участі свого народу в процесі і вигодах розвитку. А тому всі держави зобов'язані також співпрацювати для того, щоб усувати перешкоди, які заважають такій мобілізації і використанню своїх ресурсів [255].

Якщо пригадати акти односторонньої відмови держав від співпраці з Міжнародним валютним фондом, то таку відмову можна трактувати як реалізацію зазначеного права держави. Більше того, якщо держава вже уклала Меморандум з МФВ чи будь-яку іншу міжнародну кредитну угоду, відмова від подальших траншів також можна розглядати як реалізацію цього права. Заслуговує на увагу також той факт, що ця стаття передбачає міжнародно-правову відповідальність держав не лише за порушення правил співіснування міжнародного співтовариства, а й за внутрішньо-політичну поведінку держави щодо власного народу. Це означає, що ця Хартія визначає економічні права та обов'язки держав не лише на міжнародному, але й на національному рівні.

У статті 8 Хартії зазначається про те, що держави повинні співпрацювати задля більш раціональних та справедливих міжнародних економічних правовідносин, а також мають заохочувати до структурних перетворень в контексті гармонійної світової економіки відповідно до потреб та інтересів усіх країн, а особливо країн, що розвиваються, і з цією метою вживати належних заходів [255].

У статті 9 Хартії зазначається про те, що на всі держави покладається обов'язок співпрацювати в економічній, соціальній, культурній, науковій і

технічній галузях з метою сприяння економічному та соціальному прогресу всіх країн світу, особливо країн, що розвиваються [255]. Ми вважаємо, що для реалізації зазначеної норми, усі держави можуть просити про надання кредиту від інших держав. При цьому держава, яку просять про такий кредит та яка має відповідну фінансову можливість, має обов'язок такий кредит надати.

Не надання такого кредиту (порушення зазначеного обов'язку), на нашу думку, може бути правомірною лише у випадку, якщо на таку державу-Позичальника є накладено економічні санкції (в тому числі – у формі економічної ізоляції). Сучасним прикладом такої ізоляції, серед країн, що потребують кредитування, можна вважати КНДР. Економічні санкції, що були накладені на неї у зв'язку з її диктаторською формою правління та агресивною міжнародною поведінкою (неконтрольоване виготовлення ядерної зброї), зупиняють можливість надання їй будь-якої фінансової допомоги, а отже є ефективним інструментом міжнародно-правового впливу на держави-порушниці миру та безпеки світової спільноти.

Цікавим є питання щодо наявності відповідного обов'язку у міжнародних організаціях. Оскільки вони є одним із найактивніших учасників сучасних міжнародних фінансово-кредитних відносин, ми вважаємо, що вони теж мають відповідний обов'язок, адже правосуб'єктність їх виникла з правосуб'єктності держав-засновниць та держав-учасниць, а отже делегування права на надання кредитів, що є природним правом держави, могло здійснюватись лише з одночасним переданням пов'язаного з таким правом обов'язком. Також, цю позицію частково закріплено у інших статтях Хартії, що безпосередньо регулюють права та обов'язки міжнародних організацій.

Зокрема, у статті 10 Хартії зазначається, що всі держави юридично рівноправні, і тому мають право повністю та ефективно брати участь у міжнародному процесі прийняття рішень для врегулювання світових економічних, фінансових і валютних проблем, зокрема, через відповідні міжнародні організації, та відповідно до правил, що вже існують чи лише розробляються, а також такі держави справедливо користуються вигодами, що витікають з вищезгаданих прав

[255]. Зазначене право відіграє важливу роль у міжнародному фінансовому праві, адже стосуються практично усіх правовідносин. У міжнародних фінансово-кредитних відносинах реалізація цього принципу безпосередньо впливає на можливості щодо отримання кредитів, голосування та участі в рамках міжнародних фінансових організацій, можливості відмови від кредитів чи фактичної заборони такого кредитування як способу притягнення держави-правопорушника до міжнародно-правової відповідальності у формі економічних санкцій, про що зазначалось раніше.

Одночасно ми вважаємо, що у цій нормі міститься також обов'язок міжнародних організацій до створення правил врегулювання економічних, фінансових та валютних питань. Необхідність такого обов'язку у цьому виді відносин зумовлена потребою реалізації зазначеного права через застосування відповідних правил. Звісно, відсутність таких правил не означає відсутність права у держави, але і реалізація такого права стає важчою та обґрунтовано але не виправдано довшою.

Відповідно до статті 11 Хартії зазначається, що всі держави повинні співпрацювати задля зміцнення та постійного покращення ефективності діяльності міжнародних організацій щодо здійснення заходів, спрямованих на стимулювання загального економічного прогресу всіх країн, зокрема країн, що розвиваються, і тому мають співпрацювати для пристосування їх до потреб міжнародного економічного співробітництва, якщо це буде необхідно [255]. Цей обов'язок можна безпосередньо застосовувати до держав-“економічних гігантів”, які фактично виступають донорами у міжнародних фінансово-кредитних організаціях, адже їх вихід (припинення чи саботування участі) із зазначених організацій практично зводиться до зупинення діяльності таких організацій щодо надання нових кредитів, а отже порушують економічні права потенційних держав-Позичальників.

Стосовно умови, яка вміщена у цій статті (“для пристосування держав до потреб міжнародного економічного співробітництва, якщо це буде необхідно”), то вона, на нашу думку, не може зараз бути підставою для обмеження згаданого у статті обов'язку. Після світових фінансових криз XX-XXI століть, немає жодної

держави, економіка яких від таких подій не постраждала б. Фактичною підставою для зупинення дії такої зобов'язуючої норми було б встановлення рівномірного позитивного економічного становища усіх держав, що є утопією. А тому цей обов'язок, ми вважаємо, буде застосовуватись завжди.

У статті 12 Хартії зазначається про те, що держави мають право брати участь в різномірівному співробітництві з метою економічного та соціального розвитку. При цьому у таких держав виникає обов'язок забезпечувати відповідність цілей діяльності таких організацій положенням Хартії та мають бути орієнтованими на зовнішні зв'язки, відповідати їх міжнародним зобов'язанням та потребам міжнародного економічного співробітництва і в повному обсязі враховувати законні інтереси інших держав, особливо країн, що розвиваються. Щодо самих організацій теж застосовуватимуться норми Хартії [255].

Таким чином, незважаючи на назву, можна дійти висновку, що Хартія регулює економічні права та обов'язки не лише держав, а й міжнародних організацій.

Якщо у договорі норма підтверджує звичай міжнародного права, вона попри таке закріплення залишається звичаєвою, а держава, що не підписала такий договір, все-рівно буде зв'язана його відносинами. На нашу думку, в цьому випадку можна провести аналогію із нормами Віденських конвенцій про право міжнародних договорів, і теж вважати, що норми Хартії насамперед є звичаєвими писаними нормами, які можна застосувати до будь-якого суб'єкта міжнародного економічного права.

Відповідно до статті 14 Хартії зазначається про те, що кожна держава зобов'язана співпрацювати щодо питань торгівлі, а також щодо перерозподілу ресурсів, з метою покращення економічного становища інших держав (зокрема, країн, що розвиваються) [255]. Оскільки ми розуміємо, що цей обов'язок поширюється, в тому числі, і на інші суб'єкти міжнародного економічного права, вважаємо за необхідне наголосити, що кредитні угоди, метою укладення яких є розвиток торгівлі, залучення, перерозподіл чи продаж ресурсів, мають першочерговий та безумовний пріоритет при укладенні такої кредитної угоди, і

мета такого кредиту не може виступати підставою для відмови від укладення чи виконання такого кредитного договору. З іншого боку, неукладення відповідного економічного договору (чи договорів), який був першочерговою метою залучення додаткового фінансування, на нашу думку, має бути першочерговою і загальнообов'язковою причиною для повернення невикористаних коштів до Кредитора, або ж підставою для укладення додаткових чи уточнюючих угод щодо зазначених коштів.

Також у статті 18 Хартії зазначається про обов'язок розвинених держав до створення тих чи інших преференцій та режимів для менш розвинутих держав [255]. Схоже положення закріплено і у статті 19 Хартії, де зазначається про те, що з метою прискорення економічного зростання країн, що розвиваються і подолання економічного розриву між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, перші повинні надати другим загальний преференційний, взаємний та недискримінаційний режим у тих областях міжнародного економічного співробітництва, в яких це можливо [255]. Отже, така позиція є однозначним обов'язком суб'єктів міжнародного права, а отже може застосовуватись до всіх економічних відносин, у тому числі – фінансово-кредитних. Однак, на відміну від інших схожих норм Хартії, у цій нормі особливо виокремлено такий обов'язок щодо потребуючих держав, а також уточнено невичерпний перелік преференцій, які необхідно застосовувати до таких держав.

У статті 24 Хартії зазначається, що всі держави зобов'язані будувати свої взаємні економічні відносини так, щоб врахувати інтереси інших. Зокрема, всі держави повинні уникати заподіяння шкоди інтересам країн, що розвиваються [255]. Цей обов'язок має безпосередньо бути застосованим у будь-яких економічних відносинах (в тому числі – фінансово-кредитних), але як згадувалось раніше, все-таки іноді можливі винятки, передбачені у інших інститутах та галузях міжнародного права.

Відповідно до статті 25 Хартії, міжнародне співтовариство, особливо його розвинені члени, мають сприяти розвитку світової економіки шляхом приділення особливої уваги конкретним потребам та проблемам країн, що розвиваються, які не

мають виходу до моря країн, що розвиваються, а також острівних країн, що розвиваються з метою надання їм допомоги в подоланні їх особливих труднощів і таким чином сприяння їхньому економічному та соціальному розвитку [255]. Якщо держава, що не має доступ до моря, чи острівна держава вважатиме та обґрунтовуватиме свою необхідність у залученні відповідного фінансування, щодо усунення негативних наслідків свого географічного положення, для свого економічного розвитку та розвитку світової економіки, то цей обов'язок потрібно буде застосовувати і щодо міжнародних кредитних договорів.

Стаття 32 Хартії забороняє державам застосовувати або заохочувати застосування економічних, політичних або будь-яких інших заходів примусового характеру щодо будь-якої іншої держави, спрямованих на обмеження її суверенних прав заради отримання з цього будь-якої вигоди [255]. Ця забороняюча норма містить чіткий перелік випадків з приводу застосування будь-яких заходів примусового характеру щодо інших держав. Якщо метою застосування буде отримання вигоди, такі заходи застосувати не можна. Проте, якщо метою буде, наприклад, недопущення порушення або зобов'язання щодо усунення наслідків через порушення такою державою цілей, передбачених Статутом ООН чи будь-якою іншою декларативною нормою міжнародного права, то у цій статті обмежень не зафіксовано. Фактично, стаття не забороняє застосування економічних, політичних чи інших санкцій, а лише обмежує мету їх застосування.

Самостійність міжнародних організацій полягає у самостійності їх прав та обов'язків, що впливає із їх правосуб'єктності [174]. Здатність міжнародних організацій до самостійних дій у міжнародних (в тому числі – економічних) відносинах є надзвичайно важливою для розуміння їх міжнародної правосуб'єктності. Оскільки міжнародні міжурядові організації вважаються похідними суб'єктами міжнародного публічного права, їх правосуб'єктність, тобто коло прав, обов'язків та відповідальності, визначається державами-засновницями при укладенні установчого (засновницького) міжнародного договору. Хоча можна вважати, що правосуб'єктність має спеціальний функціональний характер, однак висновок про те, що у міжнародній організації відсутні самостійні права та

обов'язки, буде абсолютно неправильним, а міжнародно-правова наука при характеристиці поняття правосуб'єктності вживає термін «власна воля», наявність якої – неодмінна умова визнання правосуб'єктності [275, с.33-38; 170, с.289-290]. Наявність та обсяг правосуб'єктності безпосередньо впливає на ефективність здійснення міжнародною фінансово-кредитною організацією своїх повноважень, адже розподіл та перерозподіл довірених державами-учасницями фінансових інструментів (грошових коштів та зобов'язань) є основою діяльності таких міжнародних організацій, а тому довіра до їх дій є передумовою ефективного їх функціонування.

Проте слід зазначити що і ця «власна воля» теж має обмежений характер. Дійсно, коли міжнародні економічні організації укладають кредитні договори, вони реалізують свою правосуб'єктність. Але при цьому вони не виходять за межі повноважень, які були надані державами-засновницями та державами-учасницями, а саме: права та обов'язки, які були делеговані у поєднанні із метою їх діяльності, щодо яких така міжнародна організація створювалась.

В науці міжнародного права, визнання міжнародної правосуб'єктності за міжнародною організацією означає наявність у неї комплексу прав та обов'язків, які є не просто сукупністю прав та обов'язків держав-членів, а мають певний рівень автономності [170, с.289-290]. Цей рівень автономності означає, що не кожен крок реалізації прав та обов'язків міжнародною організацією має відповідати цілям та очікуванням усіх держав-членів. Проте у багатьох випадках згода держав все-таки вимагається і досягається шляхом голосування простою або кваліфікованою більшістю представників держав-членів.

При цьому слід звернути особливу увагу на рівень представництва, адже якщо б такий міжнародний договір укладався не з міжнародною організацією, а з групою держав (багатосторонній кредитний договір з низкою кредиторів та/чи позичальників), то за загальним правилом він вимагав би присутності на підписанні глави держави, уряду тощо. У випадку укладення такого міжнародного кредитного договору з міжнародною організацією, держави-учасниці надають згоду на укладення такого договору голосуванням делегатів (які далеко не завжди займають

найвищі посади в керівництві державою), а сам договір укладається з керівником (головою) міжнародної організації на підставі такого голосування (погодження).

Таким чином, об'єктом міжнародних фінансово-кредитних правовідносин виступатимуть кредити, позики, гранти, кредитні зобов'язання тощо. Основою для цих відносин слугує міжнародний кредитний договір, а учасниками такого договору (як і міжнародних фінансово-кредитних правовідносин в цілому) можуть бути суб'єкти міжнародного права, їх представники та органи, а також фізичні та юридичні особи, що безпосередньо не володітимуть правосуб'єктністю, але реалізовуватимуть права та обов'язки суб'єктів міжнародного права.

2.2. Зміст міжнародних фінансово-кредитних відносин

Фінансово-кредитні відносини у міжнародному публічному праві зазвичай виникають на підставі міжнародних кредитних договорів. Порядок укладення, дії та припинення договорів, укладених між державами, регулює Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. В Конвенції зазначено про те, що укладення міжнародних договорів є реалізацією правосуб'єктності та суверенної рівності держав, адже договір вважається укладеним державою, незалежно від того, який орган держави уклав міжнародний договір (глава держави, глава чи уповноважена посадова особа уряду або відомства) [170, с.164; 357, ст.7; 358, ст.7]. При цьому слід зазначити, що аналогічне положення у Віденській конвенції 1986 року стосується і представлення міжнародної організації при укладенні міжнародних договорів [358, ст.7]. Щодо державоподібних утворень та народів, що прагнуть здобути свою незалежність, то на нашу думку, для них слід застосовувати за аналогією ті ж положення, що й застосовуються до держав, адже форма їх представлення при укладенні договору повністю відповідає формі представлення держав.

Віденські конвенції 1969 та 1986 років визначають порядок представництва держав та міжнародних організацій на всіх стадіях укладення договору. Особа вважається такою, що представляє державу з метою прийняття тексту договору, встановлення його автентичності, вираження згоди держави на обов'язковість для

неї договору, лише коли вона може пред'явити відповідні повноваження або з практики відповідних держав чи з інших обставин випливає, що вони мали намір розглядати цю особу, як таку, що представляє державу для відповідних цілей, не вимагаючи пред'явлення таких повноважень [357, ст.7; 358, ст.7].

Однак, у міжнародних фінансово-кредитних відносинах відсутній інститут індивідуальної відповідальності за правопорушення, а тому відповідальність за порушення міжнародних кредитних договорів нестиме держава.

Вся юридична процедура укладення міжнародного кредитного договору (як і будь-якого іншого міжнародного договору) починається з наміру укласти цей договір. При цьому, ми вважаємо, що потрібно наголошувати на тому, що це саме юридична процедура, адже політико-правовий процес вступу у міжнародні фінансово-кредитні відносини починається набагато раніше.

Яскравим прикладом у фінансових відносинах, пов'язаних з проектним кредитуванням, є справа про отримання Львівською міською радою кредиту від Європейського банку реконструкції та розвитку для будівництва трамвайної лінії до найбільшого спального району міста Львова. Для цього їй потрібно було спочатку підготувати усю проектну документацію, визначити потреби населення тощо. І приклад цей ми вважаємо яскравим, адже всі ці «підготовчі» («попередні», «переддоговірні») дії міської влади тривали в декілька разів довше, ніж сама співпраця укладення та реалізації міжнародного кредитного договору в рамках зазначеного проекту. Звісно, залишається відкритим питання про тривалість заключного етапу – «повернення позикових коштів». Фактично етап «формування наміру» є досить довгим, проте не стосується правового регулювання цих відносин, адже договірних відносин на це момент ще не було. До речі, це дуже цікавий кейс, адже не зважаючи на те, що ці відносини мали б за ознаками вважатися приватно-правовими, вони насправді є публічними, тому ми його детальніше розглянемо пізніше.

Якщо розглядати питання «наміру», то він може бути спровокований бажанням вступити у фінансово-кредитні відносини, потребою отримання кредитних коштів на реалізацію проекту тощо.

Проф. О. Мережко в свою чергу зазначає про те, що намір укласти договір у міжнародному публічному праві виникає внаслідок виникнення суперечки, що потребує міжнародно-правового втручання [157, с.36]. Такий погляд на умову виникнення міжнародних правовідносин зумовлений низкою причин. Насамперед, мета укладення договору – усунення суперечностей, що виникли чи могли виникнути між суб'єктами міжнародного права.

На нашу думку, можна виокремити такі суперечки, що спричиняють виникнення фінансово-кредитних відносин:

- суперечка між державою та міжнародною організацією щодо їх міжнародного співробітництва (наприклад, [71; 72; 81; 82; 149; 212] тощо);
- суперечка між державою та міжнародною організацією щодо стану внутрішнього законодавства та політичного курсу держави (наприклад, [72; 115; 207] тощо);
- суперечка між державою та іншими суб'єктами міжнародного права щодо здатності держави виконати взяті на неї перед міжнародною спільнотою економічних та інших (в тому числі – політичних) зобов'язань (наприклад, [70; 116; 117; 146; 147; 148; 229] тощо);
- інші види економічних суперечок (наприклад, [72; 150; 213] тощо).

Фактично, в позитивному плані «намір-необхідність» чи «намір-потреба» мала б трактуватись як суперечка між суб'єктами міжнародного права, за якою держава «незадоволена» кількістю коштів отриманих або неотриманих від інших суб'єктів міжнародного права. Проте, таке обґрунтування необхідності найменування усіх намірів суперечками, на нашу думку, не є виправданим.

Ми погоджуємось з тим, що спір (суперечка) щодо невиконання чи неналежного виконання міжнародних зобов'язань або щодо неефективності співпраці між суб'єктами міжнародного фінансового права можуть дійсно бути першопричиною вступу у нові фінансово-кредитні договірні правовідносини, проте це не єдина причина виникнення цих відносин, і намір про потребу і необхідність не є формами суперечки, принаймні у міжнародному фінансовому праві.

Згода держави, звісно, є важливим елементом у виникненні фінансово-кредитних правовідносин, що зокрема, впливає із статті 5 Статей угоди МВФ, де зазначено, що будь-який фінансово-кредитний процес починається лише з ініціативи держави [299]. Реалізація цієї статті дозволяє Міжнародному валютному фонду вкотре відкинути від себе всі звинувачення щодо порушення принципу невтручання у внутрішні справи держави. І хоча ця стаття існувала від початку діяльності Фонду, проте це питання є актуальним й досі, адже сумнінні та несумнінні політики та партії (зокрема, проросійські та антиамериканські) у різних державах заявляють про таке втручання кожного разу, коли їх уряд звертається за позикою. Звинувачують також Сполучені Штати Америки, адже зважаючи на їх квоту в МВФ, вони ніби-то диктують правила позичальникам.

Однак ми вважаємо, що такі звинувачення є безпідставними, адже безпосередньо в цілях Міжнародного валютного фонду зазначено, що цілі його діяльності спрямовані на (зокрема) покращення показників платіжного балансу держави [299], а ця ціль не може бути досягнута лише із застосуванням позики, без реформування відповідних секторів економіки та суспільного життя.

Ми вважаємо, що у сучасних умовах все більше та гостріше підніматиметься питання про рівні можливості для створення договірних норм у міжнародних фінансово-кредитних відносинах як державами з розвинутою економікою (наддержавами, що зазвичай виступають Кредиторами), так і державами, що потребують підтримки їх економіки (зазвичай, Позичальники). Ці держави-Позичальники розуміють, що тиск держав-Кредиторів на їх економіку може бути надзвичайно великим, а у деяких випадках – згубним для їх національних інтересів.

Найчастіше міжнародні акти міжнародних організацій приймаються більшістю голосів. Проте, на прикладі МВФ, ми бачимо, що все-таки великі держави мають більшу кількість голосів, адже голосування здійснюється на підставі квот, які малі держави через об'єктивні економічні причини собі забезпечити не можуть. Тому, на нашу думку, спосіб голосування мав би бути

переглянутим, і відповідно до класифікації МВФ поділу держав на розвинутих та тих, що розвиваються, мав би відображати порівну інтереси цих держав.

Віденські конвенції визначають такі стадії укладення договору:

1. *Прийняття тексту* – це формальний акт, за допомогою якого встановлюють форму та зміст майбутнього договору [170, с.164-165; 357, ст.9; 358, ст.9].

При бажанні укласти міжнародний кредитний договір, держава зазвичай звертається до потенційного кредитора – іншої держави чи міжнародної організації. Узгодивши текст та істотні умови майбутнього договору (суму кредиту, його строк, відсоток за користування та, здебільшого, ціль, з якою було надано кредит), майбутні сторони міжнародного кредитного договору приймають його текст та переходять до наступної стадії укладення договору. Наприклад, при бажанні укласти кредитний договір-меморандум з Міжнародним валютним фондом, уряд держави насамперед розробляє «Лист намірів» (англ. *Letter of Intent*), у якому відображає своє ставлення до проблем вітчизняної економіки, власні шляхи вирішення та обґрунтовує необхідність залучення іноземної валюти.

Щодо багатосторонніх договорів, якими затверджуються чи змінюються умови кредитування в рамках міжнародних організацій («рамкові договори»), що застосовуються до всіх держав-членів, то їх здебільшого приймають на міжнародній конференції, де вони проходять декілька стадій. Їх текст обговорюють відповідним редакційним комітетом, а в подальшому – на пленарному засіданні конференції. При цьому кожна стаття таких договорів голосується окремо. Остаточний текст приймають на конференції голосуванням за нього двох третин держав, які присутні та брали участь у голосуванні, якщо держави передбачили текстом договору та вирішили застосувати інше правило, що теж було прийнято тією ж більшістю голосів. Зокрема, тексти, що розробляють у системі ООН, приймають на конференціях через голосування резолюції про схвалення, до якої додається текст прийнятого договору [170, с.164-165; 357, ст.9; 358, ст.9].

2. *Встановлення автентичності тексту* [170, с.165; 357, ст.10; 358, ст.10].

Зокрема, на нашу думку, ця процедура є надзвичайно важливою для суверенітету держави при прийнятті меморандуму з МВФ, адже держава безпосередньо сама несе відповідальність за свою економіку. Кредитування Міжнародного валютного фонду – це лише інструмент, який надається державі. Він передбачає негнучкі цілі з якими видається частина кредиту, що одночасно є передумовою видачі наступних частин. Ці частини безпосередньо впливають на внутрішні справи держави і вона самостійно має або виконувати їх, або відмовитись від них. Тому до моменту встановлення автентичності тексту, усі критичні та важливі аспекти для держави мають бути щонайменше названі, а краще враховані, адже потім можлива ситуація істотного зменшення кредитування через об'єктивну неможливість провести ті політико-економічні та політико-правові заходи, що були погоджені на етапі прийняття.

3. *Вираження згоди щодо обов'язковості договору* [170, с.165; 357, ст.11-15; 358, ст.11-15]. Здебільшого усі міжнародні кредитні договори підлягають ратифікації.

Вітчизняні вчені вважають, що особливе місце серед форм вираження згоди на обов'язковість договору займає власне ратифікація, тобто затвердження міжнародного договору вищим органом держави. Конвенція передбачає, що згода держави на обов'язковість для неї договору виражається ратифікацією, у випадках якщо:

- договір передбачає, що така згода виражається ратифікацією;
- в інший спосіб встановлено, що держави, які беруть участь у переговорах, домовились про необхідність ратифікації;
- представник держави підписав договір з умовою ратифікації;
- намір держави підписати договір з умовою ратифікації впливає з повноважень її представника або був виражений під час переговорів. [170, с.165; 357, ст.14; 358, ст.14].

Варто зазначити, що не всі міжнародні кредитні договори, які укладає Україна підлягають ратифікації. Наприклад, вже неодноразово згадані Меморандуми між МВФ та Україною не проходять процедуру ратифікації, хоча

містять усі ознаки міжнародного договору, а отже є такими. Однак, цій особливості теж можна знайти пояснення (як-от, тривалість, однаковість предмету, цілей, умов, тощо).

Хоча застосування процедури ратифікації не є обов'язковим при укладенні міжнародних договорів, однак цей інститут сьогодні залишається найбільш авторитетним для вираження згоди держави щодо дотримання договору. Ратифікація дає можливість державі обговорити зміст договору, проконтролювати діяльність виконавчої влади та її уповноважених під час його укладення і, за потреби, підготувати результати громадського обговорення ще до набуття чинності договором. Нерідко стається так, що додатковий аналіз договору в парламенті чи суспільстві призводить до відмови від його ратифікації, однак це не вважається відмовою від міжнародного права. Проте необґрунтовані відмови від ратифікації не сприяють розвитку співробітництва між державами [145; 170, с.165]. А це може досить негативно вплинути на економічну безпеку держави-позичальника у міжнародних фінансово-кредитних відносинах та на економічну співпрацю між державами у майбутніх правовідносинах.

4. *Обмін ратифікаційними грамотами і документами* про прийняття, затвердження або приєднання чи депонування таких грамот і документів є завершальною стадією у процесі укладення договорів [170, с.166-167].

При цьому Конвенція зазначає, що ратифікаційні грамоти, документи про прийняття, затвердження або приєднання, якщо договором не передбачено інше, означають згоду держави на обов'язковість для неї договору з моменту обміну ними між договірними державами, депонування у депозитарію чи повідомлення про них договірних держав або депозитарію, якщо так домовилися [357, ст.16; 358, ст.16].

Наприклад, у Меморандумах між Україною та ЄС щодо макрофінансової допомоги (кредиту) зазначається, що «цей Меморандум набирає чинності з дати підписання Україною та Європейським Союзом та отримання Європейським Союзом письмового повідомлення від України про виконання внутрішньодержавних процедур, передбачених законодавством України [148].» Таким чином, цей меморандум підлягає ратифікації лише зі сторони України, а

отже класичного «обміну» ратифікаційними документами не відбулось, лише «повідомлення» про проходження усіх внутрішньодержавних процедур – ратифікація Верховною Радою України.

Відповідно до Віденських конвенцій, договори після набуття ними чинності мають бути надіслані до Секретаріату ООН для реєстрації або для зберігання у справах та занесення до переліку, залежно від випадку, та для опублікування. Правовий акт реєстрації міжнародних договорів покликаний сприяти утвердженню гласності у міжнародних відносинах та унеможливити укладення таємних договорів та здійснення таємної дипломатії. Відповідно до статті 102 Статуту ООН, «будь-який договір і будь-яка міжнародна угода, укладена будь-яким членом Організації після набуття чинності даного Статуту, повинні бути, при першій можливості, зареєстровані у Секретаріаті і опубліковані ним». Відповідно до підпункту 34 пункту 4 Положення про Міністерство закордонних справ України від 6 квітня 2011 року, реєстрацію міжнародних договорів, учасниками яких є Україна, здійснює Міністерство закордонних справ України [170, с.168; 357, ст.80; 358, ст.81; 304, ст.102; 205].

Таким чином, незалежно від назви та особливостей, усі кредитні договори, що виконали зазначені вимоги Віденських конвенцій з особливостями, врахованими міжнародним фінансовим правом, є міжнародними договорами, а отже джерелами фінансово-кредитного інституту міжнародного фінансового права.

Важливим є не лише питання укладення міжнародного договору, але і його можливої зміни чи припинення у майбутньому. Як зазначалось вище, міжнародні договори можна поділити на строкові, невизначено-строкові та безстрокові, однак при цьому особливістю фінансово-кредитних відносин (а отже і міжнародних кредитних договорів) можна віднести те, що ці відносини є надзвичайно точно визначеними у часі. Кожна подія, яка передбачена договором (надання кредитних коштів, повернення кредитних коштів, оплата за користування кредитними коштами та інші) має чіткі часові межі, що можуть бути вираженими як

конкретними датами, так і настанням певних подій чи виконанням певним вимог, передбачених іншими міжнародними договорами, меморандумами тощо.

Невиконання попередніх умов кредитора (меморандуму) у публічних фінансово-кредитних відносинах тягне за собою ненадання кредитних коштів. У такому випадку договір може бути розірвано, або (як найчастіше) призупинено до моменту, коли такі вимоги будуть виконані.

Припинений чи призупинений міжнародний кредитний договір може бути відновлено автоматично, конклюдентними діями та через обмін односторонніми актами, що підтверджуватимуть таке бажання. Також відновлення дії такого договору може відбуватись внаслідок погашення попередньої заборгованості, чи виконання попереднього зобов'язання.

Відповідно до норм Віденських конвенцій, дійсність договору передбачає, що він укладений згідно з їх нормами та може оспорюватись тільки на основі застосування цих конвенцій. Припинення договору, його денонсація або вихід з нього учасника можуть мати місце лише в результаті застосування положень самого договору або конвенцій. Це ж правило застосовують і до зупинення дії договору [170, с.170; 357, ст.42; 358, ст.42].

Слід розуміти, що вихід з міжнародного кредитного договору, як і з міжнародної економічної організації, що здійснювала кредитування держави, є можливим лише після повного виконання зобов'язань.

При цьому слід пам'ятати, що лише чинні міжнародні договори можуть породжувати правові наслідки для договірних сторін, і лише згідно з такими договорами сторони можуть набувати законні, а не уявні права та обов'язки, на досягнення яких була направлена воля учасників договору. Юридична дійсність міжнародних договорів не може оцінюватися з позиції політичних чи економічних критеріїв [170, с.170].

Дійсність включає в себе правомірність, але не обмежується лише нею. Поняття «дійсність» є значно ширшим від поняття «правомірність»: це юридична повноцінність міжнародного договору у площині не лише його відповідності міжнародному праву, а й наявності у ньому сторін, котрі наділені міжнародною

правоздатністю, узгодження їх волі та ін. Аналізуючи питання про дійсність відповідного міжнародного договору, необхідно керуватись тим, що вказаний договір набув чинності згідно з його умовами, тобто при його укладенні були дотримані всі формальні підстави, і що він ще залишається чинним [170, с.170].

Недійсність міжнародного договору може наступати лише у випадках, визначених Віденськими конвенціями [357, ст.46-53; 358, ст.46-53]. А будь-який із примусів, які перелічені у цих конвенціях, що було застосовано до моменту укладення кредитного зобов'язання потягне за собою недійсність договору. Тому ми бачимо неодноразові приклади відмови держави від фінансової допомоги, наприклад від МВФ. Однак, наявність таких відмов, на нашу думку свідчить про те, що такий примус чи тиск з боку МВФ все-таки відбувається.

У договорах з економічною складовою, то «відновлення до попереднього стану» є надзвичайно важливою вимогою, яка дозволить суб'єкту, що постраждав, відновити свою економіку (якій було заподіяно збитків).

Щодо припинення міжнародного кредитного договору, то згідно з Віденськими конвенціями, припинення договору або вихід з нього учасника можуть мати місце відповідно до положень договору або у будь-який час за згодою всіх учасників після консультації з іншими договірними державами [170, с.172; 357, ст.54; 358, ст.54].

За будь-яких умов сторона, яка вирішила припинити або призупинити дію договору, зобов'язана завчасно повідомити про це іншу сторону. Припинення дії договору може мати суб'єктивний або об'єктивний характер. Об'єктивний характер стосується таких причин, як завершення терміну дії договору, виконання прийнятих зобов'язань, настання зобов'язань, з якими пов'язується припинення договору. До суб'єктивних підстав відносять денонсацію, вихід із договору, порушення зобов'язань, перегляд договору [170, с.172].

Заслуговує на увагу питання про припинення зобов'язань внаслідок дефолту держави та припинення існування міжнародної економічної організації, про що у Віденських конвенціях не зазначається.

Термін дії міжнародного кредитного договору та термін дії зобов'язань, що виникли на підставі такого договору досить часто не співпадають. Наприклад, Меморандумом між Україною і МВФ визначається перелік політичних внутрішньодержавних заходів та суми траншів макроекономічної допомоги за виконання цих заходів. Держава подає і пропонує свій календар виконання цих рекомендацій, проте протягом дії договору вона може припинити здійснювати визначену економічну та соціальну політику, або ж виконати її прискорено. Однак, зазвичай, якщо вона не встигне виконати ці заходи до моменту закінчення дії договору, то їй відповідну частину кредиту вона не отримає. З іншої сторони це не забороняє їй повторно звернутись до МВФ з проханням укладення нового меморандуму.

Денонсація договору означає правомірну відмову держави від договору відповідно до умов, передбачених угодою сторін у самому договорі. Сьогодні майже половина міжнародних договорів містять умови про можливість їхньої денонсації або відмову з попередженням. У багатосторонніх договорах найчастіше вживається термін «вихід із договору», хоча юридичної різниці між цими термінами немає. Денонсація повинна здійснюватися відповідно до строків та процедур, що передбачені у міжнародному договорі. Інакше інший учасник або учасники договору можуть заперечити правомірність відмови від нього. При такій ситуації може виникнути питання про анулювання міжнародного договору. Порівняно з денонсацією, анулювання є односторонньою відмовою від договору, не передбаченою його змістом [170, с.172-173].

Денонсацію міжнародних договорів здійснює той орган у державі, якому це право надано згідно з внутрішнім законодавством. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 квітня 2004 року, денонсація міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, здійснюється у формі Закону України. Що ж до міжнародних договорів, які укладено від імені України та які не потребували надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України, а також міжнародних договорів, які

укладено від імені Уряду України, затверджених Президентом України, їх денонсація відбувається у формі указу Президента України [170, с.173; 203, ст.24].

Як вже зазначалось раніше, денонсація міжнародного кредитного договору це тривалий процес, який передбачає реституцію – повернення всіх позичених коштів та сплату відсотків за їх виконання. Оскільки дуже часто у договорі не передбачено інших умов чи вимог, то й денонсація міжнародного кредитного договору не здійснюється, адже вона співпадає з його виконанням. На нашу думку, з політичної сторони, таке виконання можна назвати денонсацією, наприклад, під час розірвання дипломатичних відносин, чи небажанні подальшої співпраці, чи як результат застосування санкцій тощо.

На відміну від припинення міжнародного договору, призупинення його дії – це тимчасова перерва у дії договору на певний проміжок часу, і, якщо учасники не погодились на інше, звільняє учасників, у взаємовідносинах яких призупиняється дія договору, від зобов'язання виконати його впродовж періоду призупинення та не впливає на інші передбачені договором правові відносини між учасниками [170, с.174; 357, ст.72; 358, ст.72].

На нашу думку, міжнародний кредитний договір можна призупинити лише у випадку обґрунтованих фінансових труднощів, які унеможливають вчасне виконання взятих зобов'язань, зокрема, якщо позичальнику загрожує можливість настання дефолту.

Відповідно до статті 16 Віденської конвенції про правонаступництво держав стосовно договорів 1978 року, нова незалежна держава не зобов'язана зберігати чинність будь-якого договору або ставати його учасником внаслідок того факту, що в момент правонаступництва держав цей договір мав чинність щодо території, яка є об'єктом правонаступництва держав [170, с.173; 26, ст.16].

Таким чином, зникнення суб'єкта міжнародного права може бути причиною анулювання договору (а не розірвання, оскільки це односторонній акт). У зв'язку з цим, держави-кредитори завжди пильно слідкують за політичною ситуацією в державі-боржнику і, порушуючи принципи міжнародного права, але захищаючи

власні гроші, пильно стежать за станом внутрішніх справ такої держави, а також надають вказівки щодо подальших дій у фінансово-кредитній політиці.

Фінансово-кредитні відносини можуть припинитись чи призупинитись внаслідок низки політичних, економічних та правових причин, про які далі піде мова. Зокрема, в рамках фінансово-кредитних відносин однією із форм відповідальності за порушення міжнародного кредитного договору є його дострокове припинення, зміна умов на менш вигідні (якщо він ще не закінчився), а також інші форми відповідальності, притаманні й іншим галузям міжнародного права.

Стаття 8 Хартії вказує на те, що держави повинні співпрацювати задля більш раціональних та справедливих міжнародних економічних правовідносин, а також мають заохочувати до структурних перетворень в контексті гармонійної світової економіки відповідно до потреб та інтересів усіх країн, а особливо країн, що розвиваються, і з цією метою вживати належних заходів [255].

У статті 9 Хартії зазначено, що на всі держави покладається обов'язок співпрацювати в економічній, соціальній, культурній, науковій і технічній галузях з метою сприяння економічному та соціальному прогресу всіх країн світу, особливо країн, що розвиваються [255]. Ми вважаємо, що для реалізації зазначеної норми, усі держави можуть просити про надання кредиту від інших держав. При цьому держава, яку просять про такий кредит та яка має відповідну фінансову можливість, має обов'язок такий кредит надати.

Не надання такого кредиту (порушення зазначеного обов'язку), на нашу думку, може бути правомірною лише у випадку, якщо на таку державу-Позичальника є накладено економічні санкції (в тому числі – у формі економічної ізоляції). Сучасним прикладом такої ізоляції, серед країн, що потребують кредитування, можна вважати КНДР. Економічні санкції, що були накладені на неї у зв'язку з її диктаторською формою правління та агресивною міжнародною поведінкою (неконтрольоване виготовлення ядерної зброї), зупиняють можливість надання їй будь-якої фінансової допомоги, а отже є ефективним інструментом міжнародно-правової відповідальності.

Відповідно до статті 26 Віденської конвенції, всі чинні договори є обов'язковими для його учасників та повинні ними добросовісно виконуватись. Принцип дотримання міжнародних договорів (*«pacta sunt servanda»*) є одним із основних принципів міжнародного права. Вказаному принципу присвячено велику кількість спеціальної літератури, в якій більшість авторів зауважують, що, в умовах побудови світового порядку відповідно до верховенства права, принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань має незаперечне пріоритетне значення перед усіма іншими принципами, оскільки є основою такого порядку. Головне завдання цього принципу полягає в тому, щоб забезпечити реалізацію інших принципів, і перш за все незастосування сили та співробітництва. Цей принцип охоплює не лише договори, а й звичаєві норми міжнародного права [170, с.168; 357, ст.26; 358, ст.26].

Відповідно до принципу мирного вирішення міжнародних спорів, до засобів вирішення міжнародних (в тому числі – економічних) спорів можна віднести: переговори, обслідування, посередництво, «добрі послуги», примирення, арбітраж, слідчі та погоджувальні процедури, судовий розгляд, звернення до регіональних органів та угод та інші мирні засоби [170, с.62, с.145].

Жоден міжнародний фінансово-кредитний спір не може бути переданий на вирішення національних судових органів жодної з держав. Щонайгірше, жодні рішення в рамках примирюючих процедур не зможуть зобов'язати державу виконати кредитний договір. Однак, невиконання рішень судів, арбітражів тощо обов'язково потягне на державу відповідну реакцію світової спільноти у формі міжнародної ізоляції, санкцій, тощо. При цьому це не вважатиметься порушення імунітету від примусу виконання судових рішень іноземної держави, адже рішення буде прийнятим за межами будь-якої юрисдикції.

У теорії та практиці міжнародного публічного та приватного економічного права існують дві основні концепції реалізації імунітету держави: абсолютного та обмеженого (функціонального) імунітету [170, с.428].

У статті 7 Угоди про МБРР зазначається про те, що Банк має імунітет щодо своїх архівів, посадових та службових осіб та оподаткуванню діяльності [221].

Аналогічне положення міститься і у статті 9 Угоди про МВФ, що встановлює ряд імунитетів, якими володіє Фонд: судовий імунитет, імунитет від вилучення та витребування майна, архівів, листування, імунитети та привілеї посадових та службових осіб Фонду, податковий імунитет тощо [299]. Положення цих статей підтверджує нам правосуб'єктність міжнародних організацій та є фактичною реалізацією їх права на зовнішні зносини. Забезпечуючи важливу потребу світового товариства у становленні та підтриманні економічного розвитку та балансу, міжнародна організація не може зупинити чи припинити свою роботу через судову тяганину, вилучення документів тощо. Відсутність такого імунитету могло б призвести до неконтрольованого блокування роботи міжнародних організацій перед прийняття важливих рішень зі сторони певної держави (чи держав), які є проти таких рішень, але набрали меншість голосів при спільному голосуванні.

Фінансово-кредитний інститут є дуже специфічним інститутом міжнародного фінансового права. Незважаючи на особливості його функціонування, його роль у міжнародному праві не може бути недооціненою. Кредитною політикою можна не лише «врятувати» економіку держави, але й знищити саму державу.

Тому, ще одним способом притягнення держави до відповідальності, а також «заподіяння контр-удару» в межах міжнародних економічних правовідносин є політико-правовий інструмент, що в літературі називається «валютні війни» (хоча цей термін має декілька значень та перекладів) [214].

Історія знає неодноразові приклади тиску на держави правовими інструментами фінансово-кредитної політики, про що ми вже неодноразово згадували, як-от США тиснули на СРСР під час «холодної війни». Проте такий тиск здійснюється досі.

Наприклад, теперішня співпраця Росії та Китаю за схемою: «Росія надає товари та послуги за безцінь, а Китай для Росії – дешеві кредити», на думку економістів, може значно похитнути економіку Російської Федерації, що і так тримається з останніх сил після запровадження санкцій європейських країн та

США [66]. Ми ж, у свою чергу, можемо лише констатувати, що така економічна залежність рано чи пізно спровокує крах суверенітету нашого північного сусіда. Фактично, необдумане залучення кредитних коштів для «рятування» від санкцій в обхід від цивілізованих форм співпраці (повернення анексованих територій, зупинення бойових дій на Близькому Сході, виконання міжнародних зобов'язань тощо) не зможе принести цій державі бажаного та тривалого результату. Фактично на сьогодні це чи не «найсвіжіший» приклад «валютної (монетарно-кредитної) війни».

У статті 6 Угоди про МБРР зазначається про те, що невиконання державою зобов'язань перед Банком тягне за собою призупинення членства, а якщо через три місяці зобов'язання далі не буде виконано, то державу, за загальним правилом, виключать із членства Банку [216]. Питання відповідальності за невиконання фінансово-кредитних договорів має надзвичайно важливу роль. За аналогією з кредитними відносинами у приватному праві, відсутність заходів обмеження та покарання прямо впливають на небажання сторони (Кредитора) до укладення кредитного договору.

На жаль, наднаціональний характер міжнародного права не дає можливості застосовувати аналогічні зобов'язуючі заходи, що й у національному праві (такі-як, забезпечення позову, судовий чи нотаріальний примус через залучення органів виконання рішень та приписів тощо), міжнародне економічне право послуговується зазвичай “стимулюючими” засобами. Одним з таких якраз і виступає обмеження подальшої співпраці. Оскільки держава-Позичальник, отримавши кредитні кошти, фактично отримала підтвердження від міжнародної організації рівня своєї економіки (та, відповідно, і необхідності у залученні кредитних коштів), то неотримання кредиту негативно впливатиме на і так слабку економіку Позичальника, а отже стимулюватиме його до виконання попередньо взятих на себе зобов'язань.

Також у статті 6 Угоди про МБРР передбачено, що держава-член має право вийти з членства Банку направивши письмову заяву-повідомлення. При цьому відмова від членства вступає в силу одразу в день отримання такої заяви-

повідомлення [216]. Однак, ми вважаємо, що відмова від членства не є підставою розірвання чи припинення кредитних угод, укладених в рамках співпраці з МБРР. Пам'ятаючи про загальний принцип права “договори повинні виконуватись”, держава-Позичальник має виконати усі взяті на себе зобов'язання, незалежно від членства в рамках міжнародної організації.

Цікавим є випадок, за яким договір був частково виконаним (надано декілька траншів кредиту, а інші – у стані очікування). На нашу думку, при виході з МБРР держава-Позичальник все-таки має право на залучення недоотриманих траншів, адже умови договору були визначені та погоджені сторонами щодо певних цілей фінансування, і виконання цих цілей матимуть першочергове та пріоритетне значення для міжнародного права та світової економіки. На жаль, поки не існує практики для підтвердження чи спростування цієї гіпотези, проте ми вважаємо, що саме така процедура має застосовуватись у випадку виходу держави із членства будь-якої міжнародної економічної організацій (у тому числі, яка надає фінансово-кредитну допомогу своїм учасникам), а також може бути у подальшому імплементована та кодифікована у відповідні міжнародні договори та хартії, шляхом прийняття нових, чи внесення змін до існуючих.

У статті 4 Угоди про МБРР також визначено шляхи виконання зобов'язань Міжнародним банком реконструкції та розвитку у випадку його неплатоспроможності, проте не містить аналогічного положення про порядок та шляхи виконання зобов'язання у випадку неплатоспроможності держави-члена [216]. Тому питання дефолту держави-Позичальника відкриває для міжнародного права цілу низку проблем, які підлягатимуть вирішення. Якщо державу буде визнано неплатоспроможною, міжнародна організація може зазнати непоправних збитків, що безпосередньо зменшать ефективність діяльності такої організації (менші обсяги фінансових ресурсів зможуть бути залученими для інших цілей та держав).

Ми вважаємо, що міжнародне право задля швидкого реагування на таку ситуацію має мати механізми залучення представників однієї чи кількох міжнародних організацій для недопущення неплатоспроможності держави. Звісно,

це порушуватиме принцип невтручання у внутрішні справи суб'єкта міжнародного права та суверенної рівності усіх суб'єктів між собою. Проте, якщо неплатоспроможність виникла внаслідок непрофесійних чи злочинних дій державної влади Позичальника, то заради забезпечення світового правопорядку та збереження існуючої системи міжнародних економічних відносин, такі дії, на нашу думку, можуть бути допустимими. Однак, слід обмежити коло суб'єктів, які здійснюватимуть таку участь лише до міжнародних організацій, що дозволить забезпечити суверенну рівність між державами.

У статті 5 Угоди про МВФ зазначається про те, що використання державою загальних ресурсів Фонду із порушенням цілей, якими керується МВФ у своїй діяльності, є підставою для позбавлення права такої держави на використання таких ресурсів [299]. Таким чином, оскільки всі укладені Меморандуми спрямовані на реалізацію цілей МВФ (що також безпосередньо впливає із міжнародно-правової природи правосуб'єктності міжнародних організацій), то їх невиконання може тягнути позбавлення вищезгаданого права. Вважаємо, що реалізація такого права МВФ може бути застосованим лише до певного правовідношення (конкретної заявки на те чи інше кредитування), а не до членства в організації в цілому, адже таким чином, будучи однією із найвпливовіших фінансово-кредитних організацій, МВФ може «знищити» державу політично та економічно, оскільки у держави не залишиться дієвих механізмів реанімування економіки у випадку економічних кризових явищ.

У статті 5 Угоди про МВФ також зазначається про те, що МВФ може зобов'язати державу викупити назад свою валюту, якщо вважатиме, що держава вже досягла цілей свого економічного розвитку [299]. Це положення мало б стримувати зловживання використання кредитів у ситуації, коли держава покращила свій платіжний баланс, однак вважаємо, що таке право МВФ не є доцільним, і суперечить цілям діяльності цієї міжнародної організації, адже при правильному та ефективному плануванні своєї економічної стратегії, держава може більш ефективно використати кошти, зокрема з метою покращення загальної макроекономічної стабільності у світі.

Зі статті 11 Угоди про МВФ випливає, що держави-члени зобов'язуються не вступати у жодні відносини з державами, що не є членами Фонду, якщо такі відносини будуть суперечити Угоді про МВФ чи цілям, які перед собою ставить у своїй діяльності Фонд [299]. Розширювальне та граматичне тлумачення цієї правової конструкції дозволяє нам стверджувати про те, що цілі, передбачені у статті 1 Угоди про МВФ та цілі, якими керується МВФ у свої діяльності – це різні цілі. Це є важливо з огляду на можливу співпрацю з державами – «не членами». Залишається відкритим і невирішеним питання про те, а що ж вважається цілями, які перед собою ставить МВФ? Чи це цілі внаслідок розширеного тлумачення цілей, передбачених в Угоді про МВФ, чи вони повинні впливати з Меморандумів та інших угод, що укладає МВФ, чи цей перелік взагалі не визначений і може вільно трактуватись Фондом на власний розсуд тощо.

У статті 23 Угоди про МВФ зазначається про обставини, що можуть спровокувати призупинення операцій з СПЗ. До таких обставин відносяться надзвичайні та непередбачувані обставини, невиконання зобов'язань. А статті 24-26 в свою чергу описує процедуру припинення участі держави у МВФ з усіма процедурами розрахунків із Фондом [299]. На відміну від МБРР, МВФ має прописану процедуру припинення співпраці, а отже забезпечує безперешкодність припинення участі держави у Фонді.

Питання відмови від договору теж підлягають закріпленню у тексті конкретних міжнародних кредитних договорів. Наприклад, у Кредитній угоді між Україною та ЄС зазначено, що Позичальник може повністю або частково відмовитись тільки від тієї частини угоди, яка ще не була виконана, шляхом надсилання відповідного повідомлення [116]. Також такий договір може бути розірваним чи відстроченим Кредитором щодо невибраної частини, проте лише у випадках, чітко прописаних у кредитній угоді, таких як: невиконання умов гарантій та зобов'язань, взятих на себе Позичальником, зменшення потреб Позичальника у порівнянні з початковими прогнозами, настання обставин, за яких у Кредитора виникає гостра потреба у таких коштах та які впливають на доступ Кредитора до ринків капіталів тощо [116]. Аналогічно невиконана сума кредиту скасовується у

разі закінчення строків, передбачених у договорах [116]. При цьому варто зазначити, що жодна із цих умов, які є підставами для скасування чи відстрочення надання позики чи будь-якої її частини, не можуть бути підставою для застосування тих чи інших відшкодувань щодо невиконання, та за загальним правилом, підлягають негайному виконанню з моменту повідомлення другої сторони, незалежно від того, чи це Позичальник, чи Кредитор.

Для ефективного застосування інституту **відповідальності** у міжнародних фінансово-кредитних відносин вагомому роль відіграватиме процедура звітування, за якому власне і можна буде ефективно визначити, чи не були порушені наперед узгоджені у міжнародному кредитному договорі умови фінансування.

Оскільки використання кредитних коштів за умовами міжнародних кредитних договорів здійснюється цільово (під певні проекти), то виникає потреба у періодичному постійному контролі щодо шляхів, способів та ефективності їх використання. Зазвичай такі умови вміщено у тексті окремих кредитних договорів. Наприклад, відповідно до статті 3 Договору про надання позики (Реабілітаційна позика) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 22 грудня 1994 року визначається процедура, щодо обов'язку звітування України перед МБРР [71]. В рамках процедури прописані детальні правила, форми та строки такої звітної процедури, а також наслідки незвітування та негативного результату звіту. Найпоширенішою санкцією за такі порушення є неотримання або отримання у меншому розмірі наступного траншу чи наступного кредиту.

Порушення, які найчастіше виникають з кредитних договорів є власне нецільове використання коштів. Так, наприклад, відповідно до додатку 1 Договору про надання позики (Реабілітаційна позика) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 22 грудня 1994 року визначається обмеження щодо використання коштів позики [71]. Таким чином, Кредитор (держава чи міжнародна організація) може вберегти себе від неправомірних дій Позичальника.

Тому для ефективного контролю за витрачанням коштів Позичальниками у міжнародному публічному праві практикується механізм поступової (поетапної, траншової) виплати позикових коштів. Це означає, що сума погодженого

зобов'язання видається державі не повністю, а частинами, при цьому постійно моніториться використання попередньо наданих коштів, відповідність використання таких коштів цілям кредиту, а також вчасність, правдивість та повнота поточного звіту Позичальника про використання коштів.

Наприклад, якщо МБРР вбачає повторювану незадовільність прогресу використання позикових коштів, то має право за своїм розсудом, анулювати невикористані суми позики. У міжнародних кредитних договорах зазначається графік погашення зобов'язання, а також може бути передбачена преміальна сума за дострокове погашення кредиту [71].

Навіть, якщо кредитний договір не передбачає поділу виплати кредиту на кілька етапів, дуже часто в ньому все-рівно прописується положення про те, що він виплачується одним траншом [232]. Такий підхід можна вважати усталеним у фінансово-кредитних договорах у міжнародному публічному праві, а отже й істотною умовою таких договорів.

Також питання звітування та моніторингу можуть бути передбаченими окремим додатком до міжнародного кредитного договору [146; 147]. Кожен кредитний договір має формулювання про періодичне звітування щодо використання кредитних коштів.

Процедура, умови та механізм моніторингу та звітності зазвичай закріплюються наперед у кредитному договорі, з максимально вільними та необмеженими правами Кредитора на здійснення таких перевірок [116].

У міжнародних кредитних договорах часто фіксуються умови (зобов'язання) «щодо чесності», відповідно до яких Позичальник гарантує, що в рамках підготовки до укладення та реалізації такого договору не було вчинених жодних зловживань щодо відборів, тендерів, закупівель тощо [251]. Така антикорупційна складова має забезпечувати більш ефективне використання кредитних коштів в рамках проекту, а також гарантувати високий відсоток своєчасного та повного досягнення мети кредитування.

Висновки до Розділу 2

У національному праві «кредит» та «позичка» це окремі види «договорів позики». У Кодексі Наполеона ж натомість навпаки простежувався підхід, що позика є оплачуваним різновидом позички. Проте ми вважаємо, що не можна дійти до такого ж висновку і у міжнародному праві. Безліч міжнародних договорів, які передбачають цільове надання коштів (фінансування) конкретних погоджених проектів за рахунку «грантових фондів» (що не передбачають поворотність та відплатність) також називаються «кредитними» або «про позику».

Усі договори та акти у сфері міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин можна називати спільним терміном «міжнародний кредитний договір».

Міжнародний кредитний договір – це міжнародна угода, що регулює публічні правовідносини, які виникають між суб'єктами міжнародного фінансового права щодо виникнення, зміни та припинення фінансово-кредитних відносин, зокрема укладення, зміни, розірвання, виконання, а також контролю за виконанням та покладення відповідальності за невиконання міжнародних кредитних зобов'язань.

Об'єктом міжнародних фінансово-кредитних відносин виступатимуть кредити, позики, гранти, кредитні зобов'язання тощо.

Основою для цих відносин слугує міжнародний кредитний договір, а учасниками такого договору (як і міжнародних фінансово-кредитних правовідносин в цілому) можуть бути суб'єкти міжнародного права, їх представники та органи, а також фізичні та юридичні особи, що безпосередньо не володітимуть правосуб'єктністю, але реалізовуватимуть права та обов'язки суб'єктів міжнародного права.

Важливим є також розмежування суб'єктів міжнародного фінансового права та учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

До суб'єктів міжнародного фінансового права віднесено держави, міжнародні міжурядові організації, державоподібні утворення та народи, що борються за самовизначення. До учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин слід віднести, залежно від форми закріплення у міжнародних

договорах та їх ролі у відносинах: Позичальника, Кредитора, Банка, Гаранта, Виконавця проекту та інших учасників. Учасниками міжнародних фінансово-кредитних правовідносин та міжнародного кредитного договору можуть бути суб'єкти міжнародного права, їх представники та окремі органи, а також фізичні та юридичні особи, що безпосередньо не володітимуть правосуб'єктністю, але реалізовуватимуть права та обов'язки суб'єктів міжнародного права.

Якщо проаналізувати акти односторонньої відмови держав від співпраці з Міжнародним валютним фондом, то таку відмову можна трактувати як реалізацію зазначеного права держави. Більше того, якщо держава вже уклала Меморандум з МФВ чи будь-яку іншу міжнародну кредитну угоду, відмова від подальших траншів також можна розглядати як реалізацію цього права.

Усі держави можуть просити про надання кредиту від інших держав. При цьому держава, яку просять про такий кредит та яка має відповідну фінансову можливість, має обов'язок такий кредит надати.

Ненадання такого кредиту (порушення зазначеного обов'язку) може бути правомірною лише у випадку, якщо на таку державу-Позичальника є накладено економічні санкції (в тому числі – у формі економічної ізоляції). Економічні санкції, що були накладені на неї у зв'язку з її диктаторською формою правління та агресивною міжнародною поведінкою (неконтрольоване виготовлення ядерної зброї), зупиняють можливість надання їй будь-якої фінансової допомоги, а отже є ефективним інструментом міжнародно-правової відповідальності.

Невеликі держави розуміють, що тиск великих держав на їх економіку може бути надзвичайно великим, а у деяких випадках – згубним для національних інтересів малих держав. На прикладі МВФ ми бачимо, що все-таки великі держави мають більшу кількість голосів, адже голосування здійснюється на підставі квот, які малі держави через об'єктивні економічні причини собі забезпечити не можуть. Тому такий спосіб голосування мав би бути переглянутим, і відповідно до класифікації МВФ поділу держав на розвинутих та тих, що розвиваються, мав би відображати порівну інтереси цих держав.

Цікавим є питання розірвання міжнародних кредитних договорів. Денонсація міжнародного кредитного договору це тривалий процес, який передбачає реституцію – повернення всіх позичених коштів та сплату відсотків за їх виконання. Оскільки дуже часто у договорі не передбачено інших умов чи вимог, то й денонсація міжнародного кредитного договору не здійснюється, адже вона співпадає з його виконанням. Проте з політичної сторони, таке виконання можна назвати денонсацією, наприклад, під час розірвання дипломатичних зв'язків, чи небажанні подальшої співпраці, чи як результат застосування санкцій тощо.

Міжнародний кредитний договір можна призупинити лише у випадку обґрунтованих фінансових труднощів, які унеможливають вчасне виконання взятих зобов'язань, зокрема, якщо позичальнику загрожує можливість настання дефолту.

Питання дефолту держави-Позичальника відкриває для міжнародного права цілу низку проблем, які підлягатимуть вирішенню. Якщо державу буде визнано неплатоспроможною, міжнародна організація може зазнати непоправних збитків, що безпосередньо зменшать ефективність діяльності такої організації (менші обсяги фінансових ресурсів зможуть бути залученими для інших цілей та держав).

Розширювальне та граматичне тлумачення ст. 11 Угоди про МВФ дозволяє нам стверджувати про те, що цілі, передбачені у статті 1 Угоди про МВФ та цілі, якими керується МВФ у свої діяльності – це різні цілі. Це є важливо з огляду на можливу співпрацю з державами – «не членами». Залишається відкритим і невирішеним питання про те, а що ж вважається цілями, які перед собою ставить МВФ? Чи це цілі внаслідок розширеного тлумачення цілей, передбачених в Угоді про МВФ, чи вони повинні впливати з Меморандумів та інших угод, що укладає МВФ, чи цей перелік взагалі не визначений і може вільно трактуватись Фондом на власний розсуд тощо.

На відміну від МБРР, МВФ має прописану процедуру припинення співпраці, а отже забезпечує безперешкодність припинення участі держави у Фонді.

В рамках процедури прописані детальні правила, форми та строки такої звітної процедури, а також наслідки незвітування та негативного результату звіту. Найпоширенішою санкцією за такі порушення є неотримання або отримання у меншому розмірі наступного траншу чи наступного кредиту.

Для ефективного контролю за витрачанням коштів Позичальниками у міжнародному публічному праві практикується механізм поступової (поетапної, траншової) виплати позикових коштів. Це означає, що сума погодженого зобов'язання видається державі не повністю, а частинами, при цьому постійно моніториться використання попередньо наданих коштів, відповідність використання таких коштів цілям кредиту, а також вчасність, правдивість та повнота поточного звіту Позичальника про використання коштів.

Основні результати цього розділу опубліковані автором у таких працях: [39; 44; 49; 50; 323].

РОЗДІЛ 3.

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ

3.1. Фінансово-кредитні правовідносини України з міжнародними організаціями Бреттон-Вудської системи

Ямайська міжнародна валютна система замінила Бреттон-Вудську [3, с.134-135], проте міжнародні міжурядові фінансові організації та домовленості, що були досягнуті (правда з деякими змінами) в рамках Валютно-фінансової конференції Організації Об'єднаних Націй 1944 року (США, штат Нью-Гемпшир, м. Бреттон-Вудс), досі займають вагоме значення у розвитку міжнародних економічних правовідносин. Основними міжнародними фінансовими організаціями, у рамках яких зосереджена практично вся основна співпраця на глобальному рівні у валютно-фінансовій сфері, є створені спеціалізовані установи ООН, серед яких слід виділити Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР).

Участь України у фінансово-кредитних правовідносинах почалась ще до набуття нею незалежності та була тісно пов'язана з її участю у міжнародних економічних організаціях. Такі міжурядові економічні організації можна поділити на:

- ООН та її органи, організації, які входять до складу ООН (в тому числі – спеціалізовані економічні установи системи ООН)
- та міжнародні економічні організації, які не входять до складу ООН.

Такий поділ є потрібним для міжнародного права, адже заснування ООН стало переломним моментом у становленні та розвитку міжнародних організацій, а спеціалізовані установи ООН виникли на основі міжнародних адміністративних союзів, які почали з'являтися у другій половині XIX століття [28, с.266].

Цікавим є той факт, що СРСР брав активну участь у конференції в Бреттон-Вудсі та формуванні Міжнародного валютного фонду та Міжнародного банку реконструкції та розвитку (Світового банку), але кінцевий результат у становленні

цієї валютної системи не задовільняв тодішні інтереси Союзу. Незважаючи на спеціальні норми (зокрема, Статті IV), які б мали дозволити участь у МВФ держав з неринковою (командною) економікою, однак звинувачення Г. Вайта у шпигунстві зупинило цей процес. Але вже у 1970-их роках економіка СРСР потребувала залучення кредитних коштів від МВФ, що знову проявило зацікавленість Союзу до вступу у Міжнародний валютний фонд. Проте, «повоєнна ейфорія» після Карибської кризи вже встигла охолонути, а США, маючи усі важелі управління Фондом, не допустила «реанімації» економіки свого основного супротивника [273, с.26-29].

Слід також зазначити, що Україна (УРСР) як самостійний та незалежний член ООН могла бути учасником МВФ відокремлено від СРСР та отримувати хоча б технічну та консультаційну допомогу. Проте УРСР не скористалась цим шансом в рамках СРСР, незважаючи на те, що її правосуб'єктність це дозволяла [273, с.29].

Світовий банк було засновано 27 грудня 1945 року. Група Світового банку – група із п'яти міжнародних організацій: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороння агенція з гарантій інвестицій (БАГІ) та Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС). Прийнято відрізняти Групу Світового банку та Світовий банк, адже до структури останнього включають МБРР та МАР. Слід також зазначити, що діяльність саме цих двох організацій і є цікавою для дослідження міжнародним публічним правом, адже вони становлять так званий «Державний відділ Світового банку» [184, с.7].

Серед міжнародних кредитно-фінансових організацій Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. Ресурси цієї організації використовуються для підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проектів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України [220].

Світовий банк часто вважають акціонерним товариством, акціонерами якого є 186 держав-членів. Звісно, що таке порівняння є доволі умовним, і Група

Світового банку є насамперед міжнародними міжурядовими організаціями та спеціалізованими установами ООН. Україна набула членства у Групі Світового банку у 1992 році відповідно до Закону про вступ [220].

Світовий банк пропонує застосовувати калібрований підхід до фінансової допомоги: так у разі прискорення реформ і поліпшення урядування він декларує можливість збільшення обсягів допомоги. При цьому акцент робиться на наданні інвестиційних позик у тих сегментах, де попередньо був позитивний досвід, зокрема будівництві доріг, енергетичному й муніципальному секторах. Таким чином, це дозволить ефективніше використовувати надані кошти. Світовим банком дається оцінка можливих результатів поліпшення ділового регуляторного середовища для більш конкурентної й диверсифікованої економіки, вдосконалення інфраструктури підприємницької діяльності, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності в сільському господарстві тощо. Це дає можливість створювати такі умови всередині держави, що дозволяють повернути кредитні кошти з діяльності, що здійснюється за допомогою реформованих галузей економіки. Стратегією партнерства також передбачена можливість надання Україні програмних позик на фінансування державного бюджету (підтримку політики розвитку) [108, с.35]. Про важливість положень Стратегій задля ефективного залучення кредитних коштів від міжнародних фінансових організацій також зазначала і В.П. Колосова [109, с. 434-435].

Таким чином, надання більших чи менших обсягів кредитних коштів у визначені сфери економіки є цілком зваженим рішенням, а не примхою Світового банку, а отже не порушує принципи міжнародного права (такі, як «невтручання у внутрішні справи», «суверенної рівності» тощо).

Ціль діяльності групи Світового банку – направити гроші інвесторів та потоки фінансової допомоги в цільові держави та галузі, а місія Світового банку – зниження рівня бідності [184, с.8-9].

Одним із досягнень України, які здійснилися завдяки підтримці Світового банку є розбудова державного сектору та гармонізація законодавства України до світових стандартів. За більш ніж 25 років співпраці в Україні було створено

Державну комісію з цінних паперів і фондового ринку, розроблено і схвалено в повному обсязі Національні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору, розроблено та впроваджено повністю функціональну автоматизовану систему Державного казначейства, ухвалено та реформовано законодавство про здійснення державних закупівель, розпочато низку реформ у різних сферах державного управління [217].

Для України участь у Світовому банку є важливою та пріоритетною з багатьох причин. Однією із найголовніших переваг є те, що Україна отримує фінансову підтримку для реалізації програм Світового банку з однієї сторони, та можливість здійснювати одночасно значну кількість реформ з іншої сторони. Це збільшує інтегрованість українських економіки та права до світової спільноти у тих темпах, які є бажані та прийнятні для України.

Основна мета діяльності Світового банку в Україні – допомога урядові в переході до ринкової економіки, зокрема у відновленні стабільного економічного зростання та поліпшенні рівня життя населення. Починаючи з 1994 року Банк виконував провідну роль у наданні допомоги відповідним державним установам у визначенні основних напрямів реформ та їх впровадженні (лібералізація цін, реформа торгівлі, приватизація, реформа фінансового сектора та сектора енергетики). Загальна Реабілітаційна позика, ухвалена в грудні 1994 року, стала першою позикою на структурну перебудову [171, с.715-716].

За понад 27 років співпраці загальна сума зобов'язань Банку перед Україною сягнула майже 12 млрд. доларів США в рамках приблизно 70 проектів і програм [92; 220].

На сьогодні на стадії реалізації перебуває 8 інвестиційних проектів МБРР та одна гарантія, загальною сумою 2,4 млрд доларів США, включаючи 148 млн доларів США від Фонду чистих технологій (ФЧТ) та двох гарантій сумою 1,25 млрд. доларів США, метою яких є модернізація інфраструктури, зокрема проекти з реабілітації гідроелектростанцій, передачі електроенергії, розвитку міської інфраструктури, покращення автомобільних доріг та безпеки руху, підвищення енергоефективності, в тому числі у секторі централізованого

теплопостачання, розвитку міської інфраструктури, модернізації системи соціальної підтримки населення України, поліпшення охорони здоров'я [220; 218].

Світовий банк співпрацює з українськими урядовими структурами, неурядовими організаціями, багатосторонніми утвореннями та донорами. Крім того, для підготовки проектів в Україні Банк залучає грантові ресурси з багатьох джерел [171, с.715].

Фінансування економічних реформ є важливою формою підтримки держави зі сторони міжнародних організацій та інших держав, які в свою чергу зацікавлені у такому реформуванні. Якщо говорити про групу Світового банку, то варто пам'ятати про те, що його позики підлягають поверненню, хоча із надзвичайно вигідним для держави відсотком. А ефективним засобом для перевірки використання таких кредитних коштів був, є і залишається поділ основної суми на частини з проміжком у часі (так зване – траншування).

Світовий банк як інвестор може собі дозволити вкласти частину коштів у менш значний проект чи частину великого проекту щодо реформування системи державного управління чи національної економіки шляхом прийняття тих чи інших правових норм, а через певний період часу здійснити перевірку використання коштів щодо поставленої мети та прийняти рішення щодо того, чи варто видавати наступну частину позики, якщо її цільове призначення було порушено, а отже і перспективи позитивного впливу на економіку не простежуються.

Співробітництво зі Світовим банком протягом останніх п'яти років здійснювалось на основі прийнятої у лютому 2012 року Стратегії партнерства з Україною на 2012-2016 роки. Ця Стратегія була спрямована на допомогу Уряду у реалізації програми економічних реформ та інтеграції з ЄС. Проте через низку негативних факторів (як-от, анексія частини території України та військова антитерористична операція) міждержавні кредитні програми України дещо змінили свою основну мету і сьогодні є більш спрямованими на відновлення економіки після завданих війною збитків. Тому 20 червня 2017 року Рада Директорів Світового банку схвалила Концепцію партнерства Світового банку з

Україною на 2017-2021 роки, а головною метою цієї Концепції було визначено сприяння сталому та комплексному відновленню економіки України [92; 220; 224].

Варто також зазначити, що Концепція партнерства є стратегічним документом співробітництва між Україною та Світовим банком і узгоджується з цілями стратегії розвитку України, які було визначено в Програмі і плані дій Уряду, схваленому у 2016 році. Вона базується на Системній оцінці економіки України, яка була завершена спеціалістами Світового банку у березні 2017 року, та містить середньостроковий план підтримки Світовим банком реформ, що втілюватиме Уряд України [224].

Процес розробки Стратегії почався у жовтні 2016 року із обговорення пріоритетів розвитку України з Урядом, представниками приватного сектора та громадянського суспільства. В процесі розробки були визначені і узгоджені напрямки стратегічного партнерства між Україною та Світовим банком у 2017-2021 роки:

- Управління державними фінансами та реформа державного управління;
- Антикорупційна діяльність;
- Управління найбільшими фіскальними ризиками та покращення управління державними інвестиціями;
- Зміцнення фінансового сектора;
- Покращення інфраструктури;
- Створення рівноправного партнерства у приватному секторі;
- Земельна реформа;
- Реформа охорони здоров'я;
- Приватизація;
- Ефективне, результативне та комплексне надання послуг;
- Соціальна допомога;
- Цільова допомога постраждалим від конфлікту громадам [224].

Концепція також визначала перелік поточних заходів на 2017 рік, а також плани на 2018 і 2019 роки з розподілом їх за пріоритетами. Заходи на подальші роки

носять попередній характер і будуть переглянуті на основі консультацій з Урядом з метою забезпечення їх актуальності [224].

Фінансова підтримка Світового банку протягом всього періоду дії Концепції буде залежати від:

- прогресу України в реалізації реформ;
- покращення результатів впровадження портфеля проектів МБРР в Україні;

та

- загального кредитного потенціалу Світового банку і нормативу кредитування для України [224].

Група Світового банку є найактивнішим і найбільшим серед міжнародних донорів партнером України, який надає їй широкомасштабну і багатосекторальну допомогу як фінансового, так і технічного характеру. Члени Групи Світового банку відіграють провідну роль серед інших донорів України у відновленні і розбудові потенціалу ключових секторів економіки, впровадженні структурних реформ економіки та розвитку інституційної інфраструктури. Світовий банк співпрацює як з урядом, так і безпосередньо з підприємствами та неурядовими організаціями. Однак кредити Банку не можна назвати повністю пільговими, оскільки сам Банк залучає кошти на міжнародному ринку капіталів. У структурі співпраці Банку з Україною інвестиційні проекти поки що мають дуже незначну вагу. Виконання своїх програм в Україні Група Світового банку ставить у залежність від виконання Україною вимог МВФ [171, с.722].

Тому варто пам'ятати, що участь держави у групі Світового банку завжди тісно пов'язана із участю з Міжнародним валютним фондом. Наявність затверджених Концепцій співпраці стимулює державу до вчинення конкретних дій, а у випадку, якщо ці цілі суперечать інтересам держави, існує політична та правова можливість зміни такої Концепції за правилами зміни міжнародних договорів.

Також ми вважаємо, що при політико-правовому та економіко-правовому аналізі ці організації слід називати – Бреттон-Вудською системою, акцентуючи при цьому увагу саме на моменті створення, а не прив'язуючи до поки діючої міжнародної валютної системи.

Головною установою Світового банку є **Міжнародний банк реконструкції та розвитку**, що був створений одночасно з Міжнародним валютним фондом на конференції в Бреттон-Вудсі 1944 року. Це одна з найбільших і найвпливовіших у світі міжнародних фінансово-кредитних установ. Членство у МБРР є відкритим для всіх членів МВФ [55]. Україна вступила до Міжнародного банку реконструкції та розвитку 3 вересня 1992 року відповідно до Закону про вступ [76; 199; 55].

До керівних органів МБРР можна віднести Рада керуючих, директорат, президент МБРР, Спільний комітет по розвитку Світового банку та МБРР у складі 24 членів. Як і у кожній міжнародній економічній (фінансовій) організації, керівні органи МБРР здійснюють свою діяльність відповідно до поставлених цілей та мети.

Основною метою діяльності МБРР є стимулювання економічного розвитку держав-членів через надання довгострокових позик та кредитів, а також через гарантування приватних інвестицій. У статті 1 Угоди про МБРР зазначається про те, що до цілей діяльності МБРР, зокрема, можна віднести надання допомоги у відновленні економіки, виробничих підприємств та ресурсів у менш розвинутих країнах, а також у державах, що постраждали внаслідок війни [216]. Зважаючи на те, що необхідність створення такої організації як МБРР була зумовлена закінченням Другої світової війни, від якої економіки всіх держав постраждали, необхідність економічного відновлення цих держав зумовила до пошуку різних варіантів вирішення економічних проблем. Спільними зусиллями світового співтовариства вдалось віднайти такий спосіб взаємної допомоги, який не обмежуватиме політичну волю держави та забезпечуватиме їх суверенну рівність та незалежність у міжнародних відносинах.

Будь-яка фінансова безповоротна допомога від іншого суб'єкта міжнародного права могла б обмежити суверенітет держави, і такі допомоги стимулювали б розвиток нових коаліцій та держав-лідерів, що було недопустимим у зв'язку з постійною небезпекою відновлення військових дій.

Однак, і зараз така форма економічної співпраці дозволяє ефективно здійснювати фінансово-кредитні відносини, у період, коли незалежність для багатьох держав була здобута ціною життя співвітчизників, а для новоствореної

держава економічна підтримка від міжнародного співтовариства є більш, ніж важлива.

Також у статті 1 Угоди про МБРР зазначається про те, що МБРР насамперед ставить перед собою ціль (та право) розставлення пріоритетів тих чи інших економічних проектів на власний розсуд (вибираючи при цьому більш корисні та невідкладні, та незважаючи на їх масштаби) шляхом пошуку для таких проектів інших джерел кредитування чи грантування [216]. Це можуть бути як різноманітні фонди МБРР, що надають безповоротну фінансову допомогу на екологічні, соціальні та деякі інші питання, так і покладення обов'язку на державу самостійно здійснити фінансування частини проекту.

Форма співпраці з групою Світового банку зазвичай здійснюється за допомогою таких стандартизованих фінансових інструментів:

- Фінансування інвестиційних проектів (*Investment Project Financing*);
- Фінансування розвитку політики (*Development Policy Financing*);
- Програма для результатів (*Program-for-Results*);
- Трастові фонди та гранти (*Trust funds and grants*);
- Можливості для приватного сектору (*Private sector options*);
- Індивідуальні опції та управління ризиками (*Customized options and risk management*);
- Багатофазний програмний підхід (*Multiphase Programmatic Approach*).

Фінансовий інструмент “Фінансування інвестиційних проектів” (IPF) надає кредити МБРР, кредити та гранти МАР, а також гарантує фінансування урядів для діяльності, що створює певну інфраструктуру, необхідну для зменшення бідності та становлення сталого розвитку [337].

Інструмент IPF використовується у всіх галузях, з концентрацією в секторі інфраструктури, людського розвитку, сільського господарства та державного управління. IPF орієнтований на довгостроковий (горизонт від 5 до 10 років) і підтримує широкий спектр заходів, включаючи капіталомісткі інвестиції, розвиток сільського господарства, надання послуг, надання кредитів та надання грантів (у тому числі мікрокредитування), розвиток громади, та інституційне будівництво. На

відміну від комерційного кредитування, банк не лише надає країнам-позичальникам необхідне фінансування, але й слугує засобом для сталого, глобального передавання знань та технічної допомоги. Це включає підтримку аналітичної та проектної роботи на концептуальних етапах підготовки проекту, технічної підтримки та експертизи (у тому числі у сфері управління проектами та фідучіарною та гарантійною діяльністю) під час впровадження та розбудови інституцій протягом всього проекту [337].

Допомога Позичальнику у реалізації заявленого довгострокового проекту – ключова особливість наддержавного кредитування. І зазначена форма кредитування дозволяє підтримувати державу-Позичальника від моменту підписання міжнародного кредитного договору до його повного виконання.

Фінансування розвитку політики (DPF) передбачає надання кредиту МБРР, кредиту чи гранту МАР та гарантування бюджетної підтримки урядам або політичному підрозділу для програми політики та інституційних заходів, спрямованих на досягнення сталого, спільного зростання та зменшення бідності [337].

Інструмент DPF забезпечує швидке фінансування, що допомагає позичальнику задовольнити фактичні або очікувані потреби у фінансуванні розвитку. DPF має на меті підтримати позичальника у досягненні сталого розвитку за допомогою програми політики та інституційних заходів, наприклад, зміцнення управління державними фінансами, поліпшення інвестиційного клімату, вирішення проблемних питань для покращення надання послуг та диверсифікації економіки. DPF підтримує такі реформи через нецільове фінансування загального бюджету, яке підлягає власним процесам і системам впровадження позичальника. Використання банком DPF в країні визначається в контексті Рамкової програми партнерства (CPF). Політика DPF підкреслює приналежність країн та їх узгодження, консультації з зацікавленими сторонами, координацію донорів та результати, і вимагає систематичного поводження з фідучіарними ризиками та потенційними наслідками екологічної та розподільної діяльності підтримуваної політики. DPF може бути розширений як позики, кредити або гранти. Кошти

надаються клієнтові на основі забезпечення адекватної макроекономічної політики, визначеної Банком за допомогою оцінок МВФ, задовільного виконання загальної програми реформ та завершення комплексу критичних політичних та інституційних дій, узгоджених між Банком та клієнтом [337].

Програма для результатів (PforR) безпосередньо пов'язує розподіл коштів з досягненням визначених результатів, допомагаючи країнам покращити розробку та реалізацію власних програм розвитку та досягти довготривалих результатів шляхом зміцнення інституцій та розбудови потенціалу [337].

Трастові фонди та гранти дозволяють розширювати діяльність групи Світового банку, особливо в критичних ситуаціях, надавати підтримку, коли можливості до надання кредитів Світовим банком є обмежена, надавати негайну допомогу у випадку неочікуваних наслідків стихійних лих чи інших надзвичайних ситуацій, надавати пілотні інновації, що пізніше включаються до основних видів кредитування Світовим банком [337].

Можливості для приватного сектору щодо фінансування, прямих інвестицій та гарантій надаються через БАГІ та МФК. Гарантії також можуть надаватися через МБРР та МАР для проектів приватного сектору [337].

Багатофазний програмний підхід (МРА) дозволяє країнам структурувати співпрацю зі Світовим банком як набір менших пов'язаних операцій (або фаз) в рамках однієї програми. Такий підхід може бути застосованим до фінансування інвестиційних проектів та програмних результатів [337].

В результаті розбиття однієї позики на фази, клієнти банку можуть співвідносити запозичення з потребами фінансування, дозволяючи більш ефективно використовувати фінансові ресурси як для Банку, так і для клієнтів. Цей «адаптивний підхід» також посилює потенціал скупчення в інших джерелах капіталу для підтримки цілей розвитку. Наступні фази програм МРА будуть підготовлені як окремі операції з ретельним дотриманням усіх застосовуваних політик Світового банку стосовно управлінських оглядів, оцінок довірчих органів, оцінок екологічних і соціальних гарантій, а також своєчасного публічного оприлюднення та консультацій з постраждалими. Цей підхід також заохочує

грунтовніші навчання та адаптацію, оскільки наступні етапи включають результати попереднього навчання. Це допомагає забезпечити краще реагування Світового банку на зміну обставин, що склались в країні [337].

Перший проект за участю України було погоджено 28 квітня 1993 року, а отже за 25 років у Міжнародному банку реконструкції та розвитку було зареєстровано 105 проектів, стороною яких є Україна, з них 19 мають статус «Відмовлено» (*Dropped*), 68 – «Завершені» (*Closed*), і 15 – «Активних» (*Active*). Детальніша інформація про активні проекти МБРР, учасником яких є Україна, вміщено у Додатку А [338].

Однією із вагомих причин усвідомлення необхідності співпраці з міжнародними фінансовими організаціями були тогочасні нагальні потреби, пов'язані з розгортанням в Україні політичних та економічних трансформаційних процесів та пошуком ефективної стратегії ринкових змін, а вагомим впливом на державний апарат та на реалізацію стабілізаційної політики має кредитування МБРР, що виявляється у фінансуванні програм галузевої адаптації та структурної перебудови. Загалом структурне регулювання є основною умовою у процесі надання позик МБРР [295, с.162].

Реформування держави, її законодавства та органів значним чином залежить від джерела фінансування таких реформ та цілей, яких прагне досягнути держава-Позичальник.

Як вже зазначалось раніше, для визначення цілей Міжнародного банку реконструкції та розвитку щодо фінансування реформ в Україні, метою діяльності МБРР є сприяння реконструкції і розвитку територій його членів шляхом інвестування капіталу для відродження економік, зруйнованих війною, сприяння довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та підтримки рівності і збалансованості у розрахункових балансах шляхом заохочення міжнародного інвестування у розвиток виробничих ресурсів своїх членів тощо [55; 216].

Найбільш продуктивними та ефективними у цьому співробітництві були періоди 1996–1998 роки та 2007–2011 роки. Особливо слід звернути увагу на 1996–

1998 роки, адже саме тоді відбувалось закладення основ сучасної української економіки та політики, а кошти, що були отримані від міжнародних фінансово-кредитних організацій, у тому числі і від МБРР, відіграли важливу роль у становленні та розвитку фінансової системи молодої демократичної держави у центрі Європи [295, с.164].

Тому становлення економіки (а отже і політико-правового устрою) незалежної України головним чином залежала від коштів міжнародних економічних організацій, що вказує на те, яким рушійним інструментарієм для держави і права вони володіють.

У статті 4 Угоди про МБРР зазначається про те, що ні МБРР, ні жоден його представник не втручається у політичну ситуацію жодної з держав-членів, а також не приймають рішення, виходячи з політичних мотивів [216]. Незалежно від того, який політик чи політична сила здійснюють керівництво державою, особистісні мотиви не можуть слугувати причиною відмови. Однак, незадовільна фінансово-кредитна політика керівництва держави, що не сприятиме позитивним економічним перетворенням, чи обгрунтована підозра у подальшому нецільовому використанні кредитних коштів може все-таки стати безперечною умовою у відмові в наданні кредиту.

У статті 3 Угоди про МБРР зазначається про те, що МБРР співпрацює з державами-членами лише через їх бюджетно-кредитні установи [216]. Аналогічно і у статті 5 Угоди про МВФ зазначається про те, що кожна держава-член співпрацює з МВФ лише через її бюджетно-кредитні установи [299]. Визначення рівня представництва держави у цих відносинах має важливе значення. Воно дозволяє унеможливити проведення переговорів та отримання кредиту неуповноваженим суб'єктом, а отже не допускає отримання позик, що є необгрунтовані та непродумані єдиною державною фіскальною політикою. Такий механізм дозволяє ефективніше використовувати фінансову допомогу МБРР та МВФ, а також підвищити рівень довіри між суб'єктами міжнародного права.

На нашу думку, слід детальніше розглянути деякі положення кредитних договорів з МБРР.

Цікавим та не зрозумілим для нас є той факт, що лише 3 угоди з 14-ти, які були підписані Україною після Революції гідності є розміщено на сайті Верховної Ради, а отже були ратифіковані українським парламентом. Такої ситуації з опублікуванням договорів МБРР до 01.01.2014 року не було. Однак, на щастя для дослідників цих питань, всі договори є вміщені на відповідних сторінках проектів.

28 лютого 2019 року Україна залучила кредит у розмірі 529 млн євро, наданий Deutsche Bank під Гарантію на підтримку державної політики у сфері економічного зростання та фінансово стійких послуг від МБРР. Deutsche Bank надав кредит у розмірі 529 млн євро двома траншами: траншем А у розмірі 240 млн євро з терміном погашення 4 роки та траншем В у розмірі 289 млн євро з терміном погашення 10 років. За цим кредитом було використано другу частину Гарантії МБРР загальною сумою в розмірі 750 млн дол США [238; 240; 239].

Для цілей кредитування, окрім положень, вміщених в цих кредитних договорах є також загальні положення, що вміщені в рамковому договорі «Загальні умови, які поширюються на Кредитні і Гарантійні угоди для моновалютних кредитів» від 30.05.1995 [82] та «Загальні умови надання позик» від 01.07.2005 [81].

Щодо інших міжнародно-правових актів, що містять загальний, універсальний «рамковий» характер слід також зазначити «Посібник із закупівлі за позиками МБРР та кредитами МАР» [198]. Проте він призначений лише для безпосереднього виконання вже укладених проектів, стосується внутрішньодержавних процедур, тому його положення не охоплюються міжнародним публічним правом, а отже виходять за межі міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин.

Окрім МБРР, в рамках Групи Світового банку можна виділити ще декілька міжнародних фінансових організацій. Наприклад, **Міжнародна фінансова корпорація (МФК)**. Україна стала повноправним членом Міжнародної фінансової корпорації 18 жовтня 1993 року відповідно до Закону про вступ [76; 199].

Міжнародна фінансова корпорація поряд з МБРР входить до групи Світового банку. Ця міжнародна організація була створена 1956 року з ініціативи США. Корпорація має на меті сприяти економічному розвитку шляхом підтримки

зростання продуктивності приватного підприємництва у державах-членах корпорації, передусім у найменш розвинених регіонах, що доповнює діяльність МБРР. У співпраці з приватними інвесторами корпорація допомагає фінансувати створення, вдосконалення і розширення приватних підприємств з високою продуктивністю, що сприятиме розвитку держав-членів корпорації завдяки капіталовкладенням без гарантій їх погашення відповідними урядами. Членами корпорації можуть бути лише члени МБРР [55].

Діяльність Міжнародної фінансової корпорації в Україні зазвичай обмежується технічною допомогою. В основному МФК управляє коштами донорських програм допомоги сектору малих і середніх підприємств, включаючи полегшення доступу малих і середніх підприємств до джерел фінансування та сприяння земельній реформі. Крім того, МФК співфінансувала два проекти Світового банку, виступає партнером в проекті організації Банку мікрофінансування. МФК також запроваджує проекти з приватизації, розвитку підприємництва та земельної реформи. Крім того, МФК підтримує розвиток приватного сектора в Україні, здійснюючи прямі інвестиції та надаючи технічну допомогу [171, с.720].

Міжнародна фінансова корпорація лише опосередковано впливає на державно-правові інститути, адже забезпечуючи та фінансуючи діяльність певних підприємств, держава отримує додаткові надходження до бюджету від діяльності таких підприємств через податки та розвиток тих галузей економічної діяльності, метою фінансування яких і були прямі інвестиції від МФК.

Іншою міжнародною фінансовою організацією Групи Світового банку, про яку слід згадати, є **Багатостороння агенція з гарантування інвестицій (БАГІ)**. Україна стала повноправним членом Багатосторонньої агенції з гарантування інвестицій 27 липня 1994 року відповідно до Закону про вступ [76; 199].

Країни-члени Світового банку створили у 1988 році Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій, що страхує капіталовкладення від політичного ризику, на випадок експропріації, війни, зриву контрактів, інших форс-мажорних обставин. Головним завданням БАГІ є стимулювання потоку інвестицій на

виробничі цілі між державами – членами та особливо в держави, що розвиваються, доповнюючи таким чином діяльність МБРР, МФК та інших міжнародних фінансових організацій. Членами БАГІ можуть бути лише члени МБРР [55].

Багатостороння агенція з гарантування інвестицій на сьогодні веде в Україні лише одну операцію. Однак якщо умови інвестиційного клімату в Україні поліпшаться, Агентство буде готове розширити свою присутність в Україні. Наразі БАГІ розглядає можливості здійснення нової невеликої операції і може стати разом з МФК потенційним партнером у програмі сприяння конверсії промисловості високих технологій [171, с.722].

Задля поліпшення умов інвестиційного клімату Україна постійно вдосконалює інвестиційне законодавство, зокрема закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Варто зазначити, що таке вдосконалення законодавства має на меті не лише розширення діяльності Багатосторонньої агенції з гарантування інвестицій в Україні, але й збільшення обсягу надходжень іноземних інвестицій в підприємства України усіх форм власності, а особливо в приватні підприємства, адже розвиток таких підприємств зумовлює ріст надходжень до Державного бюджету, збільшує кількість робочих місць, підвищує вартість робочої сили, а отже і розмір заробітної плати, тощо. Це все дозволяє змінити та удосконалити податкову, соціальну та економічну діяльність держави, а отже і впливає на державно-правовий апарат.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) була створена як філія МБРР у 1960 році. Метою асоціації є підтримка економічного розвитку, збільшення продуктивності і життєвих стандартів життя у менш розвинутих державах світу, що є членами асоціації, в особливості запровадження фінансування для задоволення важливих потреб їх розвитку на сприятливіших умовах для балансу платежів, ніж надаються звичайними кредитами і таким чином продовження завдання розвитку МБРР та підтримки його діяльності. Для досягнення поставленої мети МАР надає безпроцентні кредити на 35-40 років. Погашення кредитів починається з 11-го року після початку їх використання. МАР стягує 0,75% комісійних. Членами асоціації можуть бути лише члени МБРР [55]. Україна стала

повноправним членом Міжнародної асоціації розвитку 27 травня 2004 року відповідно до Закону про вступ [76; 199].

Діяльність Міжнародної асоціації розвитку є надзвичайно важливою для менш розвинутих держав світу, адже допомагає підняти темпи економічного зростання шляхом надання кредитів на спеціальних умовах, що є більш лояльними, ніж умови МБРР.

Проте, слід звернути увагу на те, що обов'язковою умовою для членства у МАР є членство у МБРР. Це означає, що кредитування Міжнародної асоціації розвитку відіграє лише факультативний характер, порівняно із фінансовими механізмами, які запроваджуються Міжнародним банком реконструкції та розвитку, а отже їх завданням є допомога у реалізації планів МБРР.

Оскільки отримання тих чи інших позик від міжнародних (міждержавних, міжурядових) організацій зобов'язує державу на виконання умов відповідного міжнародного договору, то повернення кредиту є важливою умовою розвитку подальших міжнародних відносин держави. Тому, за загальним правилом, держава намагається задіяти всі механізми для такого повернення. Звідси випливає, що тягар погашення боргу покладається на Державний бюджет, а отже і на податкове законодавство та відповідні податкові органи.

Окрім Групи Світового банку, безпосередній вплив на міжнародні фінансово-кредитні відносини держав здійснює **Міжнародний валютний фонд** (*International Monetary Fund*), що є міжнародною фінансовою організацією, яка була заснована відповідно до Угоди про заснування МВФ, прийнятої Міжнародною валютно-фінансовою конференцією ООН 1944 року у місті Бреттон-Вудсі (США). До її складу входять 188 держав. Фонд має статус спеціалізованої установи ООН і його метою є регулювання валютно-кредитних відносин держав-членів та надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті. Україна є членом МВФ з 3 вересня 1992 року [76; 199; 22; 199]. Рішення та заяви МВФ часто можуть бути ключовими та вирішальними при вирішенні питань про надання чи ненадання

кредитів державі іншими міжнародними організаціями, хоча це і не є метою діяльності МВФ.

Основною метою діяльності Міжнародного валютного фонду є сприяння розвитку міжнародної торгівлі та валютного співробітництва через встановлення норм регулювання валютних курсів та контролю за їх додержанням, багатосторонньої системи платежів, надання державам-членам коштів в іноземній валюті для вирівнювання їх платіжних балансів [170, с.434]. У статті 1 Угоди про МВФ зазначається про те, що серед цілей МВФ є, зокрема, сприяння стабільності валют, усунення валютних обмежень, що спричиняють стримування росту світової торгівлі, сприяння урівноваженню зовнішніх платіжних балансів держав-членів тощо [299]. Як зазначалось раніше, форма кредитування МВФ дещо розширено тлумачить саму сутність кредитного договору. Валюта у таких відносинах, відповідно до цілей МВФ, є не лише інструментом, а й засобом здійснення фінансово-кредитних відносин.

У працях радянських вчених, що розглядали питання валютно-кредитних відносин у міжнародному публічному праві, можна простежити їх аналіз лише участі держав у МВФ та МБРР, і таке формулювання інституту міжнародного права могло бути на той момент для тих досліджень обґрунтованим. Однак сьогодні цього недостатньо. Кількість та зміст фінансово-кредитних відносин, а також їх суб'єктний склад не дозволяють нам зводити їх лише до валютно-кредитних. Також як і зміна Бреттон-Вудської валютної системи та Ямайську, змінює характер міждержавних валютних відносин, а отже і характер кредитних відносин за участю МВФ.

Проте значення валюти у фінансово-кредитних відносинах з таким суб'єктом міжнародного права як МВФ досі є важливим.

У статті 4 Угоди про МВФ, зокрема, зазначається про те, що держава-член має уникати маніпулювання валютним курсом задля макроекономічної стабільності [299]. У рамках цієї проблеми слід розглядати ті випадки, коли держава з метою зменшення кредитного зобов'язання перед МВФ, або короткострокового збільшення вигоди від кредитних коштів здійснюватиме

адміністративне маніпулювання курсом власної валюти. Такі заходи можуть принести короткостроковий ефект, однак у середньостроковому та довгостроковому періоді це може спричинити значне погіршення як стану економіки всередині держави, так і вплив на макроекономічну стабільність інших учасників міжнародних економічних правовідносин.

Фактично таке положення має забороняти державі приймати внутрішньо-правові нормативні акти, що маніпулюватимуть валютним курсом, а також міжнародні економічні договори, що можуть необґрунтовано та короткостроково впливати на валютний курс.

Керівними органами МВФ є: Рада керуючих, що складається з міністрів фінансів або керівників центральних банків держав-членів; директорат (виконавчий орган, який складається з 24 осіб); директор-розпорядник, а також в структурі МВФ функціонують відповідні комітети та фонди [170, с.434].

Вітчизняні вчені наголошують, що основними кредитними механізмами МВФ, які він часто застосовує з МБРР, є:

- домовленість про кредит «стенд-бай», який призначений для урегулювання проблем платіжного балансу, що мають короткотерміновий характер;
- механізм розширеного кредитування, який забезпечує більш довгострокову допомогу в підтримці структурних реформ;
- механізм фінансування додаткових резервів забезпечує короткострокову допомогу державам-членам;
- механізм компенсаційного фінансування покриває нестачу доходів держав від експорту чи надходжень від надання послуг;
- механізм екстреної допомоги забезпечує оперативну середньострокову допомогу державам-членам, в яких виникли проблеми платіжного балансу в зв'язку із стихійним лихом чи міжнародними збройними конфліктами, та інші кредитні інструменти сприяння економічному розвитку, зокрема з метою боротьби з бідністю [170, с.435].

Ці кредитні механізми мають бути регламентованими. Тому, основними фінансовими інструментами кредитування в МВФ є резервна частка, кредитні частки, домовленості про резервні кредити стенд-бай (*Stand-by Arrangements*) та механізм розширеного кредитування (*Extended Fund Facility*).

Резервна частка – це перша порція іноземної валюти, яку країна-член може отримати в МВФ у межах 25% квоти, називалася до ямайської угоди “золотою”, з 1978 р. – резервною часткою (*Reserve Tranche*).

Кредитні частки – це засоби в іноземній валюті, які країна-член може отримати понад розмір резервної частки (у випадку її повного використання авуари МВФ у валюті країни досягають 100 %), поділяються на чотири кредитні частки, або *Credit Tranches*, які становлять по 25% квоти.

Домовленості про резервні кредити стенд-бай (*Stand-by Arrangements*) (з 1952 р.) забезпечують країні-члену гарантію того, що в межах визначеної суми і протягом терміну дії угоди вона може за умови дотримання обумовлених в угоді умов безперешкодно отримувати від МВФ іноземну валюту в обмін на національну.

Механізм розширеного кредитування (*Extended Fund Facility*) (з 1974 р.) доповнив резервну і кредитні частки. Він призначений для надання кредитів на більш тривалий період і в більших розмірах стосовно квот, ніж у рамках звичайних кредитних часток [12; 149].

Ця організація координує співпрацю держав з метою взаємного економічного зростання, побудови ефективного глобального валютно-фінансового співробітництва, забезпечення фінансової стабільності та усунення валютно-фінансових перешкод у міжнародній торгівлі [298, с.41].

Деякі науковці також вважають, що масове приєднання до Бреттон-вудської угоди постсоціалістичних держав наприкінці ХХ століття можна розглядати як початок нового етапу розвитку міжнародних валютних правовідносин [273, с.29]. Однак, поки правових підстав для такого твердження, на нашу думку, немає.

У статті 12 Угоди про МВФ зазначається про те, що кожна держава-член Фонду має 250 голосів і по 1 додатковому голосу на кожную частину своєї квоти, що

еквівалентна 100 тисячам СПЗ, а також держава може отримати або втратити додаткові голоси відповідно до обсягів використання загальних ресурсів Фонду [299]. Ця норма фіксує захист прав держав-донорів МВФ (тобто держав, валюта яких в основному підлягає видачі у кредитах іншим державам). Зі сторони принципу суверенної рівності держав, такий підхід є неправомірним. Однак, розуміючи інтереси Кредиторів та стимулюючи їх бажання до співпраці, така форма розподілу голосів між державами-членами є розумним компромісом: усі мають рівні 250 голосів, а Кредитори мають додаткові голоси у зв'язку з їх квотою.

Відповідно до статті 13 Угоди про МВФ зазначається про те, що депозитаріями усіх коштів Фонду виступають центральні банки усіх держав-членів [299]. Як ми згадували раніше, золотовалютний стандарт передбачав потребу у передачі золота до Скарбниці США (Міністерства фінансів США) в обмін на долари США. Проте сьогодні за результатами зміни Бреттон-Вудської валютної системи на Ямайську, яка не передбачає прив'язування валют до золота чи долара США, Фонд не зберігає у себе валюту держав-учасниць. Квота такої держави у МВФ має зберігатись нею самостійно, а усі дії та процеси фіксуються у МВФ лише документально.

Кредитування в рамках МВФ здійснюється за декількома стандартизованими формами (видами, механізмами), які ми розглянемо трохи детальніше.

Під механізмом "стенд-бай" розуміється рішення Фонду, згідно з яким державі-члену надається запевнення в тому, що вона зможе протягом певного періоду і в рамках певної суми здійснювати покупки з рахунку загальних ресурсів відповідно до умов такого рішення [299].

Під покупкою в рамках резервної частки розуміється така покупка державою-членом спеціальних прав запозичення або валюти іншої держави-члена за свою власну валюту, яка не призводить до збільшення авуарів Фонду на рахунку загальних ресурсів у валюті такої держави-члена понад його квоти, за умови, що для цілей цього визначення Фонд може виключити покупки і авуари в рамках правил використання його загальних ресурсів з метою компенсаційного

фінансування коливань експорту, правил використання його загальних ресурсів в зв'язку з фінансуванням внесків в міжнародні буферні запаси сировинних товарів чи інших правил використання його загальних ресурсів, щодо яких Фондом, більшістю у вісімдесят п'ять відсотків від загального числа голосів, приймається рішення про таке виключення [299].

Під платежами за поточними операціями розуміються платежі, які виробляються з метою, відмінних від переказу капіталу, і включають, без обмежень всі платежі, належні до сплати в зв'язку з веденням зовнішньої торгівлі, інший поточної діяльності, включаючи послуги, а також у зв'язку з роботою звичайних короткострокових банківських і кредитних механізмів, платежі, що підлягають виплаті в формі відсотків по позиках і в формі чистого доходу від інших інвестицій, виплати поміркованих сум в рахунок погашення позик або в рахунок амортизації прямих інвестицій, помірні суми приватних переказів на поточні витрати сімей з-за кордону [299].

Чиста кумулятивна сума СПЗ, отриманих в порядку розподілу – це загальна сума спеціальних прав запозичення, виділених державі-учасниці, за вирахуванням його частки спеціальних прав запозичення, які були анульовані [299].

Вільно використовуваною валютою вважають валюту держави-члена, щодо якої Фонд встановлює, що вона дійсно широко використовується для платежів за міжнародними операціями та що вона є предметом активної торгівлі на основних валютних ринках [299].

А під угодами Фонду розуміється обмін Фондом одних грошових активів на інші грошові активи. Під операціями Фонду розуміються інші види використання або отримання Фондом грошових активів. Під угодами в СПЗ розуміється обмін спеціальних прав запозичення на інші грошові активи. Під операціями в спеціальних правах запозичення розуміються інші види використання спеціальних прав запозичення [299].

Початковий етап співпраці України з Фондом включав консультації та технічну допомогу щодо створення власної грошово-кредитної системи (функції та структура Національного банку та інших фінансових установ, структура валютного

ринку, введення власної валюти, тощо). Співпраця України з МВФ на рівні реалізації спільних програм економічного розвитку в Україні розпочалася з жовтня 1994 року з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалось переважно в рамках реалізації 9 спільних програм – STF (системна трансформаційна позика), «Stand-By» (стабілізаційна позика, *Standby Arrangement (SBA)*), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку, *Extended Fund Facility (EFF)*), попереджувальний «Stand-By» [91; 220].

Кредитні договори, що були укладені з МВФ, а також суми (у СПЗ), що були погоджені, надані та ті, що залишилось виплатити, висвітлені в Додатку Б [354; 355].

Вітчизняні вчені звертають увагу, що згідно зі Статутом МВФ, кредити МВФ спрямовуються на підтримку курсу національної валюти, міжнародних резервів держави та активних позицій платіжного балансу [12]. Так, дійсно, для незалежної держави важливим було та залишається функціонування власної грошово-кредитної системи. Зокрема, властивістю більшості сучасних держав є функціонування власної валюти та наявність власного державного органу, який займається регулюванням монетарної політики держави та емісією грошей. Проте в світі є винятки. Наприклад, держави Єврозони мають спільну валюту – євро. Хоча питання їх незалежності залишається відкритим, адже Європейський Союз є добровільним наднаціональним утворенням, про що детальніше йтиметься у третьому розділі.

Діяльність МВФ у сфері співробітництва з Україною переважно обмежувалася здійсненням час від часу галузевих оцінок, що відповідали певним політичним рекомендаціям [74, с.15].

В межах кредитних програм можна виділити кілька етапів:

- *Перший етап* (1994 – 1995 роки);
- *Другий етап* (1995 – 1998 роки) – головною метою кредитів була підтримка курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України;

- *Третій етап* (1998 – 2002 роки) – кредити були спрямовані на поповнення валютних резервів Національного банку України;
- *Четвертий етап* (2002 – 2008 роки) – співробітництво України з МВФ було сконцентровано у сфері технічної допомоги;
- *П'ятий етап* (2008 – 2013 роки) – у зв'язку із несприятливою ситуацією на світових фінансових ринках, за запитом України в терміновому порядку було надано кредит, який був зарахований до золотовалютних резервів Національного банку України;
- *Шостий етап* (2014 – 2019 роки) – відновлення економіки [91; 220].

Після двох років «паузи» у відносинах, у лютому 2014 р. Уряд України звернувся до МВФ з проханням розпочати переговорний процес щодо підготовки нової кредитної угоди між Фондом та Україною. А у зв'язку з світовою фінансовою кризою та пандемією коронавірусу на початку 2020 року, ми вважаємо, що розпочався новий етап кредитних програм України, в рамках якого в червні 2020 року вже було погоджено з МВФ та надано кошти за програмою stand-by.

Стабільність монетарної політики будь-якої держави забезпечується наявністю золотовалютних резервів, які відіграють роль «баласту» грошово-кредитної системи. До жовтня 2013 року Національний банк України таким чином здійснював постійний контроль стабільності курсу гривні щодо курсу долара США. Залучення з метою стабілізації економіки нових коштів у формі кредиту до золотовалютного резерву – головна перевага кредитів від Міжнародного валютного фонду. Стабільність монетарної політики та непохитність грошово-кредитної системи гарантує економічний розвиток держави та стабільне функціонування правових інститутів.

Як і у випадку з Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд має загальні правила («рамкові» угоди), що передбачають майже всі стандартні умови кредитних договорів-меморандумів.

Наприклад, Міжнародним валютним фондом у 1999 році було прийнято Кодекс належної практики по забезпеченню прозорості у грошово-кредитній та фінансовій політиці, який передбачає додаткові обов'язки на центральні банки

держав-Позичальниць з метою недопущення корупційних та інших непрозорих форм використання кредитних коштів [102].

Як і у випадку із кредитними договорами МБРР, кредитні договори-меморандуми МВФ після 01.01.2013 року на сайті Верховної ради України опублікованими не були. І знову ж таки для дослідників фінансово-кредитних відносин залишається доступним англomовний варіант на сайті Міжнародного валютного фонду.

У Листі про наміри до МВФ Україна звернула увагу про те, що станом на грудень 2018 року було досягнуто значного прогресу у зміцненні фінансового стану нашої банківської системи та створенні нових незалежних інституцій, націлених на боротьбу з корупцією, було ухвалено законодавство про пенсійну реформу, а також новий закон про приватизацію. Однак, станом на сьогодні є певні цілі Програми розширеного фінансування (EFF), що більше не були досяжними до завершення терміну дії Програми в березні 2019 року, тому Україна звернулась із проханням про нову 14-місячну програму з Україною у форматі Стенд-бай (SBA) у розмірі 2,8 млрд. СПЗ (139,2% квоти), яка йтиме слідом за Програмою розширеного фінансування [236].

Програма Стенд-бай зосереджуватиметься, насамперед, на підтриманні макроекономічної стабільності та збереженні економіки на шляху до стійкого зростання, продовженні фіскальної консолідації з метою постійного зменшення державного боргу, підтриманні гнучкого обмінного курсу та реформуванні фінансового та енергетичного сектора, а також продовження вдосконалення урядування та боротьби з корупцією [236].

Також, на нашу думку, в межах міжнародно-правового аналізу участі МВФ у міжнародних фінансово-кредитних правовідносинах, слід згадати про те, що система голосування МВФ є пропорційною до внеску та квоти держави-учасника цієї міжнародної організації. У розділі 5 статті 12 Статей угоди 1944 року зазначено, що кожна держава-член має 250 голосів та по одному додатковому голосу за кожні 100 тисяч СПЗ квоти. У випадку голосування відповідно розділу 4 чи 5 статті 5 – додатковий голос надається за кожні 400 тисяч СПЗ (у розмірі не

більше квоти) чистого обсягу продажу її валюти зі загальних ресурсів Фонду по операціях до дати голосування та віднімається по одному голосу за кожні 400 тисяч СПЗ (у розмірі не більше квоти чистого обсягу покупок відповідно до пунктів *b* та *f* розділу 3 статті 5) [299, ст.12].

Такий розподіл голосів дозволяє більш справедливо визначити роль кожної держави-члена МВФ у міжнародних фінансово-кредитних відносинах, хоча, як зазначалось раніше, є порушенням (або краще сказати – винятком) з принципу суверенної рівності держав. Але натомість такий спосіб голосування все ж підтверджує ідею про те, що міжнародні організації є похідними (вторинними) учасниками міжнародних публічних фінансово-кредитних відносин, адже узагальнене рішення МВФ щодо операції та угод є консолідованим рішенням усіх держав-членів, відповідно до їх впливу на міжнародні економічні відносини в цілому.

Як показують останні дослідження економістів, виконання умов, запропонованих МВФ спричиняють зростання ВВП, однак сам кредит МВФ такого зростання не спричиняє [320]. А це означає, що політико-правові умови кредитування, що передбачені у Меморандумах, прямо впливають на економіку держави-Позичальника, а власне кредит виступає лише стимулюючим, бонусним інструментом співпраці МВФ та Позичальника.

Таким чином, на прикладі співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями Бреттон-Вудської системи, ми змогли простежити багатогранність та багатофакторність цих відносин. Політико-економічний аспект вносить свої корективи у питання правового регулювання, а міжнародний кредитний договір виступає важливим, проте лише інструментом у врегулюванні цих відносин. На жаль, ми не можемо сьогодні простежити вплив права на ці відносини, адже міжнародне фінансове право лише обслуговує цілу систему міжнародних фінансово-кредитних відносин.

Щодо міжнародних фінансово-кредитних правовідносин України з цими організаціями, ми можемо стверджувати про ефективну та плідну співпрацю, що полягає у значній кількості укладених кредитних договорів, погоджених проектів

кредитування, реалізованих проектів (повернутих кредитів), а також у зацікавленості міжнародних організацій у подальшій співпраці з Україною.

3.2. Інші міжнародні фінансово-кредитні правовідносини України

Крім МВФ та групи Світового банку, Україна укладає міжнародні кредитні договори і з іншими суб'єктами міжнародного права. Оскільки в преамбулі, а також в статтях 85, 102 та 116 Конституції України встановлено стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі [105], аналіз таких договорів, на нашу думку, слід розпочати із особливого суб'єкта міжнародного права – **Європейського Союзу**, який на думку вітчизняних вчених, є яскравим прикладом регіонального інтеграційного об'єднання із наддержавними рисами, адже внаслідок набуття чинності з 1 грудня 2009 року Лісабонського договору цей суб'єкт міжнародного права набув міжнародної правосуб'єктності (до цього міжнародною правосуб'єктністю володіли його складові – Європейські Співтовариства) [170, с.430].

Міжнародні організації можуть певним чином обмежувати суверенні права учасників. Наприклад, органами міжнародних організацій із деяких питань приймаються рішення, що є обов'язковими для держав-членів. Так держави добровільно обмежують свій суверенітет, передаючи певні повноваження міжнародній організації. Але в такий спосіб суверенні права держави не заміщуються повноваженнями організації [29, с.282].

Необхідність обмеження державного суверенітету через здійснення процесів інтеграції європейських держав у велике об'єднання зародилась разом з федералізмом як ідея «єдиної Європи» у 50-х роках ХХ століття [263, с.360].

9 травня 1950 року вважається початком європейської інтеграції [120, с.29]. Це також можна вважати початком становлення і розвитку європейської системи безпеки, адже відразу після утворення 18 квітня 1951 року першої інтеграційної структури – Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), Договір про ЄОВС мав в тому числі й істотне політичне навантаження [62, с.10].

Однією з найголовніших рис, які вказують на те, що Європейський Союз (ЄС) не є міжнародною економічною організацією в своєму класичному прояві є те, що ЄС має свій власний бюджет, який складається з фондів, що фінансуються державами-учасниками, та концентрує близько 95% від усіх фінансових ресурсів держав-членів, а отже такий «спільний» бюджет є одним із найголовніших фінансових важелів наддержавного впливу на економіку держав-членів [15, с.135].

У 20 столітті спостерігався біполярний характер міжнародних відносин (США та СРСР), натомість у 21 столітті все може змінитись, адже після розпаду СРСР єдиною наддержавою зараз вважаються Сполучені Штати Америки, але з'явився цілий ряд потенційних наддержав: Європейський Союз, Бразилія, Індія, Китай та Російська Федерація, що свідчить про можливу багатополарність світу [1].

Важливим є те, що Україна може змінити своє правове становище на політичній карті світу, інтегрувавшись у таке міждержавне утворення як Європейський Союз. А це, в свою чергу, матиме вагомий вплив на майбутні зовнішньополітичні та внутрішньодержавні відносини.

Послідовно пройшовши всі етапи інтеграції, в тому числі – економічний та валютний союз, держави-члени ЄС перейшли до вищої (на той момент – виключно теоретичної) стадії інтеграції – політичної інтеграції, а міжнародна економічна інтеграція є вищою формою інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємопристосування всіх структур національних економічних систем [76, с.365; 107, с.7].

Фінансову систему Європейського Союзу забезпечує діяльність Європейського фонду розвитку, Європейського інвестиційного банку та його фондів: Європейського інвестиційного фонду, Тимчасового Единбурзького фонду кредитування та Премії Європейського інвестиційного банку [15, с.141].

Співпраця Європейського інвестиційного банку з Україною визначається тим, що головною метою діяльності ЄІБ є забезпечення досягнення визначених Радою ЄС стратегічних цілей шляхом надання цільових інвестицій. Стосовно співпраці з державами, які не є членами ЄС, ЄІБ керується мандатами наданими йому Радою ЄС [74, с.16].

Проекти в Україні розглядаються ЄІБ у таких секторах, як транспорт, телекомунікації, енергетична інфраструктура (на пріоритетних напрямках транс'європейських мереж і європейських транспортних коридорів), захист довкілля тощо. На сьогодні на різних стадіях проектного циклу (ініціювання, підготовки, реалізації чи повернення позики) перебуває 22 інвестиційних проекти, що підтримуються банком, із загальною сумою позик близько 3,5 млрд євро [108, с.43-44].

Вступ до Європейського Союзу є насамперед політичною та економічною інтеграцією, остання в свою чергу проходить ряд таких етапів: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція. Кожен наступний етап передбачає ширшу інтеграцію і має свої особливості. На відміну від інших форм міжнародного економічного регулювання, інтеграція в своїх найбільш розвинутих формах передбачає передачу частину суверенних прав в деяких сферах економічного регулювання на користь наднаціональних органів [107, с.7-8].

На підтвердження цього варто згадати, що до початку 1993 року поряд із гармонізацією бюджетної системи Європейського Союзу було також проведено уніфікацію банківської системи, за якою усі банки мають можливість працювати у будь-якій державі-учасниці, надають усі види банківських послуг, в тому числі з цінними паперами (так званий «універсальний банк»), а контроль та ліцензування здійснює держава походження банку [15, с.138].

Влітку 2004 року Європейський Союз започаткував реалізацію Європейської політики сусідства, яка охопила східне та південне коло сусідніх з ЄС держав [78].

За словами Беніти Ферреро-Вальднер, колишнього європейського комісара із зовнішніх відносин і Європейської політики сусідства, ЄПС не є політикою розширення. Вона не зачиняє двері європейським державам, які в майбутньому можуть мати бажання стати членами ЄС, але вона також не передбачає і конкретної перспективи вступу [103, с.145].

Усвідомлення неадекватності ЄПС та жорстка позиція України щодо її неприйнятності (передусім через її позиціонування як альтернативи політиці розширення) сприяли тому, що всередині ЄС почалися пошуки шляхів визначення для України нового статусу в стосунках з ЄС, про що свідчить ініційована навесні 2008 року Польщею та Швецією зовнішньополітична ініціатива «Східне партнерство», установчий саміт якої відбувся 7 травня 2009 року у м. Прага [78].

У вересні 2008 року на Паризькому саміті Україна-ЄС питання про створення зони вільної торгівлі внаслідок приєднання до СОТ було переведено у площину підписання угоди про асоціацію. Саме тому у червні 2009 року у Брюсселі за участю Ради з питань співробітництва Україна-ЄС було підписано новий міжнародний договір «Порядок денний асоціації (ПДА)», який став якісною заміною «Плану дій Україна – Європейський Союз» [280].

Незважаючи на те, що ЄС створювався як об'єднання лише шести європейських держав, зараз це об'єднання з 28 європейських держав, на території яких проживають понад 500 мільйонів громадян [263, с.365].

Протягом тривалого часу українська дипломатія домагалась отримання формальної перспективи членства в Європейському Союзі у відповідності до стратегічної мети, закріпленої в законодавстві України. Однак, в ході переговорного процесу виявилось, що на даному етапі внаслідок внутрішніх проблем як в самому Європейському Союзі, так і в Україні, отримання перспективи членства не є можливим. Питання перспективи вступу України в ЄС не зафіксоване прямою мовою в Угоді про асоціацію, що, втім, не позбавляє Україну права в перспективі скористатись статтею 49 Договору про Європейський Союз і подати відповідну заявку щодо членства [103, с.150].

Інституціональною основою процесу гармонізації законодавства України з правовою системою Європейського Союзу є укладена у 1994 році Україною Угода про партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, положення якої мають рамковий характер для України, а їх реалізація вимагає ухвалення правових актів, створення необхідних інституційних

механізмів та проведення відповідних дій як на міжнародному рівні [131, с.16], так і на національному.

Для оптимізації самого процесу гармонізації національного законодавства із європейським слід розробити проект Закони України «Про законопроектну діяльність в процесі гармонізації законодавства України із законодавством ЄС і його держав-членів», «Про систематизацію, гармонізацію та уніфікацію законодавства України» та «Про гармонізацію та уніфікацію українського законодавства з європейським та кодифікацію такого законодавства» [126, с.13].

Особливий інтерес для України становить створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, яка являє собою форму міжнародної економічної інтеграції, територію кількох держав з ліквідованими тарифними та іншими бар'єрами; форму інтеграції, що передбачає повну ліквідацію митних бар'єрів та кількісних обмежень у торгівлі певними товарами [93, с.3].

14 червня 1994 року Україна підписала Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Співтовариством та його державами членами. Указом Президента України 11 червня 1998 року затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу. Верховна Рада України 21 листопада 2002 року приймає закон «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», а 18 березня 2004 року закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [112, с.22]. Варто зазначити, що внаслідок політичного протистояння Українського народу, що почалось у листопаді 2013 року Україна здійснила значний крок на досягнення поставленої цілі.

Угода про асоціацію не гарантує і навіть не передбачає перспективу членства, але і жодним чином не заперечує такої можливості. Отже, укладання Угоди про асоціацію жодним чином не зобов'язує Україну утримуватись від здійснення процедур, необхідних для початку процесу набуття членства, насамперед, подання офіційної заявки на членство в ЄС [103, с.151].

Стратегічний курс України на інтеграцію з європейськими державами є правильним і вигідним, адже політика Європейського Союзу щодо критеріїв членства робить його розширення безпечним і привабливим не лише для держав-членів, а й для кандидатів на вступ, а головною передумовою рівноправного включення держави у процеси міжнародної економічної інтеграції є конкурентоспроможність національної економіки, центральним елементом якої має стати використання конкурентних переваг України: кадрового, науково-технічного та технологічного потенціалу держави. З позицій національних інтересів і багатовекторності економічна інтеграція є процесом економічної взаємодії держав, що має наслідком зближення господарських механізмів, які набувають форми міждержавних [263, с.366; 107, с.13-15; 93, с.5].

До позитивних наслідків вступу можна назвати зокрема такі:

- гарантія політичної стабільності: ЄС є стабільним політичним утворенням, яке за час свого існування накопичило досвід ефективної координації співпраці своїх держав-членів. Створено систему розмежування повноважень між урядами держав-членів і наднаціональними органами; забезпечується збереження національно-культурних особливостей держав-членів ЄС; розроблено спільну нормативно-правову базу. Створення валютного союзу посилює не тільки економічну, а й політичну цілісність ЄС;

- гарантія демократії: однією з умов інтеграції до ЄС є стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, забезпечення захисту прав людини і національних меншин. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання критеріїв вступу до ЄС – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні;

- гарантія безпеки: ЄС визнає важливе значення України у системі європейської безпеки. ЄС та Україна поділяють зацікавленість у збереженні стабільності в Європі. Інтеграція до ЄС відкриває шлях Україні до більш широкої участі в структурах міжнародної безпеки, забезпечує можливість спільних дій України та ЄС щодо контролю за експортом і нерозповсюдженням зброї масового

знищення, заборони використання протипіхотних мін та контролю за нелегальним розповсюдженням зброї;

- макроекономічна стабільність: макроекономічна стабільність є однією з передумов вступу до ЄС. Завершення бюджетної реформи, забезпечення незалежності Національного банку України, створення системи ефективного нагляду за фінансовим сектором дозволять Україні наблизитись до виконання зазначеної умови, використовуючи досвід, фінансову та технічну допомогу ЄС. Розширення кола членів Європейського валютного союзу збільшить макроекономічну стабільність ЄС, що матиме позитивний вплив на Україну;

- збільшення продуктивності економіки: вільний рух товарів, послуг і капіталів між Україною та ЄС, участь України у спільному європейському ринку буде наслідком підвищення конкурентоспроможності української продукції та збільшення продуктивності виробництва. Джерелом збільшення продуктивності має стати вільний доступ до капіталу і новітніх технологій, а запровадження європейських стандартів у економічній діяльності стимулюватиме надходження прямих інвестицій, що матиме позитивний вплив на внутрішній споживчий ринок;

- збільшення обсягів торгівлі між Україною та ЄС: розширення ЄС, із збільшенням його населення до 500 мільйонів споживачів, призведе до створення найбільшого споживчого ринку в Європі. Висока платоспроможність споживачів ЄС, швидкі темпи економічного розвитку держав Європейського Союзу неухильно підвищуватимуть роль ЄС як торгового партнера України. За останні 10 років співпраця Євросоюзу з третіми державами, тобто державами, які не входять до ЄС, збільшилась на 5,1%. За період 1994 – першої половини 2004 років частка українського експорту до нинішніх 25 держав-членів ЄС зросла з 7 до 31,9% (для порівняння: у цей же період частка українського експорту до Росії знизилась із 50% до 17,8%). Імпорт з європейських держав складає 32% на ринку України і це в основному обладнання та устаткування, необхідне для модернізації української економіки;

- вільне пересування робочої сили в межах ЄС: інтеграція до ЄС сприятиме обміну досвідом і вміннями між українськими та європейськими працівниками.

Внаслідок цього зростатиме продуктивність праці в Україні, збільшуватиметься реальна заробітна плата [120, с.51-53];

- зміна характеру міжнародного кредитування: зміна істотних умов міжнародних кредитних договорів, що полягає у застосуванні якісно нових механізмів та інструментів співпраці. Замість кредитних договорів між Україною та ЄС, Україна отримає можливість доступу до спільних фондів ЄС та зможе претендувати на нові умови міжнародних кредитних договорів з міжнародними фінансовими організаціями.

До негативних наслідків вступу можна навести такі:

- існує вірогідність того, що на зміну українській бюрократії може прийти така ж неефективна «європейська бюрократія». Керувати Україною будуть не обрані населенням України органи влади, а невідомі функціонери з Брюсселю;

- національно-культурна унікальність України може розчинитись і стати непомітною складовою загальноєвропейської уніфікованої культурно-цивілізаційної ідентичності;

- із відкриттям для європейських товаровиробників вільного доступу на українські ринки, українські товаровиробники можуть втратити частину національного ринку, натомість не отримавши змоги, через свою низьку конкурентноздатність, закріпитися на європейських ринках;

- від запровадження європейських норм регулювання економіки можуть постраждати окремі галузі української економіки, передусім сільське господарство, харчова та легка промисловість тощо. Дотації, які, наприклад, на сьогодні отримують європейські фермери, навряд чи будуть передбачені в аналогічному розмірі для українських аграріїв, чия продукція може бути взагалі не допущена на ринки ЄС, а обсяги її виробництва в Україні буде примусово знижено без відповідної компенсації [120, с.53-54].

Таким чином, дійсно, Європейський Союз не можна вважати ні міжнародною економічною організацією, ні міжнародною організацією в цілому. ЄС вже позиціонується на міжнародній політико-правовій арені не як міжнародна

організація, а як велике наднаціональне утворення з досить цікавим централізованим апаратом економічного впливу на держав-учасниць.

Хоча саме функціонування відповідних міжнародних економічних організацій та інституцій ЄС, що базують свою діяльність виключно на членстві в Європейському Союзі, дає можливість припустити позитивний вплив на економіку, право та державу майбутніх членів, серед яких, зокрема, є Україна.

Щодо правового аналізу кредитних договорів, що укладаються між Україною та ЄС, то насамперед слід зазначити, що Європейський союз є особливим суб'єктом міжнародного права, єдиним у своєму роді. Деякі вчені б сказали, що при укладенні цього договору застосовуються два види міжнародних правовідносин: публічні та наднаціональні [158, с.27]. Однак, відповідно до класичної теорії міжнародного права, цей договір відповідає усім «канонам» міжнародного договору у міжнародному публічному праві. Усі кредитні договори, що були укладені між Україною та ЄС, та ратифіковані Верховною Радою України, вміщено у Додатку В [197].

Зазвичай назва договору у міжнародних фінансово-кредитних відносинах не повністю передає суть характеру конкретних правовідносин. Однак з договорами, що укладають з тим самим кредитором можна простежити певну спільність у назві таких договорів. Наприклад, на відміну від договорів про фінансування, кредитні договори з ЄС мають умову щодо повернення коштів [116]. При цьому, слід зазначити, що позиція щодо назв фінансово-кредитних договорів з ЄС є дуже схожою з позицією, яка підтримується національними законодавцями, про яку зазначалось раніше.

Також у міжнародному праві зустрічаються випадки, коли у кредитному договорі прописана відкладальна умова. Наприклад, макрофінансова допомога буде надана позичальнику у випадку задовільного проведення заходів з реалізації іншого кредитного договору (у тому числі – з іншим кредитором) [146; 147].

Такі умови можуть свідчити про довіру одного кредитора до іншого, про спільні інтереси кредиторів, у тому числі – спільна мета, яка визначена ними міжнародною угодою (як-от, статут міжнародної організації), про необхідність

застосування спеціальних повноважень («вмін та навичок») одного кредитора для встановлення юридично значущих фактів, що можуть вплинути на реалізацію кредитної угоди.

Політична частина кредитної угоди зазвичай прописується або в окремому міжнародному договорі (меморандумі), або у додатку до діючого кредитного договору (як-от, «Заходи політики структурних реформ» у Меморандумі про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором, прийнятому в 2014, 2015 році тощо) [146; 147]. Однак, як нами зазначалось раніше, не залежно від кількості та назви міжнародних актів, якщо вони укладені між тими самими суб'єктами, щодо того самого предмету, вони вважатимуться окремими документами одного міжнародного договору.

Договори щодо фінансування за програмами ЄС не передбачають повернення коштів та складаються з трьох елементів: «Особливі умови» та додатки («Загальні умови», «Технічні та адміністративні положення») [234; 235]. Таким чином, такі договори є фінансовими, але не є кредитними. Проте, вони теж відносяться до групи фінансово-кредитних договорів, оскільки разом із кредитними договорами становлять єдину систему норм, що взаємодоповнюються.

Загальні умови фінансування проекту ЄС додаються до кожної угоди про фінансування, при цьому усі необхідні відхилення від таких умов фіксуються у основній частині договору [234; 235]. Зручність такого способу полягає у тому, що прописані раніше умови є універсальними та «рамковими», а отже за загальним правилом можуть стосуватись будь-яких відносин. Фактично такі умови виступають прототипом «публічної оферти» у національному праві. І аналогічно до національного права – усі особливості та специфічні характеристики кредитного договору, що відрізняються від стандартних («рамкових») умов, фіксуються безпосередньо у тексті кредитного договору (ця частина договору називається «особливі умови»).

Також окремим додатком виступають «Технічні та адміністративні положення» [234; 235]. У цьому документі фіксуються політико-економічні умови

та цілі кредитування, форми та характер звітування та моніторингу за дотриманням умов договору тощо.

Важливою відмінністю міжнародного кредитного договору та кредитного договору за нормами національного права є те, що усі можливі платежі звільняються від будь-яких видів податків та зборів [116]. Така умова у різних інтерпретація зустрічається у багатьох міжнародних актах.

Наприклад, рішення міжнародних судів (як-от, Європейського суду з прав людини) зазвичай містять положення про суму, яка виплачується державою-порушницею скаржнику, має бути звільнена від податків, або має бути збільшеною на розмір усіх можливих податків та зборів. Аналогічно у кредитних договорах. Вважаємо це характерною ознакою міжнародних економічних, фінансових та фінансово-кредитних відносин.

На противагу зазначеній нормі, у законодавстві багатьох держав (в тому числі – України) міститься положення про те, що повернення боргу не може вважатись доходом чи прибутком, а тому не підлягає оподаткуванню.

Таким чином, норми національного законодавства не передбачають оподаткування повернення боргу, а міжнародного права – надання коштів у позику.

Слід також зазначити, що умова про можливість дострокового погашення кредиту включається у міжнародний кредитний договір зазвичай лише за попереднім запитом Позичальника [116].

У випадку, коли зобов'язання не може бути виконане з вини Позичальника, Кредитор отримує право повідомлення про негайну сплату усієї непогашеної суми основного боргу, відсотків, комісій тощо [116]. При цьому обставини вини Позичальника можуть і не стосуватись конкретного договору чи навіть – Кредитора.

Кредитні угоди з ЄС здебільшого регулюють та тлумачаться відповідно до англійського права та є «Міжнародними договорами» в розумінні Закону України «Про міжнародні договори України» [117]. При цьому усі спори, що виникають з реалізації та тлумачення таких кредитних договорів сторони зобов'язуються передавати до Суду Європейського Союзу згідно зі статтею 272 Угоди про

функціонування Європейського Союзу [117]. Таким чином, прямо чи опосередковано міжнародні фінансово-кредитні відносини між Україною та Європейським Союзом регулюються нормами міжнародного права, національного законодавства України та Великобританії, а також права Європейського Союзу.

США. Іноді, щодо однієї і тієї ж мети може бути укладено декілька міжнародних кредитних договорів з різними суб'єктами, щодо різних сум фінансування, а деколи – й щодо різного характеру міжнародних фінансових відносин (договір про надання позики, гарантій, допомоги тощо). Наприклад, Угода про гарантії запозичення між Україною та США 2014 року своєю метою визначає підтримку програми економічних реформ України, що підтримується Міжнародним валютним фондом, АМР США та іншими членами міжнародної спільноти, підтримку подальшого доступу України до ринків капіталу та надати Україні зовнішнє фінансування за припустимими ставками [232]. Таким чином, США надають МВФ додаткові гарантії щодо виконання Меморандуму і кредитного договору Україною.

Теоретично, порушення Україною зобов'язання перед МВФ одночасно вважатиметься і порушенням Угоди про гарантування між Україною та США. Однак в цій угоді вміщено деякі спеціальні зобов'язання для України. Зокрема, серед спеціальних зобов'язань, які накладаються на Позичальника за гарантійною угодою, можуть бути, зокрема: обов'язок відшкодування та перехід права вимоги до гаранта у випадку, якщо він погасить замість позичальника зобов'язання, обов'язок оплати комісії у випадку затримки платежу перед гарантом, обов'язок невикористання надходжень у військових чи напіввійськових цілях тощо [232].

За суттю гарантійної цієї угоди, зобов'язання перед МВФ будуть виконані у будь-якому випадку: чи Україною, чи США. Однак, у випадку виконання зобов'язання Позичальника Гарантом, право вимоги перейде від Кредитора до Гаранта. При цьому, слід зазначити, що Гарант не стає Кредитором у цих відносинах, а лише отримує право такої регресної вимоги.

Фінансово-кредитні договори, укладені між Україною та США перелічено у Додатку Г [197].

Ліван. Важливу роль для міжнародного фінансового права відіграють також угоди, що не містять безпосередні умови кредиту, проте зазначають важливі передумови та умови співпраці, на основі яких такі кредити можуть бути надані.

Зокрема, в Угоді між ЦБ Лівану та НБУ 2011 року зафіксовано прагнення сторін сприяти розвитку економічних та фінансових відносин між цими двома країнами, а також належному вирішенню проблем, які існують між ними у цих сферах [231]. Для виконання цієї угоди сторони можуть домовитись про надання один одному кредитних коштів з урахуванням умов такої угоди про наміри.

ФРН. Іноді, міжнародний кредит може надаватись без визначення конкретної цілі. Такі міжнародні кредити називаються «незв'язаними» [150]. Така форма кредиту означає, що наперед не погоджується програма реалізації тих чи інших заходів із залученням коштів, однак, договір все-таки міститиме обмеження та загальні цілі, на які ці кошти видаються [150].

У міжнародному кредитному договорі (як і у інших міжнародних угодах) зазвичай міститься положення про можливість зміни та доповнення за взаємною згодою сторін у будь-який час у письмовій формі [150]. Таке положення для кредитних договорів відіграє надзвичайно важливу роль, адже може сприяти гнучкості міжнародного кредиту до економічних умов у світовій спільноті, виникнення можливих міжнародних та внутрішньодержавних криз, що можуть у тій чи іншій мірі перешкодити виконанню первинного кредитного договору.

Японія. У договорі може міститись умова про пільговий період (коли діє нижча відсоткова ставка чи взагалі відсутня) та/або про умови, за яких ставка зменшуватиметься. Наприклад, у кредитній угоді між Україною та Японією зазначається про те, що відсоткова ставка за користування кредитними коштами буде зменшена в 10 разів (з 0,1% до 0,01%) у випадку використання таких коштів (їх частини) для покриття платежів консультантам проекту [70]. Зокрема ця умова має не меті, окрім іншого, спонукання до залучення відповідних фахівців, що можуть експертно допомогти Позичальнику отримати більшу користь та вигоду від використання кредитних коштів в рамках проекту та цілей, наперед обумовлених у договорі.

Аналогічно, у цьому ж кредитному договорі між Україною та Японією також містяться умови про звільнення міжнародної організації ЛСА (Японське агентство міжнародного співробітництва) та усі японські компанії, які здійснюють свою діяльність в якості постачальників, підрядників та/або консультантів, від усіх фіскальних зборів та податків, що підлягають стягненню в Україні у зв'язку з виконанням кредитної угоди [70]. Така вимога зумовлена тим, щоб держава не почала наповнювати свій бюджет за рахунок кредитних коштів, а використовувала їх за призначенням.

Частина міждержавних угод відбуваються у формі обміну нотами. Їх структура є цікавою зі сторони міжнародного права. Наприклад, угода між Урядом України та Урядом Японії щодо Кредитної угоди про Позику на політику розвитку на здійснення економічних реформ між Кабінетом Міністрів України та Японським агентством міжнародного співробітництва складається з двох нот (Японська нота та Українська нота), Списку неприйнятних товарів, відповідно до умов угоди (та супровідного листу від уряду Японії) та Української вербальної ноти [230]. Однак, як ми вже зазначали раніше, така форма не суперечить вимогам міжнародного права щодо міжнародних договорів, а всі ці елементи (через об'єкт та предмет регулювання, суб'єктів відносин тощо) стосуються одного міжнародного кредитного договору, укладеного в кількох документах.

Фінансово-кредитні договори, укладені між Україною та іншими державами (окрім США) перелічено у Додатку Д [197].

Такі ж ознаки міжнародного кредитного договору можна прослідкувати і у договорах з міжнародними фінансовими організаціями. На нашу думку, цей аналіз слід розпочати із співпраці України та **Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР).**

European Bank for Reconstruction and Development – міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у державах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки. Банк заснований у 1991 році. На сьогодні членами ЄБРР є 65 держав. Україна стала повноправним членом Європейського банку реконструкції та розвитку 14 липня

1992 року відповідно до указу Президента України від 14 липня 1992 року №379/92 «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» [76; 220].

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) входить до системи провідних міжнародних фінансових установ із найвищим кредитним рейтингом — AAA. Банк надає допомогу державам Східної Європи та колишнього Радянського Союзу на етапі ринкової трансформації, зокрема для довгострокового економічного зростання певного регіону за рахунок фінансування інвестиційних проектів. ЄБРР сприяє переходу до відкритої економіки, орієнтованої на ринок, розвитку приватної підприємницької ініціативи в державах Центральної та Східної Європи [241; 108, с.37].

Серед форм співпраці, котрі ЄБРР реалізує в державах із перехідною економікою, можна виділити пряме фінансування діяльності приватного сектору, структурної перебудови, приватизації, а також інфраструктури, яка супроводжує таку діяльність. Основними видами фінансування ЄБРР є кредити, вкладення в акціонерні капітали та гарантії. Відповідно до своєї стратегії банк 40 % кредитів надає на пільгових умовах під гарантії уряду, а 60 % — приватним підприємствам на комерційних умовах. Зокрема, використовуються такі форми операцій: надання кредитів, інвестування в капітал, гарантування розміщення цінних паперів, полегшення доступу на ринки капіталу, надання технічного сприяння та позик на реконструкцію й розвиток інфраструктури. Крім того, ЄБРР здійснює зовнішнє пряме та спільне фінансування інвестиційних проектів. Дедалі більший інтерес банку викликає фінансування недержавних підприємств, зокрема приватних малих і середніх (МСП) [108, с.37-38].

ЄБРР працює лише на комерційних засадах. Банк надає тільки цільові кредити під конкретні проекти приватним і державним структурам на потреби розвитку економіки (60% позичкових засобів спрямовуються у приватний і 40% - у державний сектор) [220].

Головне завдання Європейського банку реконструкції й розвитку (ЄБРР) – сприяти переходу до ринкової економіки, а також розвитку приватної підприємницької ініціативи в державах Центральної та Східної Європи [171, с.723].

Важливим напрямом співробітництва з європейськими структурами для України є кредитно-фінансова взаємодія у банківській сфері. Основним партнером тут виступає Європейський банк реконструкції та розвитку, рада директорів якого ще в 1997 році затвердила стратегію дій стосовно України [93, с.4].

ЄБРР є Адміністратором двох міжнародних фондів – Рахунку ядерної безпеки і Чорнобильського фонду «Укриття», з яких фінансуються проекти міжнародної технічної допомоги з підготовки Чорнобильської АЕС зі зняття з експлуатації і перетворення об'єкта «Укриття» в екологічно безпечну систему [220].

Ключові проекти у державному та муніципальному секторах в Україні, які заплановані для фінансування ЄБРР у теперішній час:

- проект з побудови Пан'європейського коридору на користь «Укравтодор» (з відповідним паралельним фінансуванням за рахунок Європейського Інвестиційного Банку);

- розширення Програми сприяння торгівлі (Trade Facilitation Programme), яка дає можливість українським банківським установам підтверджувати через ЄБРР відповідні торгівельні документарні інструменти;

- проект модернізації газокompресорних станцій на трубопроводі Уренгой-Помари-Ужгород (з паралельним фінансуванням за рахунок Європейського Інвестиційного Банку);

- низка проектів у галузі комунального господарства та енергозбереження за програмою Східно-європейського партнерства з енергоефективності на навколишнього середовища («Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership – E5P») [220].

На сьогодні ЄБРР залишається одним з провідних інвесторів в економіку України, вкладення якого мають комплексний характер. ЄБРР надає значну підтримку економічним реформам в державі, що створює умови для розвитку

стосунків між Україною та Банком, про що свідчить портфель проектів ЄБРР в Україні [219].

ЄБРР здійснює кредитування та інші види фінансування банківської діяльності, проте мета такого кредитування є насамперед допомога постсоціалістичним державам у переході від командної економіки до ринкової шляхом підтримання приватного підприємництва, що здійснюється в основному за допомогою такого економічного інструменту як фінансові інвестиції, що розглядаються у вигляді так званих «проектів».

Подальший розвиток співробітництва України з ЄБРР забезпечуватиме найширше використання можливостей Банку для здійснення ринкових перетворень, залучення його фінансових ресурсів одночасно з іншими стратегічними інвесторами до роботи над проектами з високими рівнями ризику, для запровадження сучасних методів фінансового менеджменту і корпоративного управління [74, с.16].

Зрозуміло, що Європейський банк реконструкції та розвитку не фінансує підприємства, що працюють «в тіні» (тобто не зареєстровані в передбаченому законодавством порядку та не сплачують податків). Тому при жорсткому режимі оподаткування, який зокрема був встановлений Податковим кодексом України у 2010 році, значна частина бізнесу опинилась за межами правового регулювання, а отже не може брати участь у інвестиційних програмах та не сплачуватиме податки та збори до Державного бюджету України.

Фінансово-кредитні договори, укладені між Україною та ЄБРР перелічено у Додатку Е [197].

Зазвичай, якщо сторони бажають продовжити співпрацю щодо реалізації певного проекту, новий етап кредитування супроводжується укладенням нового кредитного договору, при цьому усі умови, що залишаються незмінними не прописуються заново, а лише вміщується відсильна норма до попереднього договору та/чи до рамкової угоди [229]. Таким чином, можна вважати, що сторони мають вибір між внесенням змін до діючого договору (якщо такі зміни були дозволені договором) та укладенням нового договору з відсильними нормами. На

результат виконання цих кредитних договорів, такий вибір форм продовження співпраці не впливатиме.

Частка держави в рамках міжнародної організації може бути збільшена шляхом внесення додаткової частки, випуску та оплаті додаткових акцій тощо. При цьому держава-член самостійно та повністю зобов'язана здійснити всі необхідні для цього законодавчі та внутрішньодержавні дії [90]. Такі положення також підтверджують гнучкість міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, а отже і здатність швидко та ефективно реагувати на зміну поточного положення держави у міжнародних економічних правовідносинах.

Кредитні договори з ЄБРР зазвичай складаються з наступних структурних елементів: стандартні положення та умови, основні фінансові умови кредиту, умови виконання проекту, призупинення та дострокове погашення кредиту, набрання чинності (умови, що передують набранню чинності, а також умови, за які договір можна припинити через ненабрання чинності), а також додатки: опис проекту та категорії та вибірки кредиту [115].

Міжнародні кредитні правовідносини можуть мати приватно-правовий та публічно-правовий характер одночасно. Наприклад, у кредитних договорах між державними установами та Європейським банком реконструкції та розвитку публічно-правовий елемент може бути у формі гарантійної угоди, за умовами якої держава надає гарантії за приватно-правовим зобов'язанням, яке взяло на себе підприємство, установа чи організація будь-якої (зазвичай, державної) форми власності [32]. Така форма відносин дозволяє більше ефективно та точково фінансувати різні сфери економічних та господарських відносин у середині держави залучаючи максимальну користь від міжнародних публічних та приватних інструментів фінансування та кредитування.

При цьому для нас (в рамках цього дослідження) особливу увагу становлять власне гарантійні угоди, та норми публічно-правового характеру у окремих кредитних договорах.

Наступними, на нашу думку, слід розглянути деякі фінансово-кредитні договори, укладені між Україною та **Європейським інвестиційним банком (ЄІБ)**, перелік яких вміщено у Додатку Ж [197].

Участь місцевого самоврядування у міжнародних публічних фінансово-кредитних відносинах розглянемо на прикладі Фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком (Розвиток системи водопостачання та водовідведення в місті Миколаїв). Якщо розглянути суб'єктний склад цієї угоди, то Позичальником визначено Україну (а саме, Міністра з питань житлово-комунального господарства України). В згаданій угоді не прописано класичне поняття Кредитора (Позичкодавця), адже за умовами договору (як це зазвичай і відбувається) прописано різні джерела фінансування проекту (власними коштами Позичальника, кредитом Європейського інвестиційного банку, грантом Європейської Комісії в рамках Фонду підтримки інвестицій у водний сектор, тощо). Європейський інвестиційний банк в цій угоді скорочено іменується як Банк, а місто Миколаїв – як Ініціатор. При цьому, підконтрольний Ініціатору «Миколаївводоканал» виступає окремим суб'єктом правовідносин і у договорі Кінцевим бенефіціаром [251].

Юридична частина питання виконання Фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком (Розвиток системи водопостачання та водовідведення в місті Миколаїв) за участю України (Позичальника), міста Миколаїв (Ініціатора) та «Миколаївводоканалу» (Кінцевого бенефіціара) закріплена достатньо чітко у тексті договору. Незважаючи на те, що всі умови співпраці згаданих суб'єктів з Європейським інвестиційним банком прописані в цій угоді, вона вважається укладеною між Україною та ЄІБ, а Україна в свою чергу зобов'язується укласти з Ініціатором та Кінцевим бенефіціаром Субкредитну угоду, де має прописати ті ж положення, що і у Фінансовій угоді [251].

З однієї сторони можна говорити про те, що це дві різні угоди, адже перша (Фінансова угода) укладається між суб'єктами міжнародного права, а друга (Субкредитна угода) – між органами влади та місцевого самоврядування. Однак ми вважаємо, що це не так. Оскільки обидві ці угоди регулюють одні і ті ж фінансово-

кредитні відносини, щодо того ж об'єкта та предмета правового регулювання за участю спільних суб'єктів, несуть публічно-правовий характер та містять взаємодоповнюючі положення, які дублюються у кожній зі згаданих угод – ці угоди становлять єдиний юридичний акт щодо єдиної юридичної дії.

У Фінансовій угоді між Україною та Європейським інвестиційним банком від 22 грудня 2014 року, метою залучення кредитних коштів визначено реалізацію операцій з подолання наслідків геополітичних подій у Східній Україні, включаючи вирішення потреб внутрішньо переміщених осіб і підтримку, сприяння та прискорення якнайшвидшого відновлення інфраструктури на територіях, що перебувають під контролем Уряду України [250].

Кожна процедура залучення чергового траншу зазвичай називається вибіркою. При цьому введення такого терміну зумовлене необхідністю обмежень щодо залучення траншів кредиту у часі (найчастіше допускається одна вибірка протягом одного календарного місяця) [250; 207].

Фінансові угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком зазвичай містять цікаве розмежування кредиту та позики. Згідно з умовами цього договору, кредит – це сукупність траншів на визначену загальну суму, що було погоджено в рамках фінансової угоди, а позика – це сукупна сума усіх траншів, що реально були надані Банком [250; 207]. Така позиція теж не співпадає з усталеними поняттями “кредиту” та “позики” у праві, однак для мети співпраці з конкретною організацією, на нашу думку, цілком може застосовуватись. Єдиною умовою такого незвичного тлумачення має бути обов'язкове фіксування значення згаданих термінів в тексті рамкового договору, або хоча б у межах конкретного міжнародного договору про надання позики.

Світова спільнота підтримує правомірну позицію України щодо протидії та засудженню злочинних дій, що вчиняються терористичними організаціями в Криму та на Сході України. Свою підтримку вони фіксують також і шляхом укладення відповідних фінансово-кредитних договорів для покращення інфраструктурного середовища України.

У Фінансові угоді між Україною та Європейським інвестиційним банком від 11 листопада 2016 року (в рамках проекту «Міський громадський транспорт України»), метою залучення кредитних коштів визначено інвестиції у приблизно 20 середніх та великих міст України, які ставлять собі за мету закупити новий рухомий склад (тролейбуси, трамваї, автобуси та вагони метро) для парку пасажирського транспорту, власником якого виступають міські громади, відновити існуючу транспортну інфраструктуру та розширити її за рахунок нових елементів транспортної інфраструктури [207]. І знову ж Банк обмежує свою підтримку лише територіями України, які знаходяться під контролем Уряду України [250; 207].

Таким чином, Європейський інвестиційний банк продовжує інвестувати та залучати власні кошти у інфраструктурний розвиток України, попри те, що приватні інвестори бояться вкладати власні кошти у державу, втягнуту до міжнародного збройного конфлікту.

Україна стала повноправним членом **Чорноморського банку торгівлі та розвитку (ЧБТР)** 17 червня 1997 року відповідно до закону України від 17 червня 1997 року №348/97-ВР «Про ратифікацію Угоди про заснування Чорноморського банку торгівлі та розвитку».

У співробітництві з Україною Чорноморський банк торгівлі та розвитку першочерговий наголос робить на фінансуванні проектів торговельної діяльності малих та середніх підприємств як провідного рушія економічного розвитку більшості держав Чорноморського регіону. На фінансування їх діяльності відведено основну частину фондів ЧБТР. Метою діяльності ЧБТР є забезпечення ефективної підтримки процесу переходу держав-членів до економічного процвітання народів регіону, а також фінансування та сприяння регіональним проектам, та здійснення інших банківських послуг згідно з проектами державного та приватного секторів у державах-членах та торговими відносинами між державами-членами [74, с.16].

ЧБТР є регіональною міжнародною економічною організацією, що забезпечує розвиток приватних та державних підприємств шляхом інвестування чи

кредитування. Від МБРР та ЄБРР він та розвитку відрізняється своїм обмеженим та суто економічним характером діяльності.

Частка України у статутному капіталі ЧБТР становить 13,5%. Україна є одним з найбільших акціонерів ЧБТР. Діяльність Чорноморського банку торгівлі та розвитку в Україні спрямована на підтримку таких секторів економіки, як енергетика, транспорт, суднобудування, машинобудування, банки, а також експортно-орієнтовані підприємства [69; 108, с.43].

Значну увагу у своїй діяльності ЧБТР звертає на забезпечення справедливого та рівного розподілу фінансування проектів розвитку. Діяльність ЧБТР спрямована на забезпечення активізації економічного розвитку держав регіону, на підтримку розвитку як малого підприємництва, так і державних підприємств держав-членів Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). ЧБТР підтримує регіональні торговельні та інвестиційні проекти, забезпечує фінансування комерційних трансакцій та проектів, які сприятимуть встановленню міцніших економічних зв'язків між державами Чорноморського регіону [74, с.16].

З моменту заснування ЧБТР Україна отримала фінансування проектів на суму 313,1 млн євро, тобто на 1 євро, сплачений нею, припадає приблизно 6,03 євро, одержаних для кредитування вітчизняних проектів як державного, так і приватного сектору. На сьогодні ЧБТР фінансує 15 проектів за участю України із загальною сумою позики майже 157 млн євро й 60 млн дол. США. Кредити за цими проектами залучаються без надання державних гарантій, їх реалізація не передбачає використання коштів державного та/або місцевого бюджетів [108, с.43].

Щодо участі України у Чорноморському банку торгівлі та розвитку – то значне кредитування отримують власне банки та фінансові компанії, а отже його діяльність поки не розповсюджується на інші галузі економіки України (судноплавство, енергетика, тощо).

Фінансово-кредитні договори, укладені між Україною та ЧБТР перелічено у Додатку 3 [197].

У статті 2 Угоди про заснування ЧБТР зазначено, що для досягнення своєї мети Банк надає допомогу у розвитку міжрегіональної торгівлі, особливо засобами виробництва, між країнами-членами, фінансує виробничі проекти та підприємства в країнах-членах, співпрацює з міжнародними закладами та національними закладами з питань фінансування та розвитку країн-членів, засновує спеціальні фонди для конкретних цілей, визначених Правлінням, та розпоряджається ними, проводить наукові дослідження з метою сприяння економічному розвитку регіонів країн-членів в цілому, та кожної країни-члена, для прискорення розвитку та перехідних процесів, заохочує регіональне співробітництво з метою розвитку та співробітництва із країнами-членами з метою орієнтування їх політики в галузі розвитку на більш ефективне використання їх ресурсів згідно із задачами зміцнення економічного потенціалу країн-членів та надає консультативні послуги в галузі розробки раціональної економічної політики, сприяє процесу інвестування в національні проекти та в проекти у галузі соціальної інфраструктури в країнах-членах засобом надання гарантій безпосередньої участі та використання інших фінансових механізмів як у державному, так і в приватному секторі, здійснює інші дії та надає інші послуги, які можуть сприяти досягненню цілей банку [233].

Відповідно до статті 4 Угоди про заснування ЧБТР, одиницею обліку капіталу Банку є Спеціальні Права Запозичення (СПЗ), як вони визначені в Статуті МВФ [233]. Схожість цілей у ЧБТР та МВФ, а також використання спільних одиниць обліку, на нашу думку, свідчить про бажання створення регіональної міжнародної економічної організації, за аналогією до МВФ. Однак, для організацій, що надають фінансування, важливим є наявність постійно діючого члена-донора, коштами якого такі держави-Позичальники зможуть користуватись.

Щодо перспектив вступу та участі України у **Центральноєвропейській асоціації вільної торгівлі** як однієї із передумов вступу до Європейського Союзу та наслідки “Угоди про асоціацію” – це питання, що можна часто зустріти під терміном “європейська інтеграція”.

Дійсно, європейська інтеграція – ключовий пріоритет зовнішньої політики України, який передбачає проведення системних реформ в усіх сферах життя

відповідно до норм та стандартів ЄС. Кінцевою метою європейської інтеграції є набуття Україною членства в Європейському Союзі. Сучасні слабкі євроінтеграційні позиції України є закономірним результатом непослідовності і зволікання у здійсненні реформ. Роки тупцювання на місці залишили Україну позаду тих держав Центральної та Східної Європи, які наполегливо здійснювали складні ринкові перетворення. Посилання на те, що Україна стала незалежною лише у 1991 році, що в ній більша спадковість еліт, або на те, що важкий етап ядерного роззброєння в першій половині 1990-х років об'єктивно обмежував зовнішньополітичні можливості України і тому їй потрібно більше часу для трансформації, лише частково пояснюють невтішний результат. Адже Словаччина, наприклад, стала незалежною лише у 1993 році, але змогла наздогнати інші держави-кандидати та перейти від «парадигми трансформації» до «парадигми інтеграції» [120, с.55].

Тому Україні слід здійснити ряд дій, кроків для того, щоб мати можливість стати членом Європейського Союзу. Одним із таких кроків є участь у Центральноєвропейській асоціації вільної торгівлі.

Центральноєвропейська асоціація вільної торгівлі (*CEFTA – Central European Free Trade Agreement*) – спеціальна структура регіонального господарського співробітництва – була заснована наприкінці 1992 року центральноєвропейськими державами задля вирішення економічних завдань. Головною метою угоди є руйнування бар'єрів у торгівлі між державами-членами та їхня поступова інтеграція до ЄС. Необхідними умовами вступу до CEFTA є:

- 1) членство в СОТ;
- 2) підписання угод про вільну торгівлю з кожною із держав-членів CEFTA;
- 3) асоційоване членство в ЄС [17].

Важливим є те, що на даний момент зараз в Україні немає жодних перешкод для здійснення цього стратегічно важливого кроку, а саме вступу у Центральноєвропейську асоціацію вільної торгівлі.

Також слід звернути увагу на те, що з року в рік обсяги зовнішньої торгівлі України з державами CEFTA зростають. При цьому спостерігається позитивна для

України тенденція переважання експорту над імпортом. Однак у загальному товарному експорті держав СЕФТА експорт до України становить 0,1 %, а частка товарного імпорту з України складає понад 3 % в загальному імпорті держав СЕФТА. За обсягами товарообороту Україна знаходиться для СЕФТА на 15 місці [17]. Таким чином, незважаючи на послідовне зростання обсягів взаємної торгівлі України з державами СЕФТА, її рівень все ще не відповідає обопільним можливостям, і потенціал зовнішньої торгівлі використовується недостатньо ефективно. У зв'язку з цим завдання підтримки та розвитку торговельного співробітництва України з державами СЕФТА набуває актуальності. Для України СЕФТА протягом 2002-2008 рр. залишалась шостим за значущістю регіональним торговельним партнером після ЄС-27, Азії, СНД (без Молдови), Африки та Америки [17].

Проте Центральноевропейська асоціація вільної торгівлі не є єдиною передумовою перешкодою, яку слід подолати Україні для вступу до Європейського Союзу.

Участь у Центральноевропейській асоціації вільної торгівлі та виконання загальних вимог до держав, які бажають подати заявку на вступ до Європейського Союзу, є запорукою успіху та однією з головних умов такого вступу.

Фінансово-кредитні договори, укладені між Україною та **іншими міжнародними організаціями** перелічено у Додатку И [197], однак усі вони були погодженими до 2011 року, а тому ми не вбачаємо потребу у їх детальному аналізі в рамках цього дослідження.

Щодо перспектив подальшого дослідження фінансово-кредитного інституту, то ми вважаємо, що таких питань є більш, ніж вдосталь.

Наприклад, при аналізі міжнародних фінансово-кредитних відносинах за участю України сьогодні постає питання ефективності та якості економіко-правових результатів залучення кредитних коштів.

Одним із основних чинників окресленої ситуації є відсутність вільних коштів на модернізацію й розвиток. Національні виробництва переважно високозатратні через істотно завищені ціни на енергоносії та велику залежність від

їх імпорту. У виробництві використовуються застарілі технології, наслідком чого є висока матеріаломісткість витрат на промислове виробництво, а також застарілі виробничі потужності, термін експлуатації котрих давно минув. У багатьох галузях завантажуються наявні виробничі потужності без проведення модернізації, що значно збільшує вартість продукції. Зазначене не дає змоги накопичувати вільний ресурс для оновлення виробничого потенціалу України [108, с.44].

Деякі вчені вважають, що держави також мають прагнути до залучення коштів через небанківські фінансові інститути [315]. Ми вважаємо, що таке залучення є виправданим лише через грантові (безповоротні) форми фінансування. Додаткове договірне навантаження та економіко-політичні зобов'язання в рамках міжнародного права можуть негативно позначитись на внутрішніх справах держави.

Слід також пам'ятати про вплив суб'єктів приватного права на економіку держав. Адже цілком можливо, що приватні міжнародні організації зовсім скоро замінять міжнародні фінансові організації, які сьогодні фактично виступають монополістами у питаннях міжнародного публічного кредитування.

Позитивним моментом щодо подальшої участі України у фінансово-кредитних правовідносинах є те, що Україна систематично повертає кошти, взяті у кредит (наприклад, у серпні 2017 року тощо).

Потребує окремого наукового дослідження також питання використання криптовалют (в тому числі – біткоїна) як альтернативної валюти для міжнародного кредитування. Характер децентралізованого створення (майнінгу) криптовалюти, чіткий ліміт її можливої кількості (емісії), на нашу думку, відповідає потребам світової економіки.

Але про це можна говорити лише після відповідного національного та міжнародного правового врегулювання криптовалют як платіжного засобу. Звісно, що таке втручання права потрібне лише для обмеження їх використання у незаконному обігу зброї, наркотиків, протидії фінансуванню тероризму тощо.

Ми вважаємо, що використання цього активу у фінансово-кредитних відносинах може забезпечити більш справедливий розподіл фінансових ресурсів, аніж у діючій міжнародній валютній системі.

Висновки до Розділу 3

Формування держави, її законодавства та органів значним чином залежить від джерела фінансування таких реформ та цілей, яких прагне досягнути Кредитор.

Незалежно від того, який політик чи політична сила здійснюють керівництво державою, особистісні мотиви не можуть слугувати причиною відмови від вступу суб'єктам міжнародного права у міжнародні фінансово-кредитні відносини. Однак, незадовільна фінансово-кредитна політика керівництва держави, що не сприятиме позитивним економічним перетворенням, чи обгрунтована підозра у подальшому нецільовому використанні кредитних коштів, може все-таки стати безперечною умовою у відмові в наданні кредиту.

Вибір обсягу кредитних коштів у визначені сфери економіки є цілком зваженим рішенням Світового банку, а отже не порушує принципи міжнародного права (такі, як «невтручання у внутрішні справи», «суверенної рівності» тощо).

Рішення та заяви МВФ часто можуть бути ключовими та вирішальними при вирішенні питань про необхідність надання кредитів державі іншими міжнародними організаціями, хоча це і не є метою діяльності МВФ.

Наявність затверджених Концепцій співпраці стимулює державу до вчинення конкретних дій, а у випадку, якщо ці цілі суперечать інтересам держави, існує політична та правова можливість зміни такої Концепції за правилами зміни міжнародних договорів.

Кредитування в рамках МВФ здійснюється за декількома стандартизованими формами (видами, механізмами). Форма кредитування МВФ дещо розширено тлумачить саму сутність кредитного договору.

Валюта у таких відносинах, відповідно до цілей МВФ, є не лише інструментом, а й засобом здійснення фінансово-кредитних відносин.

Для незалежної держави важливим було та залишається функціонування власної грошово-кредитної системи. Зокрема, властивістю більшості сучасних держав є функціонування власної валюти та наявність власного державного органу, який займається регулюванням монетарної політики держави та емісією грошей. Проте в світі є винятки. Наприклад, держави Єврозони мають спільну валюту – євро. Однак для багатьох вчених саме через це питання їх незалежності й залишається відкритим.

На прикладі співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями Бреттон-Вудської системи, ми змогли простежити багатогранність та багатофакторність цих відносин. Політико-економічний аспект вносить свої корективи у питання правового регулювання, а міжнародний кредитний договір виступає важливим, проте лише інструментом у врегулюванні цих відносин. На жаль, ми не можемо сьогодні простежити вплив права на ці відносини, адже міжнародне фінансове право лише обслуговує цілу систему міжнародних фінансово-кредитних відносин.

Щодо міжнародних фінансово-кредитних правовідносин України з цими організаціями, ми можемо стверджувати про ефективну та плідну співпрацю, що полягає у значній кількості укладених кредитних договорів, погоджених проектів кредитування, реалізованих проектів (повернутих кредитів), а також у зацікавленості міжнародних організацій у подальшій співпраці з Україною.

Незалежно від кількості та назви міжнародних актів, якщо вони укладені між тими самими суб'єктами, щодо того самого предмету, вони вважатимуться окремими документами одного міжнародного договору.

Загальні умови фінансування проекту ЄС додаються до кожної угоди про фінансування, при цьому усі необхідні відхилення від таких умов фіксуються у основній частині договору. Зручність такого способу полягає у тому, що прописані раніше умови є універсальними та «рамковими», а отже за загальним правилом можуть стосуватись будь-яких відносин. Фактично такі умови виступають прототипом «публічної оферти» у національному праві. І аналогічно до національного права – усі особливості та специфічні характеристики кредитного

договору, що відрізняються від стандартних («рамкових») умов, фіксуються безпосередньо у тексті кредитного договору (ця частина договору називається «особливі умови»).

Прямо чи опосередковано міжнародні фінансово-кредитні відносини між Україною та Європейським Союзом регулюються нормами міжнародного права, національного законодавства України та Великобританії, а також права Європейського Союзу.

Світова спільнота підтримує Україну щодо протидії та засудженню злочинних дій, що вчиняються терористичними організаціями в Криму та на Сході України. Свою підтримку вони фіксують також і шляхом укладення відповідних фінансово-кредитних договорів для покращення інфраструктурного середовища України.

Європейський інвестиційний банк продовжує інвестувати та залучати власні кошти у інфраструктурний розвиток України, попри те, що приватні інвестори бояться вкладати власні кошти у державу, втягнуту до міжнародного збройного конфлікту.

Схожість цілей у ЧБТР та МВФ, а також використання спільних одиниць обліку, на нашу думку, свідчить про бажання створення регіональної міжнародної економічної організації, за аналогією до МВФ. Однак, для організацій, що надають фінансування, важливим є наявність постійно діючого члена-донора, коштами якого такі держави-Позичальники зможуть користуватись.

Національне законодавство зазвичай не оподатковує повернення боргу, а міжнародне право – надання коштів у позику.

Сторони мають вибір між внесенням змін до діючого договору (якщо такі зміни були дозволені договором) та укладенням нового договору з відсильними нормами. На результат виконання цих кредитних договорів, такий вибір форм продовження співпраці не впливатиме.

Міжнародні кредитні правовідносини можуть мати приватно-правовий та публічно-правовий характер одночасно. Така форма відносин дозволяє більше ефективно та точково фінансувати різні сфери економічних та господарських

відносин у середині держави залучаючи максимальну користь від міжнародних публічних та приватних інструментів фінансування та кредитування.

На противагу позиції, що держави додатково мають прагнути до залучення коштів через небанківські фінансові інститути, вважаємо, що таке залучення є виправданим лише через грантові (безповоротні) форми фінансування. Додаткове договірне навантаження та економіко-політичні зобов'язання в рамках міжнародного права можуть негативно позначитись на внутрішніх справах держави.

Використовуючи класифікацію МВФ держав на розвинуті та ті, що розвиваються, голоси при прийнятті рішень в МВФ слід поділити порівну між ними, а саме: 50% – державам, що розвиваються, які зазвичай виступають позичальниками у цих правовідносинах та 50% – економічно розвинутим державам, які виступають фактичними кредиторами в межах МВФ, при цьому останні мають мати вирішальний голос при рівному голосуванні, адже саме вони надаватимуть кошти.

Основні результати цього розділу опубліковані автором у таких працях: [40; 41; 47; 48; 53; 322].

Висновки

У висновках сформульовано найбільш суттєві результати й положення дисертаційного дослідження, наведено теоретичні узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягало у комплексній характеристиці правового регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві:

1. Становлення та розвиток фінансово-кредитного інституту має досить тривалу історію, хоча міжнародне фінансове право як підгалузь міжнародного економічного права в системі міжнародного публічного права виникло не так давно. Світова валютно-фінансова система та міжнародні фінансово-кредитні правовідносини пройшли три основні стадії еволюційного розвитку: «Золотий стандарт», Бреттон-Вудську багатосторонню валютну систему та Ямайську (або Кінгстонську) валютну систему (з 1976 року і до сьогодні).

Після розпаду соціалістичного табору наука «міжнародного валютного права» (як прототипу сучасного міжнародного фінансового права) в пострадянській Україні отримала нові підходи, які виникли з поєднання позицій радянської та західної школи міжнародного права. Зазначені підходи щодо того, як здійснюється правове регулювання фінансово-кредитних відносин у міжнародному публічному праві, підлягають перегляду.

2. Міжнародні фінансово-кредитні правовідносини – це особливий різновид міжнародних економічних відносин, що підлягають міжнародно-правовому регулюванню, об'єктом якого є фінансово-кредитні, валютні та монетарні система й політика держави у частині, що підлягає впливу світової спільноти (інших суб'єктів міжнародного права). Аналіз структури міжнародного права, дає можливість стверджувати, що міжнародне публічне право складається з галузей, серед яких є міжнародне економічне право, яке поділяється на підгалузі, до яких, зокрема, відноситься міжнародне фінансове право. В рамках цієї підгалузі існують інститути міжнародного фінансового права. Одним із таких елементів є фінансово-кредитний інститут, що є сукупністю правових норм, що регулюють фінансово-економічні та грошово-кредитні правовідносини, які виникають між суб'єктами міжнародного публічного (фінансового) права, в основі яких лежить публічний

інтерес держави щодо ефективного внутрішнього функціонування економіки, та які характеризуються тривалістю та систематичністю.

3. На підставі положень Віденських конвенцій про міжнародні договори, такі документи як меморандуми, кредитні договори, попередні розрахунки, плани виплат та траншів та акти про імплементацію в рамках одного кредитного проекту є складовими частинами одного міжнародного договору (міжнародного кредитного договору), адже містять істотні умови договору, права та обов'язки учасників договору, а також інші положення, без яких виконання договору стає неможливим. Тому міжнародний кредитний договір може бути зафіксовано більш, ніж в одному документі, що досить часто зустрічається у міжнародному економічному праві, однак така форма міжнародного договору жодним чином не впливає на його дійсність.

Міжнародний кредитний договір за своєю правовою природою є міжнародною угодою, що регулює публічні відносини, які виникають між суб'єктами міжнародного фінансового права щодо питань виникнення, зміни та припинення фінансово-кредитних правовідносин, зокрема укладення, зміни, розірвання, виконання, а також контролю за виконанням та покладення відповідальності за невиконання міжнародних кредитів. Цей договір сьогодні є важливим джерелом сучасних фінансово-кредитних правовідносин, а акти міжнародних організацій виступають допоміжним джерелом міжнародного економічного права. Поєднання цих джерел можна вважати особливістю міжнародних фінансово-кредитних правовідносин. Важливу роль у фінансово-кредитних відносинах відіграють «рамкові угоди».

Норми Хартії економічних прав та обов'язків держав за своєю природою є обов'язковими для всіх держав під час здійснення ними міжнародних економічних правовідносин, адже виникли вони внаслідок систематизації звичаєвих норм. Фінансову підтримку «дружнього» уряду може бути надано шляхом додаткових преференцій та кредитів. Вирішення міжнародних публічних фінансово-кредитних спорів здебільшого відбувається у позасудовому порядку. Сукупність односторонніх актів учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин (такі як рішення міжнародної організації про видачу кредиту, заява про бажання

отримати кредит, меморандум про погодження та виконання заходів з підтримки економіки (наприклад, покращення платіжного балансу) тощо) є послідовними документами іншого міжнародно-правового акту – міжнародного кредитного договору.

4. Об'єктами міжнародних фінансово-кредитних відносин виступають кредити, позики, гранти, кредитні зобов'язання тощо. Не зважаючи на те, що у національному праві різних країн простежується класична позиція щодо розмежування понять «позика», «позичка» та «кредит», у міжнародному праві цими термінами позначені майже однакові за своєю правовою природою договори, між якими таке розмежування здійснити не можна. Також розуміння міжнародного кредитного договору як фінансового інструмента у міжнародному економічному праві дозволяє вирішити проблему з тлумаченням міжнародних кредитних договорів за участю МВФ, які віддалено нагадують кредити у їх класичному розумінні, і натомість виглядають як класичні ф'ючерсні договори валютно-обмінних операцій на міжнародному рівні.

До суб'єктів міжнародного фінансового права віднесено держави, міжнародні міжурядові організації, державоподібні утворення та народи, що борються за самовизначення. А до учасників міжнародних фінансово-кредитних правовідносин, залежно від форми закріплення у міжнародних договорах та їх ролі у відносинах: Позичальника, Кредитора, Банка, Гаранта, Виконавця проекту та інших учасників. Наразі ТНК не можна вважати суб'єктами міжнародного права (в тому числі, міжнародного фінансового права), але вони можуть іноді виступати учасниками міжнародних фінансово-кредитних правовідносин.

5. Значна частина міжнародних фінансово-кредитних правовідносин проходять два етапи: етап “Намірів” та етап “Договору”. Етап “Намірів” передбачає дію різноманітних Меморандумів, що містять ряд економіко-політичних та правових рекомендацій для покращення платіжного балансу держави, що бажає стати Позичальником. Така держава подає та пропонує свій календар виконання цих рекомендацій, проте протягом дії договору вона може припинити здійснювати визначену економічну та соціальну політику, або ж виконати її прискорено. Якщо

вона не виконує ці заходи до моменту закінчення дії договору, то зазвичай, і відповідну частину кредиту вона не отримає. З іншої сторони, це не забороняє їй повторно звернутись до Кредитора з проханням укладення нового Меморандуму.

Етап “Договору” передбачає існування міжнародних фінансово-кредитних правовідносин в цілому, їх зміну та припинення, а також регулює питання відповідальності за невиконання фінансово-кредитних відносин. За аналогією з кредитними відносинами у приватному праві, відсутність заходів обмеження та покарання прямо впливають на небажання сторони (Кредитора) до укладення кредитного договору. Міжнародне право не дає можливості застосовувати аналогічні зобов'язуючі заходи, що й у національному праві (такі як, забезпечення позову, судовий чи нотаріальний примус через залучення органів виконання рішень та приписів тощо), міжнародне економічне право послуговується зазвичай «стимулюючими» засобами. Одним з таких якраз і виступає обмеження подальшої співпраці.

6. Надання необхідних обсягів кредитних коштів у визначені сфери економіки є цілком зваженим рішенням держави-Позичальника та міжнародної організації (Кредитора), а отже не порушує принципи міжнародного права (такі, як «невтручання у внутрішні справи», «суверенної рівності» тощо). Наявність затверджених Концепцій співпраці стимулює державу до вчинення конкретних дій, а у випадку, якщо ці цілі суперечать інтересам держави, існує політична та правова можливість зміни такої Концепції за правилами зміни міжнародних договорів. Форма кредитування МВФ дещо розширено тлумачить саму сутність кредитного договору. Відповідно до цілей МВФ, валюта у таких відносинах, є не лише інструментом, а й засобом здійснення фінансово-кредитних відносин. Для держави важливим є функціонування власної грошово-кредитної системи. Зокрема, властивістю більшості сучасних держав є функціонування власної валюти та наявність власного державного органу, який займається регулюванням монетарної політики держави та емісією грошей.

Більш ніж за 25 років у Міжнародному банку реконструкції та розвитку було зареєстровано 107 проектів, стороною яких є Україна, з них 19 мають статус

«Відмовлено» (*Dropped*), 69 – «Завершені» (*Closed*), і 19 – «Активних» (*Active*). З Міжнародним валютним фондом Україна розпочала 11 проектів (з них зараз активних – 1) у двох видах: *Standby Arrangement* та *Extended Fund Facility*.

7. Незалежно від кількості та назви міжнародних актів, якщо вони укладені між тими самими суб'єктами, щодо того самого предмету, вони вважатимуться окремими документами одного міжнародного кредитного договору. Загальні умови фінансування проекту ЄС додаються до кожної угоди про фінансування, при цьому усі необхідні відхилення від таких умов фіксуються у основній частині договору. Світова спільнота підтримує правомірну позицію України щодо протидії та засудженню злочинних дій, що вчиняються терористичними організаціями в Криму та на Сході України. Свою підтримку вони фіксують також і шляхом укладення відповідних фінансово-кредитних договорів для покращення інфраструктурного середовища України. Схожість цілей у ЧБТР та МВФ, а також використання спільних одиниць обліку свідчить про бажання створення регіональної міжнародної економічної організації за аналогією до МВФ. Однак, для організацій, що надають фінансування, важливим є наявність постійно діючого члена-донора, коштами якого такі держави-Позичальники зможуть користуватись. Тому і кількість міжнародних кредитних договорів з такими організаціями є незначною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2010-й став роком вторгнення багатопольярного світу (європейська преса).
Радіо Свобода. URL : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2257049.html>
2. Алексеев С. С. Структура советского права : монографія. Москва : Юрид. лит., 1975. 264 с.
3. Альтшулер А.Б. Международное валютное право. Москва : Международные отношения, 1984. 256 с.
4. Аналітична економія : макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. : у 2 кн. Київ : Знання, 2006. Кн. 1 : Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка / за ред. С. Панчишина і П. Островерха. 723 с.
5. Андрейченко С. С. Международная ответственность за действия, не запрещенные международным правом. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 1. С. 349-351.
6. Анцелевич Г.О. Покрещук О.О. Міжнародне право : підручник для вузів. Київ, 2003. 409 с.
7. Бабкина Е.В. Международный механизм разрешения инвестиционных споров : проблемы для Республики Беларусь. Правовое обеспечение инновационного развития экономики Республики Беларусь : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 21-22 окт. 2010 г.). Минск, 2010. С.100-102.
8. Баймуратов М. О., Львова Є. О., Бабін Б. В. Міжнародний економічний правопорядок: актуальні питання правового регулювання. Суми : Університетська книга, 2011. 260 с.
9. Баймуратов М.О. Міжнародне право: підручник. Суми : ВТД "Університетська книга"; Одеса : "Астропринт", 2006. 424 с.
10. Баркалова О. М. Політична та економічна інтеграція Угорщини до ЄС (1989 - 2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Донецьк, 2011. 20 с.
11. Безверхий К. В. Удосконалення фінансової звітності щодо відображення інформації про фінансові інструменти кредитування торговельних підприємств.

Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. 2019. № 3 (23). С. 9-14.

12. Бех М. С. Особливості міжнародного кредитування : міжнародний валютний фонд і Україна. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2013. Вип. 37. С. 197-203. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2013_37_23.

13. Блощаневич А. В. Проблеми та перспективи розвитку міжнародного права у ХХІ столітті. Часопис Київського університету права, 2012. № 2. С. 390-393.

14. Бойцун Н.Є., Стукало Н.В. Міжнародні фінанси : навчальний посібник. Київ : ВД "Професіонал", 2005. 336 с.

15. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник. Київ : Знання, 2008. 582 с.

16. Братко І.В. Міжнародне право розвитку: питання теорії. Інформація і право. Київ: 2012. №2(5)/2012. С. 33-38.

17. Бреус С. Україна і СЕФТА: динаміка взаємної торгівлі. Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. URL : <http://old.niss.gov.ua/monitor/Juli2009/03.htm>

18. Бувайлик Г. Е. Правовое регулирование международных экономических отношений. Київ : Наукова думка, 1977. 385 с.

19. Буткевич О. В. Теорія і практика докласичного міжнародного права : автореф. дис. ... д.ю.н. : 12.00.11. Київ, 2009. 42 с.

20. Вайцеховська О. Р. Історія зародження міжнародних фінансових відносин в стародавній період. Митна справа. 2014. № 6 (2.1). С. 102-107. URL : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2014_6\(2.1\)__20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2014_6(2.1)__20.pdf)

21. Вайцеховська О.Р. Фінансовий суверенітет держави як суб'єкта міжнародного фінансового права в умовах економічної глобалізації. Альманах міжнародного права. 2018. №1. С.24-28.

22. Валютна політика. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123175

23. Василенко В.А. Основы теории международного права. Киев: Головное издательство издательского объединения «Вища школа», 1988. 288 с.

24. Вахненко Т. П. Міжнародний кредит у світовій валютно-фінансовій системі. Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. 2006. №11. С.143-154.

25. Вельяминов Г. М. Международное экономическое право и процесс (академический курс) : учебник. - Москва : Волтерс Клувер, 2004. 496 с.

26. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року. Офіційний вісник України. 24.03.2008. № 20, стор. 36, стаття 584. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185

27. Вільчак Я. М. Особливості договірної правоздатності міжнародних економічних організацій (на прикладі системи ООН) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2009. 18 с.

28. Вільчак Я. М. Поняття та класифікація спеціалізованих економічних установ системи ООН. Університетські наукові записки. 2006. № 1 (17). С. 266-272.

29. Вільчак Я. М. Правосуб'єктність міжнародних економічних організацій системи ООН у сучасному міжнародному праві. Університетські наукові записки. 2005. №4 (16). С. 280-284.

30. Волохов О. С. Двосторонні міжнародні договори як джерела трудового права України. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 345-350.

31. Воронкова А. Е., Єрохіна Л. В., Рябенко Л. І. Міжнародні економічні організації : навчальний посібник. Навчальний посібник. Київ : ВД "Професіонал", 2006. 352 с.

32. Гарантійна угода (Україна : Комплексна (Зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/985_032

33. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_264
34. Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/981_003
35. Георгіца А. З. Міжнародне публічне право : Особлива частина. Чернівці : ЧДУ, 1996. 162 с.
36. Гладенко О. М. Зовнішньополітичні положення Конституції Європейського Союзу. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр.. Одеса, 2005. Вип. 25. С. 575-581.
37. Голубєва Н. Ю. Поняття боргу як складової змісту зобов'язальних правовідносин. Часопис цивілістики, 2013. № 15. С. 56-61.
38. Горобець К. В. Ієрархія цінностей права. Вісник академії адвокатури України. 2012. Число 2 (24). С. 75-81.
39. Грабинский М. Возникновение финансово-кредитных отношений в международном публичном праве. Международный научно-практический правовой журнал «Legea și Viața». 2019. № 3/2 (327). С. 30-34.
40. Грабинська І., Грабинський М. Аналіз портфелю активних проектів України, що реалізуються за підтримки Світового банку (економіко-правовий аспект). Вісник Львівського університету. Серія економічна. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Вип. 51. С. 347-355.
41. Грабинська І., Грабинський М. Економічні та правові питання участі України у міжнародних економічних організаціях (на прикладі групи Світового банку). Вісник Львівського університету. Серія економічна. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. Вип. 47. С. 449-455.
42. Грабинський М. І. Історія становлення фінансово-економічних та валютно-кредитних публічних правовідносин. Сучасні тенденції міжнародних відносин : політика, економіка, право : зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м.Львів, 18.02.2016). Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2016. С. 46-49.

43. Грабинський М. І. Класифікація міжнародних економічних, фінансових та кредитних договорів. *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information : dcoll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale* (Bordeaux, 3 mars, 2019). Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. Vol. 3. P. 18-21.

44. Грабинський М. І. Класифікація суб'єктів міжнародного фінансового права. Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 28-29 жовтня 2016 р.). Запоріжжя : ЗМГО «Істина», 2016. С. 14-16.

45. Грабинський М. І. Міжнародне економічне право : приватно-правовий та публічно-правовий аспекти. Развитие науки в ХХІ веке : материалы V международной заочной научно-практической конференции (Харьков, 31.08.2015). Донецк : научно-информационный центр «Знание», 2015. С. 79-83.

46. Грабинський М. І. Роль принципів міжнародного права у регулюванні міжнародних фінансово-кредитних відносин. Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини". Львів, 2018. Вип. 44. С. 201-211.

47. Грабинський М. І. Співпраця України з групою Світового банку (економічні та правові аспекти). Кримський економічний вісник. Сімферополь, 2014. №4 (11). С. 32-38.

48. Грабинський М. І. Стабільність міжнародних фінансово-кредитних правовідносин (на прикладі МВФ та МБРР). Криза сучасної системи безпеки : у пошуках нового міжнародного порядку: матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 4-5 квітня 2019 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 50-53.

49. Грабинський М. І. Сучасний погляд на суб'єктів міжнародних економічних правовідносин. Науковий вісник публічного та приватного права. Київ, 2016. №4. С. 277-281.

50. Грабинський М. І. Учасники міжнародних публічних фінансово-кредитних правовідносин. Актуальні питання розвитку державності та правової

системи в сучасній Україні: міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 28-29 жовтня 2016 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2016. С. 154-157.

51. Грабинський М. Міжнародне публічне економічне право та міжнародне приватне економічне право : порівняльно-правова характеристика. Порівняльно-аналітичне право. Ужгород, 2015. №3. С. 257-259. URL : http://www.pap.in.ua/3_2015/75.pdf

52. Грабинський М. Основні етапи розвитку міжнародних валютних правовідносин. Альманах міжнародного права. Одеса, 2016. №12. С. 44-52.

53. Грабинський М. Про доцільність попередньої правової експертизи міжнародних кредитних угод. Україна-Європа: між політичними деклараціями та експертними оцінками. Матеріали І міжнародного експертного форуму (13 вересня 2019 року, Львів). Львів: 2019. С. 55-56.

54. Гребенюк М. С. Правовий статус Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) та її еволюція : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11. Київ, 2010. 20 с.

55. Група Світового банку. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=35741

56. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності) : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 655 с.

57. Д'яконова І. І. Діяльність офшорних зон у міжнародних фінансових відносинах : значення та регулювання. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2014. Вип. 38. С. 14-20. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2014_38_4.pdf.

58. Дахно І. І. Міжнародне економічне право : курс лекцій. Київ : МАУП, 2003. 160 с.

59. Дейкало Е.А. Международно-правовая ответственность межправительственных организаций : особенности и правовая природа. Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права : сб. науч. тр. Минск, 2011. Вып. 3. С. 28-40.

60. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. United nations. URL : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml

61. Декларація про встановлення нового міжнародного економічного порядку : резолюція 3201 (S-VI) від 1 травня 1974 року. Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_339

62. Делінський О. А. Європейська система безпеки : міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2003. 20 с.

63. Делінський О. А. Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2005. Вип. 25. С. 566-574.

64. Джураєва О. О. Класифікація функцій сучасної держави. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2005. Вип. 25. С. 140-145.

65. Дзявун Ю.С. Транснаціональні корпорації як суб'єкти міжнародного договірної права. Правові горизонти, 2018. Вип. 9 (22). С. 90-93.

66. Длинный юань. Китай охотно кредитует Россию. На своих условиях и в отсутствии конкурентов. Новая газета. 10 июня 2018. URL : https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/06/10/76763-dlinnyu-yuan?utm_source=push

67. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 638 с.

68. Добробог Л. М. Підгалузь права і комплексна галузь права як елементи системи права: проблемні аспекти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2014. № 11 (1). С. 27-29.

69. Довідка щодо співробітництва з Чорноморським банком торгівлі та розвитку. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=388303&cat_id=388246

70. Договір (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання кредиту для реалізації проекту модернізації Бортницької станції очистки стічних вод у рамках реалізації проекту "Реконструкція споруд очистки стічних каналізаційних вод і будівництво технологічної лінії по обробці та утилізації осадів Бортницької станції аерації". Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/392_038

71. Договір про надання позики (Реабілітаційна позика) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 22 грудня 1994 року. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_057/conv

72. Друга конвенція про обмеження застосування сили у разі стягнення договірних боргових зобов'язань. Гаага, 18 жовтня 1907 року. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_444

73. Дудник Р. М. Підстави виникнення нових галузей українського права. Visegrad Journal on Human Rights. 2015. № 2. С. 99–103.

74. Дунас О. І. Правовий статус міжнародних фінансових організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2009. 20 с.

75. Дурсунов Р. М. Історія інституту визнання держав. Юрист України. 2011. № 4. С. 42-46.

76. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL : http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/international_organizations/edrm2014.doc

77. ЄС виділив \$3,7 млн на соцпроекти в Молдові та Придністровському регіоні. Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2189568-peremogale-pen-oznacatime-kines-evropi-evrokomisar.html>

78. ЄС. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/european-union>

79. Забара І. М. Міжнародні правовідносини – основа міжнародного правопорядку(теоретичні аспекти). Юридичний науковий електронний журнал. 2006. №3. С. 185-188

80. Забродіна А. Г. Значення міжнародного публічного і міжнародного приватного права для розвитку міжнародної торгівлі. Международное право развития : современные тенденции и перспективы : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Одесса, 17 июня 2015 г.). Одесса, 2015. С. 71-74.

81. Загальні умови надання позик від 01 липня 2005 року. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_065

82. Загальні умови, які поширюються на Кредитні і Гарантійні угоди для моновалютних кредитів від 30 травня 1995 року. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_050

83. Задорожна С. М. Міжнародно-правова природа принципу *ex aequo et bono*. Альманах міжнародного права. 2016. Вип. 14. С. 14-22.

84. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055

85. Заяць В. С. Фінансово-кредитні відносини та формування інвестиційного капіталу : проблеми взаємодії. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. 2011. Вип. 16. С. 341-349.

86. Зовнішньополітичні пріоритети. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/foreign-policy>

87. Іванський А. Й. Правове регулювання фінансових і розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2000. 18 с.

88. Іванченко І. С. Основні елементи міжнародних угод. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2005. Вип. 25. С. 536-540.

89. Іванченко О. М. Співвідношення норм міжнародного і національного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2011. 23 с.

90. Інструмент підписки на акції ЄБРР, які підлягають сплаті на вимогу. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_026

91. Інформаційна довідка щодо історії співпраці з Міжнародним валютним фондом. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=388292&cat_id=353172

92. Інформаційна довідка щодо співробітництва України з Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL :

http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=388308&cat_id=353161

93. Карнаков І. А. Проблеми багатовекторної інтеграції України в систему міжнародних економічних зв'язків у сучасних умовах. 2010. URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kiazsu.pdf>

94. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). Москва : Аванта+, 2000. 560 с.

95. Київець О. В. Поняття "джерело міжнародного права" : доктрина та практика. Університетські наукові записки. 2009. № 3. С. 212-216. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_3_41

96. Київець О. В. Сучасне міжнародне право : проблеми ефективності системи через призму джерел міжнародного права. Право і Безпека. 2010. № 2. С. 15-19.

97. Київець О. В. Феноменологія норм міжнародного права через призму їх ієрархії. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2011. № 3. С. 143-148.

98. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право : питання кодифікації. Київ : Україна, 2000. 429 с.

99. Кісанов Д. Рецепція інституту речових прав за французьким Цивільним кодексом у ЦК України. Юридична Україна. 2013. № 6. С. 65-69. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_6_12

100. Кметик Х. В. Практика міжнародного права у становленні правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. Вісник Академії адвокатури України, 2009. №3. С. 136-143.

101. Коваленко Ю. М. Фінансові інструменти в сучасному вимірі. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право) : зб. наук. пр. Ірпінь, 2010. Вип. 2 (49). С. 84–90.

102. Кодекс належної практики по забезпеченню прозорості у грошово-кредитній та фінансовій політиці: Декларація принципів. 26.09.1999. Портал Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_950

103. Козачук К. Україна та ЄС на шляху до Угоди про асоціацію. Наукові записки. Серія «Міжнародні відносини». 2010. Вип.2. С.144-153.

104. Колісник С. В. Особливості відповідальності міжнародних організацій. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського : матеріали міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. С. 166-168.

105. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст.141

106. Колодій А. М. Принципи права : генеза, поняття, класифікація та реалізація. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 42-46.

107. Коломієць Ю. В. Механізм інтеграції України до Європейського Союзу і Єдиного Економічного Простору : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. Донецьк, 2006. 19 с.

108. Колосова В. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями : сучасний стан та перспективи розширення. Фінанси України. 2014. № 11. С. 33-47.

109. Колосова В. П. Фінансові ресурси міжнародних інституцій у системі бюджетного планування України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Київ, 2017. 517 с.

110. Кононенко В. П., Тимченко Л. Д. Зростання ролі рішень міжнародних судів серед джерел права. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Серія: право. 2018. Вип. 3-4 (12-13). С. 293-298.

111. Короткий Т. Р. Співвідношення понять "правова система" та "система права" щодо міжнародного права. Актуальні проблеми держави та права : збірник наукових праць. Одеса : Юридична література, 2007. №36. С. 479-487.

112. Косович В. М. Міжнародне право як засіб вдосконалення нормативно-правових актів України. Вісник Львівського університету. Серія юридична. №54. 2011. С. 16-28.

113. Коструба А. В. Прощення боргу як правоприпиняючий юридичний факт в цивільному праві. Часопис Київського університету права, 2012. №2. С. 158-161.

114. Кравчук М. Ю. Особливості договірної правоздатності міжнародних економічних організацій. Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 227-229

115. Кредитна угода (Проект "Реабілітація гідроелектростанцій") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/985_029

116. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (1 000 000 000 євро). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005

117. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (Макрофінансова допомога Україні). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_016

118. Криволапов Б. Сучасний погляд на концепцію "міжнародного приватного валютного права". Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2014. Вип. 1. С. 83-85. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_mv_2014_1_20

119. Криволапов Б. М. Місце міжнародного валютного права в сучасній системі права. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2010. Вип. 93, ч. 2. С. 98-102.

120. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України : аналітичне дослідження / за ред. І. І. Жовкви. Київ, 2007. 84 с.

121. Кричківська Я. В. Теоретичні підходи становлення міжнародного фінансового права. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського : матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. С. 23-26.

122. Крычковская Я. В. Роль международных неправительственных организаций и параорганизаций в международной финансовой системе. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 457-460.

123. Кудас І. Б. Поняття та види міжнародних банків. Теорія і практика правознавства. 2014, Вип. 2 (6). URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_54

124. Кудас І. Б. Створення та розвиток міжнародної банківської системи. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 1 (5). URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_33

125. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку : практика використання в Україні : монографія. Київ, 2019. 224 с.

126. Куровська І. А. Розв'язання проблем гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу як передумова інтеграції України до Європейських Співтовариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.11. Київ, 2007. 26 с.

127. Курс международного права: в 7 т. Т. 1. Понятие, предмет и система международного права / Ю.А. Баскин и др. Москва : Наука, 1989. 360 с.

128. Кучер Б.И. Международный экономический порядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений). Киев : Выща школа. Головное издательство, 1988. 228 с.

129. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія. Київ, 2004. 328 с.

130. Кучма відмовляється від кредитів МВФ, аби мати цілковитий контроль над бюджетом перед президентськими виборами – аналітик Eurasia Group. Радіо Свобода. 27 Серпень 2002. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/893458.html>

131. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України : теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991 - 2004 рр.) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 21 с.

132. Лавриненко О. О. Семантико-правова асиметрія українсько-англійського юридичного перекладу (на прикладі термінологічного словосполучення припинення дії правочину”). Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія, 2014. № 17 (1). С. 99-106.

133. Лазебник Л. Л. Міжнародне фінансове право : навч. пос. Київ, 2008. 312 с.

134. Лиу Конг Тхань Формування механізму міжнародного регулювання іноземних інвестицій у процесі глобалізації економіки : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.05.01. Київ, 2002. 20 с.

135. Ліпкан І. А. Організація Чорноморського економічного співробітництва як особливий суб'єкт міжнародного права : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2008. 17 с.

136. Лойко М. В. Соотношение международного частного права и международного экономического права. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998. № 2. С. 42-47. URL : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/30423>

137. Лукашев О. А. До проблеми визначення публічно-правової природи фінансів. Форум права. 2010. № 4. С. 587-591. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_4_93.pdf

138. Лукашев О. А. Проблеми публічно-правової природи фінансів. Юридична наука і практика. 2011. № 1. С. 84-88. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/njj_2011_1_13.pdf

139. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учебник. Москва, 1997. 371 с.

140. Лукашук И.И. Международно-правовое регулирование международных отношений (системный подход). Москва : Издательство «Международные отношения», 1975. 176 с.

141. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 432 с.

142. Мадзігон В., Вачевський М. Україна в світовому господарстві та національна і світова валютні системи. Молодь і ринок. 2011. № 2. С. 11-16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_2_4

143. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ : Знання, 2007. 461 с.

144. Мальський М. Особливості застосування принципів “ex aequo et bono” та “amiable compositeur” в міжнародному комерційному арбітражі та транснаціональному виконавчому процесі. Применимое право в международном коммерческом арбитраже. Практика применения Венской конвенции о договорах международной купли-продажи товаров : материалы III Международных арбитражных чтений памяти академика Побирченко И. Г. МКАС и МАК при ТПП Украины. 2016. 180 с.

145. Матвеева Т. Д. Международное право : учебник для академического бакалавриата. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 370 с.

146. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором (Макрофінансова допомога Україні. Кредитна лінія від Європейського Союзу на суму до 1 мільярда євро). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_004

147. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором (Макрофінансова допомога Україні. Кредитна лінія від Європейського Союзу на суму до 1,8 мільярда євро). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_015

148. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як позичальником та Європейським Союзом як Кредитором. Рига, 22 травня 2015 року. Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/984_015

149. Меморандум про економічну та фінансову політику, підготовлений у рамках реалізації програми МВФ “стенд-бай”. Офіційний сайт НБУ. URL : <http://www.bank.gov.ua/Publication/others/Memorandum.pdf>

150. Меморандум про спільні наміри Уряду України та Уряду Федеративної Республіки Німеччина стосовно незв'язаного фінансового кредиту загальним розміром 500 млн. євро. Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276_089

151. Мережко А. А. Идея международного права (историко-социологический очерк). Київ : Юстиниан, 2010. 136 с.

152. Мережко А. Психологическая теория международного права (публичного и частного) : монография. Одесса : Фенікс, 2012. 244 с.

153. Мережко А.А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права. Киев : Юстиниан, 2002. 192 с.

154. Мережко О. О. Загальні принципи права як джерело міжнародного права та транснаціонального торгового права. Науковий вісник Дипломатичної академії України, 1999. Вип. 2. С. 190-192. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_1999_2_32

155. Мережко О. О. Lex Mercatoria – нове міжнародне торгове право. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 1998. Вип. 1. С. 169-177.

156. Мережко О. Теорія джерел міжнародного права. Юридичний журнал. 2009. №1.

157. Мережко О.О. Право міжнародних договорів : сучасні проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Таксон, 2002. 344 с.

158. Мережко О.О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права. Київ : Юстиниан, 2010. 320 с.

159. Миколаєнко Я. Ю. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 32(3). С. 179-181.

160. Миколенко О.І. Чи існують комплексні галузі права? Правова держава, 2003. №6. С. 203-206.

161. Мировая экономика и международные экономические отношения : учебник / под ред. А. С. Булатова. Москва, 2012. 654 с.
162. Мировая экономика и международные экономические отношения. Полный курс : учебник / под ред. А. С. Булатова. Москва : КНОРУС, 2017. 916 с.
163. Мироненко Є. О. Системно-структурна характеристика принципів адміністративного судочинства. Вісник Академії митної служби України. Серія : Право, 2014. № 2. С. 176-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2014_2_30
164. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи. Альманах міжнародного права, 2010. №2. С. 25-36.
165. Міжнародне право : навч. посібник / за ред. М.В.Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
166. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.
167. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / за ред. С. Г. Кузьменка. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 316 с.
168. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2020. Т. 1 : Основні теорії. 416 с.
169. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т. 2 : Основні галузі. 624 с.
170. Міжнародне публічне право : підручник / за ред. В. М. Репецького. Київ : Знання, 2011. 437 с.
171. Міжнародні фінанси : підручник / за ред. О.І. Рогача. Київ : Либідь, 2003. 784 с.
172. Монетарна політика. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=875457&cat_id=71412
173. Музика-Стефанчук О. А. Сучасний погляд на міжнародне фінансове право та його джерела. Наука і правоохорона. 2013. №2 (20). С.174-181
174. Муравьев В. И. Международные организации – специфический субъект международного права. Киев : Изд-во КГУ, 1990. 72 с.

175. Наум М. Я., Сальніков М. О. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права. Міжнародний науковий журнал Інтернаука, 2018. № 8 (2). С. 31-34.

176. Науменкова С. В., Міщенко В.І. Валюта і валютна політика. Київ : Знання, 2010. 84 с.

177. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2014. 38 с.

178. Ніколаєв І. С. Проблема державного імунітету України як учасниці міжнародних приватноправових відносин. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2004. № 25. С. 105-110.

179. О ссуде и займе. Раздел X / Code Napoléon (Кодекс Наполеона). Собрание гражданских законов губерний Царства Польского. Санкт-Петербург, 1877. С. 364-370. URL : https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%B0/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0_3/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%BB_X

180. ОБСЄ пропонує новий раунд переговорів щодо Придністров'я. Deutsche Welle. URL : <https://www.dw.com/uk/%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%94-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%94-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%BD%D0%B4-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8F/a-43158022>

181. Общетеоретическая юриспруденция : учебный курс / под. ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса : Фенікс, 2011. 436 с.

182. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право і процес. Київ : Парламентське вид-во, 2019. 518 с.

183. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право : Підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 311 с.

184. Основные сведения о Всемирном Банке. Пособие для активистов. Bank Information Center. URL : http://www.bicusa.org/wp-content/uploads/2013/01/Toolkit_Russian_Chapter_1.pdf

185. Очкуренко С.В., Баштовой С.В. Актуальні проблеми визначення меж фінансово-правового регулювання. Право і громадянське суспільство. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2013. №4 (5). С.85-92.

186. Пазюк А.В. Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації : автореф. дис . канд. юрид. наук. Київ : Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 2004. 19 с.

187. Палій Є. В. Поняття та класифікація кредитних угод, що укладаються Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Вісник Академії адвокатури України. 2006. Вип. 6. С. 43-51. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2006_6_7

188. Палій Є.В. Правовий статус угод міжнародного валютного фонду та міжнародного банку реконструкції та розвитку : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. - Київ, 2009. - 20 с.

189. Перетерский И.С. Борьба СССР за равноправие двух систем собственности в международных отношениях. Ученые записки Академии общественных наук при ЦК КПСС. Москва, 1947. Вип.1. С.113-152.

190. Плотніков О. В. Підтримання єдності міжнародно-правової системи : пошук нормативної основи. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.). Одеса : Фенікс, 2013. С. 25-29.

191. Погребняк С. Втілення принципів права в юридичних актах. Вісник Академії правових наук України. Харків : Право, 2006. № 2 (45). С. 21-32.

192. Погребняк С. Втілення принципу рівності в юридичних актах. Вісник Академії правових наук України. Харків : Право, 2006. № 3 (46). С. 8-20.

193. Погребняк С. Роль основоположних принципів права в забезпеченні прав людини. Вісник Академії правових наук України. Харків : Право, 2009. №1 (56). С. 71-77.

194. Польша відмовляється від кредиту МВФ на \$9,2 млрд через покращення економіки. Європейська правда. 15 жовтня 2017. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/15/7072349/>

195. Поляк О. І. Державне регулювання валютно-фінансових відносин, як складової відносин України та СОТ : проблеми та перспективи розвитку. Європейські перспективи. 2012. № 4 (1). С. 211-217. URL : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/evpe_2012_4\(1\)__39.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/evpe_2012_4(1)__39.pdf).

196. Поповська А.Я. Особливості співробітництва України з Міжнародним валютним фондом. Культура народів Причорномор'я. 2009. №156. С. 53-57.

197. Портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/>

198. Посібник із закупівлі за позиками МБРР та кредитами МАР. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_022

199. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій : Закон України від 03.06.1992 р. № 2402-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 33. Ст. 474.

200. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти" / Наказ Міністерства фінансів України №559 від 30.11.2001. Портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01/conv>

201. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646.

202. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Голос України. 1992. № 138.

203. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.

204. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. Ст. 238.

205. Про Положення про Міністерство закордонних справ України. Портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/381/2011>

206. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 Портал Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. Ст. 268. С. 1126.

207. Проект «Міський громадський транспорт України» Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/971_022-16

208. Пшеничний М. С. Міжнародно-правове регулювання діяльності транснаціональної компанії (ТНК). Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського : матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. С. 341-343.

209. Пшик Б. І. Фінансово-кредитні відносини в Україні : становлення, розвиток, напрями вдосконалення : монографія. Київ : УБС НБУ, 2011. 551 с.

210. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 192 с.

211. Ралдугіна Д. В. Національне та міжнародне право : поняття та особливості співвідношення категорій. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 97-100.

212. Рамкова угода щодо грантів технічної допомоги між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 14 січня 1998 р. Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996_013

213. Резолюція №131 Правління Чорноморського банку торгівлі та розвитку. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_461

214. Рікардз Дж. Валютні війни. Витоки наступної світової кризи. Київ : Наш формат, 2018. 328 с.

215. Сайкевич М.І., Лебединець Л.Є. Вплив міжнародного кредитування на перспективи розвитку економіки України. Актуальні проблеми економіки. 2009. №6 (96). С. 43-48

216. Сафронова Е. В. Международное публичное право: теоретические проблемы : монография. Москва : РИОР : ИНФРА-М, 2013. 133 с.

217. Світовий банк в Україні : 20 років партнерства. The World Bank Group Website. URL : <http://www.worldbank.org/uk/news/feature/2012/09/27/world-bank-ukraine-20-years>

218. Світовий банк в Україні. The World Bank Group Website. URL : <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/overview>

219. Співробітництво з Європейським банком реконструкції та розвитку. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=&cat_id=54628

220. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/ifo-projects>

221. Статті Угоди 1945 р. (Про Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку). Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996_028

222. Статус Палестини в Организации Объединенных Наций : резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 29 ноября 2012 года. A/RES/67/19. United Nations. URL : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/479/76/PDF/N1247976.pdf>

223. Стокгольмський арбітраж : "Нафтогаз" домогся компенсації від "Газпрому". BBC News Україна. 28 лютого 2018. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-43228151>

224. Схвалено Концепцію партнерства Світового банку з Україною на 2017-2021 роки. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/skhvaleno-kontseptsiiu-partnerstva-svitovoho-banku-z-ukrainoiu-na--roky?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo>

225. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці нюрнберзького трибуналу. Проблеми законності, 2011. №115. С. 200-206.

226. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права : проблеми сучасної теорії : монографія. Харків : Право, 2014. 512 с.

227. Тропін З. В. Визначення поняття міжнародного економічного спору. Український часопис міжнародного права. Київ, 2015. № 2/2015. С. 65-69.

228. Тункин Г. И. Теория международного права. Москва : Междунар. отношения, 1970. 511 с.

229. Угода (у формі обміну листами) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського фонду "Укриття". Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/985_033

230. Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії щодо Кредитної угоди про Позику на політику розвитку на здійснення економічних реформ між Кабінетом Міністрів України та Японським агентством міжнародного співробітництва. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/392_036

231. Угода між Центральним банком Лівану та Національним банком України. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/422_023

232. Угода про гарантії запозичення між Україною та Сполученими Штатами Америки. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/840_164

233. Угода про заснування Чорноморського банку торгівлі та розвитку. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_003

234. Угода про фінансування програми "Місцевий розвиток, орієнтований на громадськість – етап III". Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_007

235. Угода про фінансування. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_006

236. Україна : Лист про наміри. Міністерство фінансів України. Київ, 5 грудня 2018 року. URL : <https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC%20%D0%9C%D0%92%D0%A4-.pdf>

237. Україна впорається з виплатами державного боргу без МВФ - глава НБУ. Obozrevatel. 20 червня 2018, 18:49. URL : <https://www.obozrevatel.com/ukr/economics/business-and-finance/ukraina-vporaetsya-z-viplatami-derzhavnogo-borgu-bez-mvf-glava-nbu.htm>

238. Україна залучила великий кредит : озвучена сума й умови. Obozrevatel. 01 березня 2019, 18:02. URL : <https://www.obozrevatel.com/ukr/economics/ukraina-zaluchila-velikij-kredit-ozvuchena-suma-i-umovi.htm>

239. Україна залучила другий кредит під гарантію Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Міністерство фінансів України. 2019. URL : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/ukraina-zaluchyla-druhiy-kredyt-pid-harantiyu-mizhnarodnoho-banku-rekonstruktsii-ta-rozvytku>

240. Україна залучила другий кредит під гарантію Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Facebook-сторінка Міністерства фінансів України. URL : <https://www.facebook.com/minfin.gov.ua/photos/a.152263058175763/2080215382047178/?type=3&theater>

241. Україна і Європейський банк реконструкції та розвитку / за ред. В. М. Пинзеника. Київ, 2008. 176 с.

242. Устав Международного Суда ООН. Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010

243. Фединець Р. В. Глобальні економічні проблеми сучасності і міжнародне економічне право. Публічне право. 2015. № 4. С. 160-166.

244. Фединяк Г. С. Доцільність використання принципів універсальної і спеціальної правоздатності до учасників транснаціональних корпорацій. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса, 2009. Вип. 37. С. 397-400.

245. Фединяк Г. С. Правосуб'єктність транснаціональних корпорацій у час глобалізаційних процесів (аспекти міжнародного права та міжнародного приватного права) : моногр.. Київ : Атіка, 2007. 200 с.

246. Фединяк Г. С., Фединяк Л. С. Міжнародне приватне право : Підручник. Київ : Атіка, 2009. 500с.

247. Фелечко О. С. Правові аспекти відповідальності в міжнародному економічному праві. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.С. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 481-484.

248. Фельдман Д. И. Система международного права. Казань : Изд-во Казанского университета, 1983. 119 с.

249. Финник С. Г. Международный валютный фонд в системе международных экономических организаций. Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_79.

250. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Проект «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України»). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/971_014

251. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Розвиток системи водопостачання та водовідведення в місті Миколаїв). Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/971_004

252. Фінансовий інструмент. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123708&cat_id=123324

253. Фінансові інструменти: подання. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (МСБО 32). Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029

254. Фінансово-кредитні відносини в Україні : стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Запоріжжя, 22-23 лют. 2013 р.). Запоріжжя : ЗНТУ, 2013. 267 с.

255. Хартія економічних прав та обов'язків держав. Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_077

256. Хоружа А. В. Щодо правосуб'єктності транснаціональних корпорацій в міжнародному праві. Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ (м. Острог, 06-07 квітня 2018 р.). Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 17-20.

257. Хряпченко В. П. Від критеріїв поділу системи права на галузі до комплексних галузей права. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55. С. 202–213.

258. Хряпченко В. П. Розуміння комплексних галузей українського права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2016. 36 (1). С. 27-32.

259. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356.

260. Циппеліус Р. Методика правозастосування. Київ : ТОВ “Юстініан”, 2016. 192 с.

261. Чайковська В.В. Щодо розуміння міжнародного фінансового права у системі міжнародного економічного права. Нормативні управлінські та міжнародні аспекти розвитку економіки та права : матеріали І науково-практичної конференції (2 верес. 2014 р., м. Одеса). Одеса : Юридична література, 2014. С. 17-22.

262. Чевичалова Ж. В. Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного приватного права. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2(6). 12 с. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_52.

263. Череватий С.В. Розвиток ідей європейської інтеграції та її значення для України. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2010. Вип. 19. С.359-367.

264. Черемісова Т. А. Міжнародні фінансові відносини та валютний ринок в умовах глобалізації. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 2 (1). С. 195-201. URL : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2013_2\(1\)__31.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2013_2(1)__31.pdf)

265. Черемісова Т. А. Система МВФ – Світовий банк: фінансування у ХХІ ст. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. № 714. С. 547-553.

266. Черниченко С.В. Теория международного права. В 2-ох томах. М. : Издательство «НИМП», 1999. Том 2. 531 с.

267. Чехович Т. В. Статус індивіда у міжнародному публічному праві (питання правосуб'єктності). Європейські перспективи, 2013. № 4. С. 162-167.

268. Чубарєв В. Л. Міжнародне економічне право : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 368 с.

269. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2001. 195 с.

270. Шаптала Н. К. Принципи розмежування приватного та публічного права при регулюванні фінансових відносин. Форум права. 2012. № 2. С. 759-762. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2012-2/12snkrfv.pdf>

271. Шаров О. Європейський валютний союз : межі зростання або точка біфуркації. Міжнародна економічна політика. 2014. Вип. № 1 (20). С. 23-45.

272. Шаров О. Монетарні та валютні війни як інструмент економічної політики. Вісник Національного банку України. 2013. №10 (212). С. 12-19.

273. Шаров О. Наступний Бреттон-Вудс : логіка розвитку міжнародної валютної системи. Вісник Національного банку України. 2014. №7 (221). С. 20-29.

274. Швайка М.А. Світова фінансова криза та шляхи її подолання. Сучасні питання економіки і права : збірник наукових праць. 2013. №1. С. 17-24.

275. Шибаева Е.А. Право международных организаций. Москва : Междунар. отношения, 1986. 160 с.

276. Шимко Ф. А. Основні ознаки прощення боргу як правочину. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2015. № 16 (2). С. 43-46.

277. Шимко Ф. А. Припинення недоговірних зобов'язань прощенням боргу. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України, 2015. №5. С. 110-118.

278. Шонія Л. В. Міждисциплінарність як потенціал економічного виміру правового порядку. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Вип. 73. С. 208-214.

279. Шпакович О. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ : 2011. Вип. 101 (Ч. I). С. 106-110.

280. Шпакович О. Вступ України до Європейського Союзу : переваги та перспективи. Віче. 2011. №14. URL : <http://www.viche.info/journal/2651/>

281. Шпакович О. М. Наукова доповідь на засіданні Вченої Ради Інституту міжнародних відносин 25 лютого 2011 року по докторській дисертації на тему: "Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів". Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 101 (1). С. 106-110. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_101\(1\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_101(1)__16)

282. Шперун Х. В. Вступ держав у Міжнародний валютний фонд. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр.. Одеса, 2012. Вип. 67. С. 404-411.

283. Шперун Х. В. Історико-правові аспекти створення та функціонування Бреттон-Вудської валютної системи. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського : матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. С. 40-42.

284. Шперун Х. В. МВФ як спеціалізована установа ООН. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої

міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 468-470.

285. Шперун Х. В. Поняття та ознаки світової валютної системи : міжнародно-правовий аспект. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 45. С. 102-113.

286. Штуца В. М. Концепція економічного підходу до права. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 56. С. 59-66.

287. Шумилов В. М. Международное экономическое право : учебник для магистров. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 612 с.

288. Шумилов В.М. Международное публичное экономическое право : учебное пособие. Москва : НИМП, 2001. 288 с.

289. Шумилов В.М. Международное финансовое право : понятие, предмет, система. Внешнеэкономический бюллетень. 2005. №6 (Июнь). С. 67-79

290. Шумилов В.М. Международное экономическое право в эпоху глобализации. Москва : Международные отношения. 2003. 272 с.

291. Шумилов Ю. К истории становления международного финансового права (МФП). Российский внешнеэкономический вестник. 2010. №5 (Май). С. 59-63.

292. Эбке В.Ф. Международное валютное право. Москва : Международные отношения, 1997. 336 с.

293. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко та ін. Київ: "Укр. енцикл.", 1998. Т.2: Д – Й. 1999. 744 с.

294. Юрченко К. Загальні принципи регулювання міжнародної торгівлі в рамках світової організації торгівлі та підвищення загального економічного розвитку країн, що розвиваються. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 10. С. 61-63.

295. Юхимчук В. Розвиток відносин України та МБРР. Міжнародні відносини і туризм : сучасність та ретроспектива : збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. 2010. Вип.3. С. 162-165.

296. Якубовська Н. О. Правове регулювання діяльності багатонаціональних компаній : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2006. 17 с.

297. Якубовська Н.О. Реформування сучасної міжнародної валютної системи в правовому контексті : проблеми та перспективи. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.. Одеса, 2012. Вип. 44. С. 191-200.

298. Яременко О. Роль Міжнародного валютного фонду у забезпеченні валютного регулювання в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. Київ, 2009. №116. С. 41-44.

299. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. IMF. URL : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>

300. Bordo M. D. The Bretton Woods International Monetary System : A Historical Overview. A Retrospective on the Bretton Woods System / edited by Michael D. Bordo and Barry Eichengreen, Chicago : University of Chicago Press, 1993. P. 3-98.

301. Bordo M. D. The Gold Standard, Bretton Woods And Other Monetary Regimes : A Historical Appraisal. FRB Saint Louis. Review. 1993. V.75(2). P.123-191.

302. Broadberry S.N., Crafts N.F.R. Britain in the International Economy, 1870-1939. Cambridge University Press, 1992. 426 p.

303. Brownlie I., Crawford J. Brownlie's principles of public international law. Oxford : OUP, 2012. 888 p.

304. Charter of the United Nations. United Nations. URL : <http://www.un.org/en/charter-united-nations/>

305. Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings. United Nations. URL : <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#ftnc>

306. Conférence monétaire internationale : Procès verbaux. Imprimerie impériale. 1867. 116 p. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=d9ZJAQAIAAJ>

307. Conférence monétaire internationale de 1878 : Procès verbaux. Paris : Imprimerie nationale. 1878. 234 p. URL : <https://archive.org/stream/procsverbauxcon00frangoog#page/n111/mode/2up>

308. Conway P. The Revolving Door : Duration and Recidivism in IMF Programs. The Review of Economics and Statistics. May 2007. Vol. 89, No. 2. P. 205-220

309. Declaration on the Establishment of a New International Economic Order. 3201 (S-VI) : Resolution adopted by the General Assembly on the Report of the ad hoc Committee of the Sixth Special Session. United Nations. April, 9th – May, 2nd, 1974. URL : <http://undocs.org/en/A/9559>

310. Denisova P.I., Rukina N.S., Samoylova N.K. Takmazyan S.A. Financial Instruments of the Socially Responsible Economy. European Research Studies Journal. 2017. Vol. 20, Iss. 1. P. 284-293.

311. DiMascio N., Pauwelyn J. Nondiscrimination in Trade and Investment Treaties : Worlds Apart or Two Sides of the Same Coin? The American Journal of International Law. January 2018. Vol. 102, No. 1. P. 48-89.

312. Dolzer R., Schreuer C. Principles of International Investment Law. Oxford : OUP, 2012. 417 p.

313. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001. United Nations. URL : http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf

314. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries. 2001. United Nations. URL : http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf

315. Elliott D., Meisenzahl R., Peydró J.-L. Nonbanks, Banks, and Monetary Policy : US Loan-Level Evidence. 2019. URL : http://www.ralfmeisenzahl.com/uploads/7/6/8/1/76818505/nonbank_monetary_policy_dec2018.pdf

316. Fabozzi F.J. The handbook of financial instruments. USA, New York : John Wiley & Sons. 2018. 256 p.

317. Final Act and Report of the First United Nations Conference on Trade and Development. UNCTAD I (23 March - 16 June 1964) E/CONF. 46/141. United Nations. New York. 1964. Vol. I. URL : http://unctad.org/en/Docs/econf46d141vol1_en.pdf

318. Freeman A.V. Some aspects of Soviet influence on International Law. *Ajil*. 1968. Vol. 62, No. 3. P. 710-722.

319. Haberler G. The International Monetary System After Jamaica and Manila. *Weltwirtschaftliches Archiv*. 1977. Bd. 113, H. 1. P. 1–30. URL : <http://www.jstor.org/stable/40438220>

320. Hackler L., Hefner F., Witte M.D. The Effects of IMF Loan Condition Compliance on GDP Growth. *The American Economist*. March, 2019. DOI : <https://doi.org/10.1177/0569434519836994>

321. Herdegen M. *Principles of International Economic Law*. Oxford : OUP, 2013. 536 p.

322. Hrabynskyi M. International aspect of trade, environment and law. *Ecological and Economic Problems of International Trade : Summaries of the Fourth Biennial International Scientific Conference (Lviv, Ukraine, October 24-25, 2017)*. Lviv, 2018. P. 97-100.

323. Hrabynskyi M. The role of the international loan agreement among the sources of public international law. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Vol. 6, Iss. 1. P. 12-17.

324. *International Investment Law: Understanding Concepts and Tracking Innovations*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. 2008. 340 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264042032-en>

325. Kosovo. Projects & Operations. The World Bank Group. URL : http://projects.worldbank.org/search?lang=en&searchTerm=&countrycode_exact=XK

326. Krajewski M. *Wirtschaftsvölkerrecht*. 4., neu bearbeitete Auflage. C.F. Müller, 2012. 312 p.

327. Linnerooth-Bayer J., Hochrainer-Stigler S. Financial instruments for disaster risk management and climate change adaptation. *Climatic Change*. November 2015. Vol. 133, Iss. 1. P. 85-100.

328. Malanczuk P. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London and New York : Routledge, 1997. 449 p.

329. Monebhurrin N. Mapping the Duties of Private Companies in International Investment Law. *Brazilian Journal of International Law*. 2017. Vol. 14. P. 50-71. DOI: <http://dx.doi.org/10.5102/rdi.v14i2.4860>

330. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. United Nations Treaty Collection. URL : <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf>

331. Müller T. History of international economic law. URL : <http://www.publiclaw.at/pl/images/Downloads/ies-ii-history.ppt>

332. Ocampo J.A. Resetting the International Monetary (non) system. Oxford : OUP, 2017. 304 p.

333. Oesterle D.A. United Nations Conference on Restrictive Business Practices. *Cornell International Law Journal*. 1981. Vol. 14, Iss. 1, Article 1. URL : <http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol14/iss1/1>

334. Panchyshyn S., Hrabynska I. About spells and recidivism of the transition economies' participation in IMF programs. *Eureka : Social and Humanities*. 2018. Vol. 5. P. 36-46.

335. Papers relating to International Economic Conference, Genoa, April-May 1922, presented to Parliament by command of His Majesty. Economic and Financial Conference. London, 1922. 103 p. URL : http://www.cadtm.org/IMG/pdf/1922_Genoa_Conference_papers.pdf

336. Proceedings of the International Monetary Conference Held in Compliance With the Invitation Extended to the European Governments by the Governments of France and the United States in Paris in April, May, June, and July 1881. Under the Auspices of the Ministry of Foreign Affairs of the French Republic. Washington : Government Printing Office, 1887. Retrieved 11 June 2018.

337. Products and Services. The World Bank Group. URL : <http://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services>

338. Projects. The World Bank Group. URL : <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-list>

339. Publikacja Ministerstwa Finansów od 14 października 2017. Oficjalny profil Ministerstwa Finansów w Twitter. URL : https://twitter.com/MF_GOV_PL/status/919237711625670656

340. Raustiala K. Rethinking the sovereignty debate in international economic law. *Journal of International Economic Law*. 2003. Vol. 6, Iss.4. P. 841-878.

341. Ravallion M. The World Bank : Why It Is Still Needed and Why It Still Disappoints. *Journal of Economic Perspectives*. Winter 2016. Vol. 30, No. 1. P. 77–94.

342. Resolution 35/63 of the United Nations General Assembly. United Nations. URL : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/390/82/IMG/NR039082.pdf?OpenElement>

343. Schwarzenberger G. *International Law, International Law as Applied by International Courts and Tribunals*. Vol. 1. London, 1957.

344. Schwarzenberger G. *The Principles and Standards of International Economic Law*. Collected Courses of the Hague Academy of International Law, The Hague Academy of International Law. 1966. Vol. 117. 98 p. DOI : http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrhc_ej.9789028615427.001_098.4

345. Schwarzenberger G. *The Standards of International Economic Law*. Collected Courses of the Hague Academy of International Law, The Hague Academy of International Law. 1966. Vol. 117. DOI : http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrhc_ej.9789028615427.001_098.5

346. Seidl-Hohenveldern I. *International Economic Law*. Dordrecht, The Netherlands : Kluwer Law International, 1999. 301 p.

347. *Set of Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business Practices*. The United Nations Set of Principles and Rules on Competition. 1980. Geneva : UN, 2000. 20 p.

348. Spain. *Projects & Operations*. The World Bank Group. URL : http://projects.worldbank.org/search?lang=en&searchTerm=&countrycode_exact=ES

349. *Standard Country or Area Codes for Statistical Use*. URL : <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49.htm>

350. Steil B. Red White. Why a Founding Father of Postwar Capitalism Spied for the Soviets. Foreign Affairs. March/April 2013. URL : <http://www.foreignaffairs.com/articles/138847/benn-steil/red-white>.

351. Territorial integrity of Ukraine. Resolution No. 68/262 adopted by the General Assembly on 27 March 2014. United Nations. URL : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262

352. The History of the Modern International Monetary System. Winton Group. URL : <https://www.winton.com/longer-view/history-of-modern-international-monetary-system>

353. The Proceedings of the Hague Peace Conferences. The Conference of 1899. URL : http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Hague-Peace-Conference_1899.pdf

354. Ukraine: History of Lending Arrangements as of May 31, 2018. International Monetary Fund. URL : <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberKey1=993&date1key=2018-05-31>

355. Ukraine: History of Lending Arrangements as of October 31, 2019. International Monetary Fund. URL : <https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=993&date1Key=2019-10-31>

356. Verloren T.P. The Changing Structure of International Economic Law : A Contribution of Legal History, of Comparative Law, and of General Legal Theory to the Debate on a New International Economic Order. The Hague : Nijhoff, 1981. 395 P.

357. Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. United Nations Treaty Collection. URL : https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en

358. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations 1986. United Nations Treaty Collection. URL :

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en

359. West Bank and Gaza. Projects & Operations. The World Bank Group. URL : http://projects.worldbank.org/search?lang=en&searchTerm=&countrycode_exact=GZ

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік активних кредитних проектів за участю України та МБРР

Назва проекту	Номер проекту	Загальна сума	Тип кредитора	Кредитор	Сума кредиту, млн \$	Дата погодження
SECOND ROAD AND SAFETY IMPROVEMENT PROJECT	P127 156	450.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	450	September 20, 2012
			Позичальник	Borrower	112	
Social Safety Nets Modernization Project	P128 344	300.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	300	July 3, 2014
Second Urban Infrastructure Project	P132 386	300.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	300	May 22, 2014
				Clean Technology Fund	50	
The District Heating Energy Efficiency Project	P132 741	332.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	332	May 22, 2014
			The Climate Investment Funds (CIFs)	Clean Technology Fund	50	
Serving People, Improving Health Project	P144 893	214.7 3	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	214,73	March 4, 2015
			позичальник	Borrower	46,3	
Second Power Transmission Project	P146 788	330.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	330	December 22, 2014
			The Climate Investment Funds (CIFs)	Clean Technology Fund	48,425	

Road Sector Development Project	P149 322	560.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	560	November 3, 2015
Ukraine Gas Supply Security Facility	P155 111	500.0	МБРР	Ibrd Guarantee	500	October 18, 2016
Access to Long Term Finance	P156 766	150.0	МБРР	International Bank For Reconstruction And Development	150	May 2, 2017
Ukraine: Conflict Response and Recovery Pilot and Capacity Building	P158 091	0.0		SPF Grant No. TF 0A3307	3,6???	April 20, 2016
SUPPORT TO EXTRACTIVE INDUSTRIES TRANSPARENCY INITIATIVE COMPLIANCE PROCESS PROJECT	P158 379	0.4	грант	<i>Extractives Global Programmatic Support</i>	4	December 24, 2015
Strengthening Evidence-Based Policymaking with Education Statistics and Analysis	P161 312	0.34	Позичальник	Borrower	0,06	December 16, 2016
			грант	<i>Trust Fund For Statistical Capacity Building</i>	0,34	
Strengthening Public Resource Management	P161 586	3.39	грант	<i>European Commission Development Fund - Tf</i>	3,39434	June 23, 2017
Support to Ukrtransgaz PIU	P163 065	1.13	грант	<i>European Commission Development Fund - Tf</i>	1,131638	February 21, 2017
Statistical Methodology Development and Capacity Building in Conditions of Armed Conflict in Ukraine	P163 181	0.45	грант	<i>Trust Fund For Statistical Capacity Building</i>	0,4549	March 5, 2018
JSDF: Community-based Social Service Delivery Project	P165 346	2.85	грант	<i>Japan Social Development Fund</i>	2,85	May 10, 2018

Додаток Б

Перелік кредитних проектів за участю України та МВФ

Facility	Date of Arrangement	Expiration Date	Amount Agreed	Amount Drawn	Amount Outstanding
Standby Arrangement (SBA)	Jun 09, 2020	Dec 08, 2021	3,600,000	1,500,000	1,500,000
SBA	Dec 18, 2018	Feb 17, 2020	2,800,000	1,000,000	1,000,000
Extended Fund Facility (EFF)	Mar 11, 2015	Dec 17, 2018	12,348,000	6,178,260	5,094,743
SBA	Apr 30, 2014	Mar 10, 2015	10,976,000	2,972,670	0
SBA	Jul 28, 2010	Dec 27, 2012	10,000,000	2,250,000	0
SBA	Nov 05, 2008	Jul 28, 2010	11,000,000	7,000,000	0
SBA	Mar 29, 2004	Mar 28, 2005	411,600	0	0
EFF	Sep 04, 1998	Sep 03, 2002	1,919,950	1,193,000	0
SBA	Aug 25, 1997	Aug 24, 1998	398,920	181,328	0
SBA	May 10, 1996	Feb 23, 1997	598,200	598,200	0
SBA	Apr 07, 1995	Apr 06, 1996	997,300	538,650	0
Total			55,049,970	23,412,108	7,594,744

Додаток В

Перелік кредитних проектів за участю України та ЄС

76. Меморандум про Взаєморозуміння між Європейським Співтовариством та Україною	Європейський Союз, Україна; Меморандум, Міжнародний документ від 19.05.1996	19.05.1996	994_762, Чинний, 16 кб
53. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ (виправлене видання)	Європейський Союз; Директива, Класифікація, Перелік, Міжнародний документ від 14.06.2006 № 2006/48 /ЄС	14.06.2006	994_862, Редакція від 16.09.2009, 85 8 кб / 17 стор.
82. Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Щодо схем гарантування депозитів"	Європейський Союз; Директива, Перелік, Принципи, Міжнародний документ від 30.05.1994 № 94/19/ЄС	30.05.1994	994_275, 42 кб
71. Директива 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про реорганізацію та ліквідацію кредитних установ"	Європейський Союз; Директива, Міжнародний документ від 04.04.2001 № 2001/24 /ЄС	04.04.2001	994_179, 49 кб
77. Директива Комісії 95/67/ЄС, якою вносяться технічні зміни до Директиви Ради 89/647/ЄЕС про коефіцієнт платоспроможності кредитних установ відносно визначення "багатонаціональні банки розвитку"	Європейський Союз; Директива, Міжнародний документ від 15.12.1995 № 95/67/ЄС	15.12.1995	994_489, Редакція від 20.03.2000, 4 кб
73. Директива 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення"	Європейський Союз; Директива, Міжнародний документ, Класифікація від 20.03.2000 № 2000/12/ЄС	20.03.2000	994_277, Втратив чинність, Редакція від 14.06.2006, 26 1 кб / 6 стор.

34. Директива № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про договори споживчого кредитування і відміну Директиви Ради ЄС 87/102/ЄЕС	ЄС; Директива, Стандарт, Міжнародний документ від 23.04.2008 № 2008/48 /ЄС	23.04.2008	994_b19, 152 кб / 3 стор.
37. Директива 2008/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Що вносить зміни до Директиви 2006/49/ЄС про достатність капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ стосовно виконавчих повноважень, наданих Комісії"	ЄС; Директива, Міжнародний документ від 11.03.2008 № 2008/23 /ЄС	11.03.2008	994_a23, 7 кб
88. Директива Ради 92/121/ЄС "Про здійснення нагляду і контролю за діяльністю кредитних установ, пов'язаною з підвищеним ризиком"	ЄС; Директива, Міжнародний документ від 21.12.1992 № 92/121/ЄС	21.12.1992	994_362, Редакція від 20.03.2000, 40 кб
8. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором (Макрофінансова допомога Україні. Кредитна лінія від Європейського Союзу на суму до 1 мільярда євро)	Україна, Європейський Союз; Меморандум, Заходи, Міжнародний документ від 13.05.2014, 28.04.2014	13.05.2014	984_004, Чинний, Редакція від 20.05.2014, 19 кб
4. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором	Україна, Європейський Союз; Меморандум, Заходи, Міжнародний документ від 22.05.2015	22.05.2015	984_015, Чинний, Редакція від 18.06.2015, 33 кб

(Макрофінансова допомога Україні. Кредитна лінія від Європейського Союзу на суму до 1,8 мільярда євро)			
17. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором (Макрофінансова допомога Україні. Кредитна лінія від Європейського Союзу на суму до 610 мільйонів євро)	Україна, Європейський Союз; Меморандум, Заходи, Міжнародний документ від 25.02.2013	25.02.2013	984_003, Чинний, Редакція від 04.03.2014, 26 кб
12. Угода про фінансування	Україна, Європейський Союз; Угода, Умови, Положення, Критерії, Міжнародний документ від 20.12.2013, 18.12.2013	20.12.2013	984_006, Чинний, Редакція від 18.12.2013, 220 кб / 4 стор.
11. Угода про фінансування програми "Місцевий розвиток, орієнтований на громадськість - етап III"	Україна, Європейський Союз; Угода, Умови, Положення, Міжнародний документ від 20.12.2013, 18.12.2013	20.12.2013	984_007, Чинний, Редакція від 18.12.2013, 117 кб / 2 стор.
9. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (1 000 000 000 євро)	Україна, Європейський Союз; Угода, Форма типового документа, Запит, Повідомлення, Висновок, Міжнародний документ від 13.05.2014	13.05.2014	984_005, Чинний, Редакція від 20.05.2014, 65 кб / 2 стор.
3. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором	Україна, Європейський Союз; Угода, Форма, Запит, Повідомлення, Висновок, Список, Міжнародний документ від 22.05.2015	22.05.2015	984_016, Чинний, Редакція від 18.06.2015, 79 кб / 2 стор.

(Макрофінансова допомога Україні)			
15. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Агентом позичальника та Європейським Союзом як Кредитором	Україна, Європейський Союз; Угода, Форма, Запит, Повідомлення, Висновок, Міжнародний документ від 26.03.2013, 16.04.2013	26.03.2013	984_002, Чинний, Редакція від 04.03.2014, 68 кб / 2 стор.
20. Угода про фінансування програми "Підтримка секторальної політики управління кордоном в Україні"	Україна, ЄС; Угода, Умови, Положення, Проект, Міжнародний документ від 03.10.2011, 31.10.2011	03.10.2011	994_a71, Чинний, Редакція від 03.10.2011, 122 кб / 3 стор.
14. Гарантійна угода між Україною як Гарантом та Європейським співтовариством з атомної енергії як Кредитором стосовно Угоди про механізм надання позики, розмір якої в євро дорівнює 300 000 000 (триста мільйонам) євро, від 7 серпня 2013 року між Національною атомною енергогенеруючою компанією «Енергоатом» та Європейським співтовариством з атомної енергії на реалізацію проекту Комплексна (зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій	Україна, Євратом; Угода, Міжнародний документ від 07.08.2013	07.08.2013	956_004, Чинний, Редакція від 15.05.2014, 81 кб / 2 стор.

Додаток Г

Перелік кредитних проектів за участю України та США

69. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо основних напрямків та цілей програми допомоги з боку Агентства міжнародного розвитку США на 2002 рік	Кабінет Міністрів України, США; Меморандум, Міжнародний документ від 01.01.2002	01.01.2002	840_064, Чинний, Редакція від 08.09.2003, 16 кб
10. Угода про гарантії запозичення між Україною та Сполученими Штатами Америки	Україна, США; Угода, Сертифікат, Запит, Форма типового документа, Міжнародний документ від 14.04.2014	14.04.2014	840_164, Чинний, 24 кб

Додаток Д

Перелік кредитних проектів за участю України та інших держав (окрім США)

41. Меморандум про взаєморозуміння між Національним банком України та Національним банком Республіки Білорусь в галузі банківського нагляду	Національний банк, Білорусь; Меморандум, Міжнародний документ від 21.12. 2007	Білорусь	21.12. 2007	112_143, Чинний, 27 кб
70. Угода між Національним банком України і Національним банком Республіки Білорусь про співпрацю у сфері нагляду за діяльністю кредитних організацій	Національний банк, Білорусь; Угода, Міжнародний документ від 15.11. 2001	Білорусь	15.11. 2001	112_144, Дію зупинено, 9 кб
84. Угода про відкриття експортно-кредитної лінії на загальну суму 150 мільярдів італійських лір (у формі обміну листами)	Італія, Кабінет Міністрів України; Угода, Лист, Міжнародний документ від 29.06. 1993 № 40-1381/7	Італія-	29.06. 1993	380_037, Чинний, 22 кб
87. Угода між Урядами і Центральними банками України та Республіки Казахстан про порядок врегулювання взаємних боргових зобов'язань та кредитних вимог у зв'язку з виходом України з рубльової зони	Україна, Національний банк, Казахстан; Угода, Міжнародний документ від 29.12. 1992	Казахстан	29.12. 1992	398_046, Чинний, 3 кб
83. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Казахстан про переоформлення заборгованості за результатами торговельно-економічного співробітництва за 1992 - 1993 рр. у державний кредит Уряду України	Казахстан, Кабінет Міністрів України; Угода, Міжнародний документ від 20.01. 1994	Казахстан	20.01. 1994	398_056, Чинний, 4 кб
52. Меморандум про взаєморозуміння між Банком Литви і Національним Банком України щодо співробітництва у сфері нагляду за кредитними установами	Національний банк, Литва; Меморандум, Міжнародний документ від 20.06. 2006	Литва	20.06. 2006	440_069, Чинний, 19 кб

18. Угода між Центральним банком Лівану та Національним банком України	Національний банк, Ліван; Угода, Міжнародний документ від 25.11.2011	Ліван	25.11.2011	422_023, Чинний, 4 кб
78. Протокол між Урядом України й Урядом Республіки Молдова про врегулювання боргових зобов'язань	Молдова, Кабінет Міністрів України; Протокол, Міжнародний документ від 29.08.1995	Молдова	29.08.1995	498_115, Чинний, 2 кб
85. Протокол реалізації домовленостей, що досягнуті між Урядами та Національними банками України і Молдови про взаємний кредит у 1993 році	Національний банк, Кабінет Міністрів України, Молдова; Протокол, Міжнародний документ від 20.03.1993	Молдова	20.03.1993	498_167, Чинний, 1 кб
5. Меморандум про спільні наміри Уряду України та Уряду Федеративної Республіки Німеччина стосовно незв'язаного фінансового кредиту загальним розміром 500 млн. євро	Кабінет Міністрів України, Німеччина; Меморандум, Міжнародний документ від 01.04.2015	Німеччина	01.04.2015	276_089, Чинний, Редакція від 15.07.2015, 10 кб
35. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про фінансове співробітництво (асигнування 2006 року)	Німеччина, Кабінет Міністрів України; Угода, Міжнародний документ від 26.03.2008	Німеччина	26.03.2008	276_075, Чинний, Редакція від 30.12.2011, 8 кб
46. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про фінансове співробітництво (асигнування 2005 року)	Німеччина, Кабінет Міністрів України; Угода, Міжнародний документ від 27.12.2006	Німеччина	27.12.2006	276_071, Чинний, Редакція від 30.12.2011, 10 кб
68. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про надання державного кредиту для фінансування добудови атомних електростанцій на території України	Кабінет Міністрів України, Російська Федерація; Угода, Міжнародний документ від 21.06.2002	Російська Федерація	21.06.2002	643_153, Чинний, Редакція від 22.11.2002, 9 кб

2. Договір (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання кредиту для реалізації проекту модернізації Бортницької станції очистки стічних вод у рамках реалізації проекту "Реконструкція споруд очистки стічних каналізаційних вод і будівництво технологічної лінії по обробці та утилізації осадів Бортницької станції аерації"	Кабінет Міністрів України, Японія; Договір, Норми, Протокол, Міжнародний документ від 06.06.2015	Японія	06.06.2015	392_038, Чинний, Редакція від 02.09.2015, 32 кб
7. Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії щодо Кредитної угоди про Позичку на політику розвитку на здійснення економічних реформ між Кабінетом Міністрів України та Японським агентством міжнародного співробітництва	Кабінет Міністрів України, Японія; Угода, Нота, Список, Міжнародний документ від 17.07.2014	Японія	17.07.2014	392_036, Чинний, Редакція від 12.08.2014, 15 кб
63. Кредитна угода для Проекту розвитку Державного міжнародного аеропорту "Бориспіль" між Японським банком міжнародного співробітництва та Кабінетом Міністрів України	Японія, Кабінет Міністрів України; Угода, Опис, Проект, Форма, Міжнародний документ від 29.03.2005	Японія	29.03.2005	392_027, 63 кб / 2 стор.
64. Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання кредиту для фінансування проекту розвитку Державного міжнародного аеропорту "Бориспіль"	Японія, Україна; Угода, Нота, Міжнародний документ від 29.03.2005	Японія	29.03.2005	392_026, Чинний, Редакція від 16.06.2005, 14 кб

Додаток Е

Перелік кредитних проектів за участю України та ЄБРР

13. Угода (у формі обміну листами) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського фонду "Укриття"	Кабінет Міністрів України, ЄБРР; Угода, Лист, Міжнародний документ від 18.11.2013, 04.12.2013	18.1 1.20 13	985_033, Чинний, Редакція від 15.05.2014, 6 кб
24. Інструмент підписки на акції ЄБРР, які підлягають сплаті на вимогу	Мінфін України, ЄБРР; Інформація, Міжнародний документ від 19.05.2011	19.0 5.20 11	985_026, Чинний, Редакція від 09.12.2011, 1 кб
75. Кредитна угода (Кредитна лінія для розвитку малих і середніх підприємств) між Європейським банком реконструкції та розвитку та Національним банком України	Національний банк, ЄБРР; Угода, Міжнародний документ від 05.10.1998	05.1 0.19 98	996_034, 145 кб / 3 стор.
43. Гарантійна угода між Україною (Гарант) та Європейським банком реконструкції та розвитку (Банк)	ЄБРР, Мінфін України; Угода, Міжнародний документ від 28.11.2007	28.1 1.20 07	985_013, Чинний, Редакція від 24.09.2008, 8 кб
48. Кредитна угода (Третій проект "Ремонт автомобільної дороги Київ - Чоп") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	ЄБРР, Україна; Угода, Опис, Проект, План, Міжнародний документ від 19.12.2006	19.1 2.20 06	985_011, Чинний, Редакція від 13.04.2007, 30 кб
38. Кредитна угода (Проект "Будівництво високовольтної повітряної лінії 750 кВ Рівненська АЕС - Київська") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	ЄБРР, Україна; Угода, Опис, Проект, Міжнародний документ від 28.02.2008	28.0 2.20 08	985_014, Чинний, Редакція від 29.10.2008, 33 кб
81. Гарантійна угода (Кредитна лінія малих та середніх підприємств) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	ЄБРР, Україна; Угода, Міжнародний документ від 16.12.1994	16.1 2.19 94	996_033, Редакція від 05.10.1998, 6 кб
42. Кредитна угода	ЄБРР, Україна; Угода, Міжнародний документ від 28.11.2007	28.1 1.20 07	985_015, 65 кб / 2 стор.
58. Проектна угода Фінансування Української ЕСКО (друга фаза) між ЗАТ "Українська Енергозберігаюча Сервісна Компанія" та	ЄБРР, УкрЕСКО; Угода, Зразок, Міжнародний документ від 21.10.2005	21.1 0.20 05	985_010, 45 кб

Європейським банком реконструкції та розвитку			
55. Стандартні положення та умови Європейського банку реконструкції та розвитку	ЄБРР; Положення, Умови, Міжнародний документ від 01.05.2006	01.0 5.20 06	985_017, 100 кб / 3 стор.
29. Резолюція N 128 "Збільшення дозволеного до випуску статутного капіталу, випуск та підписки на капітал, який підлягає сплаті на вимогу, та викуп"	ЄБРР; Резолюція, Міжнародний документ від 14.05.2010 № 128	14.0 5.20 10	985_025, Чинний, Редакція від 09.12.2011, 14 кб
26. Проектна угода (Покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на під'їздах до м. Київ (пан'європейські коридори)) між Державною службою автомобільних доріг України (Укравтодором) та Європейським банком реконструкції та розвитку	Укравтодор (з 2001р.), ЄБРР; Угода, Проект, План, Заходи, Міжнародний документ від 26.11.2010	26.1 1.20 10	985_023, 64 кб
25. Кредитна угода (Покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на під'їздах до м. Київ (пан'європейські коридори)) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Опис, Проект, Умови, Міжнародний документ від 26.11.2010	26.1 1.20 10	985_024, Чинний, Редакція від 15.06.2011, 41 кб
27. Кредитна угода (Проект "Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС - Каховська") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Опис, Проект, Міжнародний документ від 19.10.2010	19.1 0.20 10	985_020, Чинний, Редакція від 16.09.2011, 37 кб
65. Кредитна угода (Другий проект "Ремонт автомобільної дороги Київ - Чоп") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Опис, Проект, Міжнародний документ від 28.02.2005	28.0 2.20 05	985_004, Чинний, Редакція від 18.05.2005, 39 кб
21. Кредитна угода (Проект "Реабілітація гідроелектростанцій") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Опис, Міжнародний документ від 29.09.2011	29.0 9.20 11	985_029, Чинний, Редакція від 18.09.2012, 33 кб

47. Проектна угода (Третій проект "Ремонт автомобільної дороги Київ-Чоп") між Державною службою автомобільних доріг України (Укравтодором) та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Проект, Міжнародний документ від 19.12.2006	19.1 2.20 06	985_016, 29 кб
59. Кредитна угода (Фінансування Української ЕСКО (друга фаза) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Проект, Міжнародний документ від 21.10.2005	21.1 0.20 05	985_007, Чинний, Редакція від 15.03.2006, 43 кб
79. Кредитна Угода	Україна, ЄБРР; Угода, Міжнародний документ від 19.01.1995	19.0 1.19 95	996_619, Чинний, Редакція від 02.11.1995, 67 кб / 2 стор.
16. Гарантійна угода (Україна: Комплексна (Зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	Україна, ЄБРР; Угода, Міжнародний документ від 25.03.2013	25.0 3.20 13	985_032, Чинний, Редакція від 15.05.2014, 20 кб

Перелік кредитних проектів за участю України та ЄІБ

31. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Розвиток системи водопостачання та водовідведення в місті Миколаїв)	Україна, Європейськ. інвестиційний банк; Угода, Опис, Форма, Умови, Міжнародний документ від 02.02.2010	02.02. .2010	971_004, Чинний , Редакція від 20.06.2012, 139 кб / 3 стор.
6. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Проект «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України»)	Україна, Європейськ. інвестиційний банк; Угода, Проект, Форма, Міжнародний документ від 22.12.2014	22.12. .2014	971_014, Чинний , Редакція від 22.04.2015, 228 кб / 4 стор.
1. Проект «Міський громадський транспорт України» Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком	Україна, Європейськ. інвестиційний банк; Угода, Міжнародний документ, Проект, Лист від 11.11.2016	11.11. .2016	971_022-16, Чинний, Редакція від 12.04.2017, 208 кб / 4 стор.
45. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Україна - проект європейських доріг України)	Європейськ. інвестиційний банк, Україна; Угода, Опис, Міжнародний документ від 30.07.2007	30.07. .2007	971_001, Чинний , Редакція від 03.09.2008, 86 кб / 2 стор.

Перелік кредитних проектів за участю України та ЧБТР

22. Резолюція N 131 Правління Чорноморського банку торгівлі та розвитку	ЧБТР; Резолюція, Міжнародний документ від 19.06.2011 № 131	19.06.2011	998_461, Редакція від 23.12.2011, 4 кб
---	---	------------	---

Додаток И

Перелік кредитних проектів за участю України та інших міжнародних організацій (окрім МВФ, МБРР, ЄІБ, ЄБРР, ЧБТР)

91. Друга Директива Ради 89/646/ЄЕС "Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних актів, які стосуються початку і здійснення діяльності кредитних установ, та внесення змін до Директиви 77/780/ЄЕС"	ЄЕС; Директива, Перелік, Міжнародний документ від 15.12.1989 № 89/646/ЄЕС	ЄЕС	15.12. .1989	994_353, Редакція від 20.03.2000, 65 кб / 2 стор.
94. Директива Ради 87/102/ЄЕС "Про наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів щодо споживчого кредиту"	ЄЕС; Директива, Умови, Міжнародний документ від 22.12.1986 № 87/102/ЄЕС	ЄЕС	22.12. .1986	994_350, Редакція від 23.04.2008, 25 кб
89. Директива Ради 92/30/ЄЕС "Про нагляд за кредитними установами на консолідованій основі"	ЄЕС; Директива, Міжнародний документ від 06.04.1992 № 92/30/ЄЕС	ЄЕС	06.04. .1992	994_435, Редакція від 20.03.2000, 35 кб
96. Перша Директива Ради 77/780/ЄЕС "Про координування законів, постанов та адміністративних положень щодо початку та ведення діяльності кредитних установ"	ЄЕС; Директива, Міжнародний документ від 12.12.1977 № 77/780/ЄЕС	ЄЕС	12.12. .1977	994_297, Редакція від 20.03.2000, 36 кб
93. Директива Ради 89/117/ЄЕС "Щодо зобов'язання стосовно публікації щорічних бухгалтерських документів структурними підрозділами кредитних та фінансових установ, що створені у державах-членах, головний офіс яких знаходиться на території іншої держави-члена"	ЄЕС; Директива, Міжнародний документ від 13.02.1989 № 89/117/ЄЕС	ЄЕС	13.02. .1989	994_272, 14 кб
92. Директива 89/299/ЄЕС Ради Європейського Співтовариства "Про власні фонди кредитних установ"	ЄЕС; Директива, Міжнародний документ від 17.04.1989 № 89/299/ЄЕС	ЄЕС	17.04. .1989	994_450, Редакція від 20.03.2000, 27 кб
90. Директива Ради 89/647/ЄЕС "Щодо індексу платоспроможності кредитних установ"	ЄЕС; Директива, Міжнародний документ, Класифікація	ЄЕС	18.12. .1989	994_354, Редакція від 20.03.2000, 39 кб

	від 18.12.1989 № 89/647/ЄЕС			
86. Директива 93/6/ЄЕС Ради Європейського Співтовариства "Про адекватність капіталу інвестиційних фірм і кредитних установ"	ЄЕС; Директива, Міжнародний документ, Модель від 15.03.1993 № 93/6/ЄЕС	ЄЕС	15.03 .1993	994_480, Редакція від 14.06.2006, 132 кб / 3 стор.
95. Рекомендація Комісії 87/62/ЄЕС "Щодо моніторингу та контролю за великими ризиками кредитних установ"	ЄЕС; Рекомендації, Міжнародний документ від 22.12.1986 № 87/62/ЄЕС	ЄЕС	22.12 .1986	994_271, 22 кб
97. Рішення Ради 73/391/ЄЕС "Щодо порядку консультування та інформування з питань страхування кредитів, їх гарантування та щодо фінансових кредитів"	ЄЕС; Рішення, Порядок, Норми, Міжнародний документ від 03.12.1973 № 73/391/ЄЕС	ЄЕС	03.12 .1973	994_295, 19 кб
32. Рішення N С 70/2008 "Допомога, що надається Союзу Урядом Швейцарської Конфедерації в галузі фінансів"	Всесвітній поштовий союз; Рішення, Міжнародний документ від 12.08.2008 № С70/2008	Всесвітній поштовий союз	12.08 .2008	055_043, 0.9 кб
56. Рамкова угода між Україною та Північним інвестиційним банком	Північний інвестиційний банк, Естонія, Фінляндія, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Швеція, Кабінет Міністрів України, Данія; Угода, Міжнародний документ від 23.12.2005	Північний інвестиційний банк	23.12 .2005	998_259, Чинний , Редакція від 14.09.2006, 15 кб
28. Протокольне рішення про виконання державами-учасницями СНД зобов'язань по перерахуванню пайових внесків до єдиного бюджету органів Співдружності Незалежних Держав за 2009 рік і погашенні заборгованості за минулі роки	СНД; Рішення, Міжнародний документ від 21.05.2010	СНД	21.05 .2010	997_076, 2 кб